

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

**ANALELE
UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA**

ANNALS OF THE UNIVERSITY OF ORADEA

**FASCICOLA
ISTORIE – ARHEOLOGIE
HISTORY – ARCHAEOLOGY SERIES
TOM XXX
TOME XXX**

2020

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA

SERIA ISTORIE – ARHEOLOGIE

COMITETUL ȘTIINȚIFIC / SCIENTIFIC COMMITTEE

Acad. Ioan-Aurel POP (Cluj-Napoca)
Acad. Ioan BOLOVAN (Cluj-Napoca)
Al. Florin PLATON (Iași)
Dan-Octavian CEPRAGA (Padova)
Jerome BURIDANT (Amiens)
Rudolf GÜNDISCH (Oldenburg)
Toader NICORĂ (Cluj-Napoca)
Anatol PETRENCU (Chișinău)
GYULAI Eva (Miskolc)
Ioan SCURTU (București)
Waclaw WIERZBIENEC (Rzeszow)
Federico DONATIELLO (Padova)

COLEGIUL DE REDACȚIE/ EDITORIAL BOARD:

Director /Director

Prof. univ. dr. Ion ZAINEA

Redactor-șef/ Editor-in-Chief

Lector univ. dr. Radu ROMÎNAȘU

Secretar de redacție/ Editorial Secretary

Asist. univ. dr. Laura ARDELEAN

Membrii/Members

Prof. univ. dr. Barbu ȘTEFĂNESCU

Prof. univ. dr. Sever DUMITRAȘCU

Prof. univ. dr. Viorel FAUR

Prof. univ. dr. Ioan HORGA

Prof. univ. dr. Mihai DRECIN

Prof. univ. dr. Sorin ȘIPOȘ

Prof. univ. dr. Antonio FAUR

Prof. univ. dr. Gabriel MOISA

Lector univ. dr. Mihaela GOMAN

Lector univ. dr. BODO Edith

Lector univ. dr. Florin SFRENGEU

Analele Universității din Oradea./ Annals of the University of Oradea
Fascicola Istorie – Arheologie / History - Archaeology Series

Manuscrisele, cărțile, revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colectivului de redacție al revistei „Analele Universității din Oradea”, seria Istorie – Arheologie.

The exchange manuscripts, books and reviews as well as any correspondence will be sent to the address of the Editorial Staff.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés pour échange, ainsi que toute orespondance, seront adresses à la redaction.

Responsabilitatea asupra textului și conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

The responsibility for the content of the articles belongs to the author(s).

The articles are published with the notification of the scientific reviewer.

Revista este indexată în baza internațională de date EBSCO.

The review is indexed in the EBSCO international database.

Editorial Assistance: Dr. ing. Elena ZIERLER

Address of the editorial office:

University of Oradea

Department of History

Str. Universității nr. 1, 410087 Oradea, România

Tel/ Fax (004) 0259 408167

e-mail: ionszainea@yahoo.com

The review is issued under the aegis of the University of Oradea

ISSN 1453-3766

Cuprins • Contents • Sommaire • Inhalt

Studii ♦ Studies	5
Laura ARDELEAN ♦ Amintirile martorului ocular Stephanus Brodericus despre bătălia de la Mohács din 1526.....	7
Augustin MUREȘAN, Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS ♦ Steagul reconstituit al delegației satului Galtiu, Județul Alba (1918).....	13
Radu ROMÎNAȘU ♦ Nicolae Iorga și activitatea culturală din vestul și nord-vestul României în perioada interbelică.....	19
Diana Medeia URZICEANU ♦ Înființarea și activitatea filialei Marghita/Bihor a „Astrei” (1910-1940).....	27
Augustin MUREȘAN ♦ Simbolul de pe stema ținutului Crișuri (Someș) și semnificația lui istorică.....	37
Antonio V. FAUR ♦ Responsabilii politici și administrativi ai aplicării soluției finale în Transilvania de nord.....	45
Livia BUCUR ♦ Considerații asupra percepției monarhiei din România în ”obsedantul deceniu”.....	53
Mircea PEREȘ ♦ Campanii agricole în regiunea Crișana în anul încheierii procesului de colectivizare a agriculturii.....	61
Carmen UNGUR-BREHOI ♦ Informația Bucureștiului cenzurată (1966-1974).....	73
Ioana Cosmina BOLBA ♦ Traian Dorz și dosarele securității.....	81
Mihaela GOMAN ♦ Din corespondența lui Constantin Daicoviciu cu arheologi și istorici români.....	87
Mariann SZAMOS ♦ Însemnările lui Tabéry Géza despre înființarea Muzeului memorial “Ady Endre” din Oradea.....	97
Varia ♦ Varia	103
Niculina BARBU ♦ Năstrapa – varietatea formei între tradiție și modernitate.....	105
Recenzii ♦ Book Reviews	127
Mihai D. DRECIN ♦ Ioan DEGĂU, Cristian APATI, Începuturile administrației românești în Beiuș. Documente (1918-1920), Ed. Primus, Oradea, 2020, 320 p.....	129
Mihai D. DRECIN ♦ Ioan DEGĂU, Cristian APATI, Al treilea deceniu de administrație românească din Beiuș. Documente (1940-1950), Ed. Primus, Oradea, 2020, 708 p.....	131
Mihai D. DRECIN ♦ Anca STÂNGACIU, Securitatea și exilul intelectualilor români în Italia, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2019, 399 p.....	133

Gabriel MOISA ♦ Lucian ROPA, Organizarea administrativ-teritorială a
României în perioada regimului comunist, Academia Română-Centrul de
Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020, 666 p 135

STUDII
STUDIES

AMINTIRILE MARTORULUI OCULAR STEPHANUS BRODERICUS DESPRE BĂTĂLIA DE LA MOHÁCS DIN 1526

Laura ARDELEAN*

Abstract: *Stephanus Brodericus' Memories - an Eyewitness to the Battle of Mohács in 1526.* In this paper we present the written account of humanist Stephanus Brodericus, who was an eyewitness to the battle of Mohács in 1526. His work can be defined as a historiographical piece, as well as a work of military history. The author uses a fluid narrative, with expressions specific to the era. It includes information about the place of the battle, references to the architectural elements that were on the ground at the time of the confrontation. Despite the shortcomings of the paper, related to the description of military operations, it gives some details about the deployment of troops, but also about the losses suffered as a result of the battle. His work is considered as primary source related to the mentioned confrontation.

Keywords: *battle of Mohács, Brodericus, eyewitness, memoir, primary source*

Moartea regelui Matia Corvin în anul 1490 fără a lăsa un moștenitor legitim a deschis dispute între pretendenții la coroana Sfântului Ștefan. Într-un final este proclamat rege Vladislau Jagello, care va rămâne pe tron până în 1516, fiind urmat apoi de către fiul acestuia, Ludovic al II-lea al Ungariei și Boemiei. Străini de interesele Ungariei și neînțelegând problemele interne cu care se confrunta, nu au putut controla tendințele centrifuge ale nobilimii din provinciile regatului. Pe plan extern expansiunea otomană este tot mai presantă. Pentru Ungaria va culmina cu bătălia de la Mohács din 1526, unde forțele maghiare au suferit o înfrângere dureroasă și unde va cădea în luptă la vârsta de 20 de ani însuși regele. Urmările au fost grave și vor dura pe parcursul a mai bine de un deceniu. punându-i față în față pe cei doi rivali puternici, Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya, fiul lui István Zápolya, fost loțiitor al regelui Matia Corvin în Austria, ambii considerându-se moștenitori legitimi la succesiune. Primul va fi impus ca rege al Boemiei și mai apoi încoronat la 27 februarie 1527, iar cel de-al doilea va fi încoronat ca și rege al Ungariei la Alba Regală în noiembrie 1526.

Bătălia ce a avut loc la Mohács în 1526 nu a fost dată repede uitării, ea fiind invocată deseori în diverse lucrări, care au avut ca și sursă descrierile martorilor oculari, diferite jurnale bazate pe rapoarte sau informații parvenite prin corespondență. În primul rând îi amintim aici pe umaniștii de formație occidentală, cum ar fi Stephanus Brodericus, martor ocular al bătăliei care, după spusele acestuia,

---

* Universitatea din Oradea, email: lala_ardelean@yahoo.com

a durat o oră și jumătate, scrisorile nunțului papal Antonio Burgio¹, jurnalul venețianului Marino Sanudo, în care acesta a descris evenimente din diferite colțuri ale Europei contemporane lui, pe baza informațiilor primite de la colegii cu care avea un schimb de epistole regulat, o scrisoare a unui anonim ceh. Dintre sursele otomane este de menționat jurnalul de campanie a sultanului Soliman, care s-a bazat pe rapoartele primite de către acesta periodic de la mai mulți curteni, amintindu-l aici pe Celalzade Mustafa Çelebi, care a devenit cancelarul sultanului după 1526².

Umanistul Stephanus Brodericus (Brodarics István, Brodarith – vom folosi în lucrare numele latinizat, deoarece în majoritatea scrisorilor s-a semnat cu acest nume) s-a născut în jurul anului 1470 sau 1480, nu se știe exact³, în Slavonia într-o veche familie de mici nobili. Și-a început studiile la Pécs, apoi cu sprijinul unchiului său János Jalsity și a episcopilor de Zagreb și Pécs, Szathmári György, în jurul anului 1501 a ajuns la Universitatea din Padova, unde a petrecut cinci ani. Este posibil să fi studiat și la prestigioasa Universitate din Bologna⁴. Datorită unor evenimente a fost nevoit să se întoarcă mai repede din Italia, Ași va finaliza studiile universitare în anul 1506⁵.

Revenit acasă, devine secretarul lui Szathmári, dar în scurt timp este absorbit în vâltoarea evenimentelor politice. După căderea Belgradul, statul maghiar aflat sub presiune, încearcă să obțină ajutor din afară pentru oprirea expansiunii otomane. În acest sens au fost trimise ambasade cu misiuni diplomatice la curțile regale europene, precum și la Sfântul Scaun. Educația sa umanistă a fost probabil motivul pentru care i-a fost încredințată această misiune, fiind trimis la Roma, unde va sta din 1522 până în toamna anului 1525, cu excepția unor întreruperi de scurtă durată. Relațiile sale cu curtea papală erau foarte bune, fapt ce rezultă și din sprijinul pe care Sfântul Scaun, cu intenția de a-și exercita influența în problemele interne ale Ungariei, i-l acordă în

¹ Antonín Kalous, *Elfelegett források a mohácsi csatáról. Antonio Burgio pápai nuncius jelentése és azok hadtörténeti jelentősége (Izvoare uitate despre bătălia de la Mohács. Rapoartele nunțului papal Antonio Burgio și importanța lor pentru istoria militară)*, în *Hadtörténelmi Közlemények*, 120, nr. 2, Budapesta, 2007, p.603

² Kaya Şahin, *Imperialism, Bureaucratic Consciousness, and the Historian's Craft. A Reading of Celalzade Muştafâ's Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, in *Writing History at the Ottoman Court: Editing the Past, Fashioning the Future*, H. Erdem Çıpa, Emine Fetvacı (ed.), Indiana University Press, 2013, p. 46: Acesta a făcut după fiecare bătălie purtată de Soliman un raport amănunțit (fethnâmes). *Tabakât*-ul reprezintă una dintre sursele primare în legătură cu domnia sultanului amintit.

³ *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 7. Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600)*, David Thomas, John Chesworth, John Azumah, Stanisław Grodz, Andrew Newman, Douglas Pratt (ed.), Ed. Brill, Leiden, Boston, 2015, p.154; Kasza Péter, *A szó elszáll. az írás megmarad? Brodarics István levélrói tevékenységéről (Cuvântul zboară. scrisul rămâne? Despre corespondența lui Brodarics István)*, în *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica*, tom XIV, Fascicula 2, Miskolc, 2009, p.198

⁴ Kasza Péter, *Néhány kiegészítés Brodarics István tanulmányainak kérdésköréhez (Câteva adăugiri la problema studiilor lui Brodarics István)*, în *Irodalomtörténeti Közlemények*, 115, 2011, Budapesta, p.199

⁵ Idem, *The Life of István Brodarics*, în vol. Kasza Péter (ed.), *Stephanus Brodericus. Epistulae*, Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova, tom XVI, Budapesta, 2020, p.20

numirea lui ca și cancelar în martie 1526, reprezentând culmea carierei sale politice. Soarta a făcut ca să ocupe acest post pentru o scurtă perioadă. În iulie 1526, împreună cu regele Ludovic, a părăsit Buda pentru a înfrunta armata otomană într-o locație aleasă se pare de către conducerea armatei maghiare, care a rămas în istoriografie înregistrată că a avut loc pe o câmpie, în apropiere de Mohács⁶.

După Mohács, Brodericus l-a slujit pe regele Ioan I. Din această postură, a îndeplinit misiuni diplomatice în Polonia (1527), Italia (Veneția în 1530)⁷, Țara Românească (1532), fiind unul dintre negociatorii păcii de la Oradea (1538)⁸, dar și a aranjamentului marital din 1539 dintre regele Ungariei și Isabella de Polonia.

Despre anul 1526 putem afirma că evenimentele sale și-au lăsat amprenta nefastă asupra carierei politice ascendente a lui Brodericus. Trebuie să menționăm că, deși la început s-a situat de partea lui Ferdinand de Habsburg, a schimbat taberele în primăvara lui 1527, lucru care a ridicat câteva semne de întrebare, mai ales că totul s-a petrecut destul de brusc.

La cererea regelui Sigismund I al Poloniei, unchiul regelui Ludovic, Stephanus Brodericus redactează o lucrare intitulată *De Conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohács verissima descriptio*, care s-a dovedit a fi una dintre cele mai importante izvoare, fiind de fapt o sursă de primă mână. Este, de asemenea, un răspuns la lucrarea umanistului vienez Johannes Cuspinianus, *Oratio protreptica Ioannis Cuspiniani ad Sacri Romani Imperii principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum*, în care acesta îi acuză pe maghiari de trădare și lașitate⁹. Mai mult, amintește incompetența liderilor militari maghiari, ceea ce îl stârnește pe Brodericus¹⁰. Participând la bătălia de la Mohács, autorul scrie din postura martorului ocular, deși i s-a imputat deseori în istoriografie că descrierile sale nu sunt suficiente pentru a releva tacticile militare, că nu a cunoscut numărul maghiarilor angajați în luptă etc. Nu sunt cunoscute detalii legate de circumstanțele apariției, nu se știe nici data exactă a apariției, nici tirajul în care aceasta fost tipărită. Este posibil ca lucrarea să fi a văzut lumina tiparului în 18 aprilie 1527, la tipografia poloneză Vietor¹¹. Aceasta va face parte ca anexă la cartea lui Bonfini, editată în 1568¹². Ca și întindere

---

⁶ Kasza Péter, *Bulvársajtó - Retorika – Történetírás. Megjegyzések Brodarics István História verissimájúnak keletkezésétörténetéhez (Tabloid - Retorică - Historiografie. Observații asupra originii Historiei verissima a lui Brodarics István)*, în *Acta Historiáé Litterarum Hungaricarum*, tom XXIX, Seghedin, 2006, p.123-124

⁷ Florina Ciure, *Relațiile politico-diplomatice ale lui Ioan Zápolya cu Veneția*, în *Crisia*, XXXVI, Oradea, 2006, p.70

⁸ Barta Gábor, *Episcopul orădean Gheorghe Martinuzzi și pacea de la oradea (1638)*, în *Crisia*, XX, 1990, Oradea, p.87; Octavian Tătar, *Pacea de la Oradea (februarie 1538) dintre Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya și implicațiile ei în disputa pentru coroana Ungariei*, în *Angustia*, 4, 1999, p. 161

⁹ Kasza, Péter, Pálffy Géza, *Brodarics-emlekkönyv. Egy különleges pártváltás a Mohácsi csata után (Brodarics-carte comemorativă. O schimbare specială de tabere de după bătălia de la Mohács)*, Magyar Országos Levéltár, Budapesta, 2011 p.32

¹⁰ *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 7. Central and Eastern Europe...*, p.144

¹¹ Kasza, Péter, Pálffy Géza, *op.cit.*, p. 32, 34

¹² Octavian Tătar, *Sașii ardeleni și identitatea lor. „Ceilalți” despre felul de a fi al acestora în secolul al XVI-lea*, în *Terra Sebus*, 2, Sebeș, 2010, p.308, n.5; este vorba de lucrarea lui

este o expunere relativ scurtă, în publicațiile actuale cuprinde cam 38 de pagini tipărite (253 de fraze)¹³.

Lucrarea acestuia se încadrează în scrierile de istorie, istorie militară, dar și memorialistice. Ca și expunere, autorul recurge la o narațiune fluidă, cu expresii specifice epocii. Cuprinde informații legate de locul bătăliei, referiri la elementele arhitectonice ce se găseau pe teren în momentul confruntării. Printre altele amintește de un sat mic numit Földvár cu o biserică, informație care de curând a fost readusă în discuție de o echipă de arheologi care au efectuat săpături în vederea stabilirii locului exact al bătăliei, și așadar și a *cetății* amintite de autor¹⁴. Cu toate lacunele lucrării, legate de descrierea operațiunilor militare, dă câteva informații despre desfășurarea unităților militare în teren, dar și despre pierderile suferite în urma bătăliei. Efectivele militare în opinia lui Brodericus numărau 25 de mii de soldați, număr care va fi contestat mai târziu în istoriografie¹⁵. De asemenea ne informează că tânărul rege Ludovic al II-lea, s-a înecat în pârâul Csele, care se inunda atunci. Mai târziu, trupul regelui a fost îngropat în bazilica regală din Székesfehérvár¹⁶. Tot în legătură cu regele ne face să credem că acesta a ezitat mult și a încercat să amâne confruntarea¹⁷. Fără a intra în amănunte amintim un episod interesant, descris în lucrare Episcopul de Oradea, Perényi Ferenc, la consfătuirea de dinainte de bătălie prevestește deznodământul tragic ce va urma. Se pare că acesta i-a spus regelui că ziua când va avea loc bătălia Tomori Pál va trebui să o dedice celor 20000 de martiri care vor cădea în luptă¹⁸. Au pierit chiar și mai mulți ostași, confirmând parțial

---

Antonio Bonfini intitulată *Rerum Hungaricum Decades*, publicată în 1568 la Basel ca versiune completă a operei respective (Anna Boreczky, *Historiography and Propaganda in the Royal Court of King Matthias: Hungarian Book Culture at the End of the Middle Ages and Beyond*, în *Journal of the Institute of Art History*, vol. 43, 2019, p.26

¹³ *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 7. Central and Eastern Europe...*, p. 156

¹⁴ Haramza Márk, Kovaliczky Gergely, Bertók Gábor, Simon Béla, Galambos István, Türk Attila (red.), *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei (De-a lungul brazdei, pe urma bătăliei. Cele mai recente rezultate ale cercetărilor bătăliei de la Mohács)*, în *Studium ad Archaeologiam Pazmaniansia*, Budapesta, 2020

¹⁵ Vezi B. Szabó János, C. Tóth Norbert, „Árnyékbosz az árnyéksereggel” – *Avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás. A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról (“Lupta cu armata imaginară” – sau iarăși vinovat de toate este Zapolya. Despre rolul militar al elitei maghiare în 1526)*, în *Hadtörténelmi Közlemények*, 120, nr. 2, Budapesta, 2007, p.287-288

Botlik Richárd új könyve kapcsán

¹⁶ Balázs Polgár, *The First and the Second “Battle of Mohács” (AD 1526, 1687). Archaeological Research and Perspectives*, în *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, Budapesta, 2014, p. 199-215

¹⁷ Gyáni Gábor, *Relatív történelem (Istoria relativă)*, Typotex, Budapesta, 2007, p.229

¹⁸ Tóth Gergely, *Bűnbakképzés és propaganda az 1526. évi török hadjárat és a mohácsi csata a kora újkori történetírásban (I. rész: a 16. század történetírása) (Gásirea țapului ispășitor și propagandă relativ la campania otomană și bătălia de la Mohács din anul 1526 în istoriografia modernă timpurie (patea I-a: Istoriografia secolului al XVI-lea))*, în vol. *Több mint egy csata: Mohács az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben (Mai mult decât o bătălie. Bătălia de la Mohács din 1526 în memoria*

profeția. Din păcate arhiepiscopul Tomori Pal nu a mai putut face nimic, el însuși și-a pierdut viața în acea zi de tristă amintire pentru istoria Ungariei.

Indiferent de motivul pentru care autorul realizează această operă, intitulată pe scurt *Historia verissima*, este de necontestat faptul că rămâne un valoros izvor primar. Cu toate lacunele și criticile care i s-au adus de-a lungul timpului, detaliile furnizate de umanist, coroborate cu alte informații din epocă, rapoarte, atât occidentale, cât și otomane, sunt importante pentru reconstituirea evenimentelor din 1526.

STEAGUL RECONSTITUIT AL DELEGAȚIEI SATULUI GALTU, JUDEȚUL ALBA (1918)

Augustin MUREȘAN*
Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS**

Abstract. *The Reconstituted Flag of the Delegation of Galtiu Village, Alba County (1918).* In this article, the authors present the reconstituted flag of the delegation of Galtiu village (Alba county). Photographs taken by Samoilă Mârza were used for the reconstruction, which represents in images the delegation with the flag. The flag had a canvas probably made of canvas or silk, made up of three strips sewn together, had a rectangular shape and golden fringes on the edges. The colors of the tricolor were arranged horizontally, with red at the top, yellow in the middle and blue at the bottom, as they were placed on other flags from the past. Each band of the colors that make up the flag ends in the floating part with a tassel in the national colors. The flagpole was made of brown painted wood. Between the tip of the flag and its canvas was tied a ribbon with Romanian colors.

Keywords: *Alba County, Galtiu village, delegation, reconstituted flag, Romanian colors*

Cu prilejul organizării Adunării Naționale de la Alba Iulia s-a dorit ca să existe un număr cât mai mare de drapele. În acest sens, delegațiile localităților și instituțiilor au primit recomandarea de a se prezenta la această manifestare cu steag¹: „Veniți în bună rânduală, fiecare comună grupată în jurul steagului propriu”².

Peste tot, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, femeile și fetele de la sate, comune și orașe au confecționat steaguri. Unele steaguri au fost scoase din locuri tainice unde, în vremuri de restriște, au fost ascunse³, iar altele au fost confecționate în ateliere specializate. Cu steaguri tricolore, delegațiile oficiale și cele participante din proprie inițiativă au mers la Alba Iulia în 1918.

Conform programării, „fiecare comună, în frunte cu steagul și tabla cu numele comunei, va parcurge în rânduri de 4 piața orașului, va trece pe sub poarta Carol în cetate și prin poarta lui Mihai Viteazul va ieși pe terenul Adunării”⁴. Pancartele indicau comunele⁵.

---

* Complexul Muzeal Arad; e-mail: augmuresan49@gmail.com.

** Arhivele Naționale ale României; e-mail: laurszem@gmail.com.

¹ Tudor Roșu, *1 Decembrie 1918*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020, p. 195.

² „Veniți la Alba Iulia!”, în „Unirea”, anul XXVIII, nr. 13, 28 noiembrie 1918, p. 1.

³ Vezi Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Cluj, 1968, p. 370.

⁴ Programul Adunării Naționale constituante, în „Unirea”, XXVIII, nr. 15-16, 1 decembrie 1918, p. 1. Vezi și Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 374.

⁵ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 376.

Presa vremii, scrieri și memorii, precum și lucrări de specialitate dedicate marelui eveniment, prezintă orașul Alba Iulia pregătit de sărbătoare. Urbea a devenit „o mare de steaguri”⁶.

Singurele fotografii pe care le avem de la Adunarea Națională din 1 Decembrie 1918, sunt cele realizate de Samoilă Mârza⁷, originar din satul Galtiu⁸. Aceste clișee realizate pe sticlă surprind aspecte ale adunării, cu „stindardele minunate tricolore, ce fâlfâiau așa de falnic în văzduh”⁹.

Samoilă Mârza a venit de pe front cu patru zile înainte de Unire și s-a pregătit pentru a merge la Adunarea de la Alba Iulia. La Galtiu, fetele au cusut steagul și faimoasa pancartă cu numele satului sub îndrumarea domnișoarei Galeni Mârza. Purtătorul steagului a fost ales Pavel Barbu¹⁰.

În dimineața zilei de 1 decembrie 1918, Samoilă Mârza a realizat trei fotografii care reprezintă delegația satului său natal, Galtiu, cu steagul acesteia, înainte de a pleca la Marea Adunare Națională¹¹. Aceste fotografii ne facilitează să aflăm cum arăta acest însemn vexilologic. Dintre cele trei imagini fotografice am selectat-o pe cea în care delegația era gata de plecare, întrucât steagul se vede mai clar (fig. 1¹²).

Fotografia îi reprezintă pe membrii acestei delegații, îmbrăcați în straie de sărbătoare. În centrul grupului se afla învățătoarea Galeni Mârza, iar în stânga Pavel Barb care ținea steagul delegației. Doi oameni din grup susțin pancarta cu inscripția „GALTIU. Trăiască Unirea și ROMÂNIA MARE”, cusută pe trei rânduri în culorile drapelului românesc. Galtiu este numele localității de unde plecau delegații spre Alba Iulia, iar „Trăiască Unirea și ROMÂNIA MARE” este o deviză. După părerea noastră, pe pancartă, flankând denumirea satului, au fost aplicate două cocarde tricolore roșu-galben-albastru, iar dedesubt încă trei de același fel, dar mai mici. De partea inferioară a pancartei atârnav opt ciucuri.

---

⁶ Ioan Scurtu, *Alba Iulia: 1 Decembrie 1918*, Editura Sport-Turism, București, 1988, pp. 83-84.

⁷ Vezi Gheorghe Anghel, *Samoilă Mârza, fotografia Marii Uniri (1886-1967)*, în „Apulum”, VII/II, 1969, pp. 361-370 și Aurel A. Sîntimbrean, Horea Bedeleian, Aurora Bedeleian, Lucian Muntean, *Samoilă Mârza 1886-1967. Fotografia Unirii Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*, Alba Iulia, 2003; ediția a II-a, Alexandria, 2016.

⁸ Azi satul Galtiu, comuna Sântimbru, județul Alba.

⁹ „Alba Iulia”, I, nr. 1, 10 decembrie 1918, p. 2.

¹⁰ *** *Albumul Marii Uniri 1918: Samoilă Mârza / The album of the Great Union 1918: Samoilă Mârza*, text introductiv de Radu Mârza, Monitorul Oficial, București, 2018, p. 7.

¹¹ De la Galtiu, fotografia de ocazie Samoilă Mârza, cunoscut apoi ca fotografia Marii Uniri, a mers la Alba Iulia.

¹² Arhivele Naționale ale României, *Albumul Marii Uniri. Samoilă Mârza. The Album of the Great Union*, nr. 9.

Fig. 1. Delegația satului Galtiu gata de plecare spre Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

Privind imaginea fotografică, observăm părțile componente ale acestui însemn vexilologic: *pânza steagului*¹³ (flamura) și *hampa*¹⁴. Flamura, confecționată probabil din pânză sau mătase, alcătuită din trei fâșii cusute între ele, avea format dreptunghiular și franjuri aurii pe margini. Culorile tricolorului erau așezate perpendicular pe hampă¹⁵, adică orizontal¹⁶, cu roșu, în partea superioară, galben la mijloc și albastru în partea inferioară, cum erau dispuse și pe alte steaguri tricolore românești din acea vreme. Fiecare fâșie dintre culorile care compuneau pânza însemnului se termină, în fluturătură¹⁷, cu câte un ciucure în culorile tricolorului românesc.

¹³ Pânza steagului = țesătură realizată din fire de mătase, bumbac, damasc etc., prinsă de hampa steagului pe una din laturi; vezi Alexandru Daneș, *Mic dicționar de vexilologie*, Brașov, 2010, p. 7.

¹⁴ Hampă = baston lung și subțire de lemn sau alt material de care se prinde pânza steagului, iar la extremitatea superioară, pajura sau vârful; sinonim, cotor, lance, prăjină; vezi Alexandru Daneș, *op. cit.*, p. 5.

¹⁵ În lipsa unor reglementări adecvate privind modul de înfățișare a steagurilor tricolore românești, acestea au fost confecționate conform tradiției, având culorile așezate orizontal, dar și ca la drapelul României, dispuse vertical, cu albastru la hampă.

¹⁶ Despre steaguri tricolore din timpul Marii Uniri având culorile dispuse orizontal vezi: Elena Pălânceanu, *Steaguri din colecția Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România*, în „Muzeul Național”, I, 1974, pp. 142-143; Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Crisia”, XVIII, 1988, p. 748; idem, *Inscripții aflate pe steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Ziridava”, XIX-XX, 1996, pp. 419-422.

¹⁷ Fluturătură = extremitatea liberă a pânzei steagului; vezi Alexandru Daneș, *op. cit.*, p. 4.

Hampa era confecționată din lemn și vopsită în culoare maro. Între vârful hampei și flamură era legată o panglică¹⁸ tricoloră. În porțiunea în care se fixa pânza steagului la hampă, pe liniile ce delimitau culorile, existau patru ciucuri aurii.

Steagul acestei delegații a fost arborat la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, alături de alte steaguri tricolore. Lângă pancarta satului Galtiu a fost arborat și steagul acestei delegații (fig. 2¹⁹). El avea culorile tricolorului dispuse tripartit în fascie roșu, galben și albastru, culori confirmate și de fotografia colorizată²⁰ (fig. 3).

Ținând cont de înfățișarea steagului delegației satului Galtiu, în fotografiile realizate de Samoilă Mârza și de recenta lor colorizare, am încercat o reconstituire cât mai veridică a acestuia (fig. 4). La 1918, drapelul tricolor simboliza lupta pentru libertate și unitate națională a poporului român²¹.

Fig. 2. Aspect de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (1918).

¹⁸ Panglică = fâșie îngustă de mătase sau moar în culorile naționale care este prinsă pe hampa steagului între pânză și manșon; vezi Alexandru Daneș, *op. cit.*, p. 6.

¹⁹ Arhivele Naționale ale României, *Albumul Marii Uniri. Samoilă Mârza. The Album of the Great Union*, nr. 6.

²⁰ Colorizare realizată de Jecinci Colorizations (fb), la indicațiile lui Emil Boboescu, muzeograf la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” - București; vezi Tudor Roșu, *op. cit.*

²¹ Drapelul tricolor a simbolizat întotdeauna idealul de unitate națională: vezi *Tricolorul României, simbol al unității, integrității și suveranității naționale*, autori: Adina Berciu-Drăghicescu, G. D. Iscriu, Tiberiu Velter, Aurel David (coordonator: Adina Berciu-Drăghicescu), Editura Sigma, București, 1995, p. 99; Dumitru Almaș, *Tricolorul - simbol al libertății și unității poporului român*, Editura Ion Creangă, București, 1984, p. 14.

Fig. 3. Aspect de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 (fotografie colorizată).

Fig. 4. Steagul reconstituit al delegației satului Galtiu, jud. Alba.

NICOLAE IORGA ȘI ACTIVITATEA CULTURALĂ DIN VESTUL ȘI NORD-VESTUL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Radu ROMÎNAȘU*

Abstract: *Nicolae Iorga and Cultural Activity in Western and North-Western Romania in the Interwar Period.* Nicolae Iorga established connections with the western parts of the Romanian lands since the end of the 19th century, when the young man of culture manifested his ambitions as a literary critic and historian, constantly collaborating with the magazine *Familia* of Iosif Vulcan, where he published several articles.

The scientist often stopped in Oradea to research the invaluable documents of the leaders of the Transylvanian School, kept in the archives of the Greek Catholic Episcopate of Oradea, in order to write a documented History of Romanian literature.

After the memorable act of December 1, 1918, the prestigious Romanian scientist inaugurated the most active chapter in the history of his connections with the west and northwest of the Romanian space, especially with the Romanian intellectuals in this part of the country. The scientist considered supporting the most important cultural associations in this area, both through visits to the western border of the country (Arad, Timisoara, Oradea, Satu Mare, Baia Mare), and by collaborating with magazines published by these Romanian cultural associations (Salonul literar, Hotarul, Banatul, Căminul Nostru, Cele trei Crișuri, Familia, Gazeta de vest, Beiușul, etc.)

Keywords: *history, culture, memory, institutions, interwar*

Cunoscut în întreaga lume ca istoric, profesor universitar, filosof al istoriei, critic literar, memorialist, gazetar, publicist, enciclopedist, poet, dramaturg și om politic, Nicolae Iorga, membru titular al Academiei Române, a desfășurat o activitate științifică excepțională, concretizată în mii de articole și studii, volume, sinteze și recenzii, pentru care memoria colectivă l-a numit cel mai mare istoric și savant al României din toate timpurile, o personalitate polivalentă a culturii naționale și universale.

Nicolae Iorga a fost o personalitate care a creat școală și a dat substanță culturii naționale și universale, influențând puternic viața culturală și social-politică a României, fără a fi un doctrinar, un ideolog politic sau un făuritor de programe de guvernare care să coaguleze forțele poporului.

Capacitatea sa de munca a fost una deosebită, în același timp fiind înzestrat cu un gust artistic foarte fin, manifestând de fiecare dată dragoste pentru fiecare

---

* Universitatea din Oradea; lector univ. dr.; e-mail: rrd1214@yahoo.com

subiect abordat. Iorga a avut și un talent literar pronunțat atunci când evoca și caracteriza personalități și epoci, atunci când „zugrăvea” icoane din trecutul național și universal într-o formă estetică și poetică.

„Pelerin neobosit prin toate ținuturile românești”, cum remarca un istoric contemporan, Nicolae Iorga a stabilit legături și cu părțile vestice ale ținuturilor românești încă de la finele secolului al XIX-lea, când, pe atunci, tânărul om de cultură își manifesta veleitățile de critic și istoric literar, colaborând în mod constant cu revista lui Iosif Vulcan, unde a publicat mai multe articole referitoare la poezia lui George Coșbuc, pentru ca, ulterior, *Familia* să publice numeroase însemnări despre conferințele susținute de marele savant, precum și o multitudine de note și comentarii care informau cititorii revistei despre cele mai recente producții științifice ale istoricului (amintim în special articolele și materialele publicate în anii 1895 și 1896). Astfel, prestigioasa revistă orădeană a menținut în permanentă actualitate numele savantului în această parte de țară.

Tot pentru această perioadă este demnă de semnalat, mai ales pentru trecutul spațiului bihorean, venirea lui Nicolae Iorga la Oradea (undeva între anii 1898-1899) pentru a cerceta documentele inestimabile ale corifeilor *Școlii Ardelene*, păstrate în arhivele Episcopiei greco-catolice, în scopul redactării unei documentate *Istoriei a literaturii române*, pentru care surse și izvoare de primă mână se găseau în arhivele orădene.

Contacte nemijlocite ale savantului cu părțile vestice sunt înregistrate și în debutul secolului al XX-lea, mai precis în anul 1901, când istoricul a conferențiat în fața studenților români din Budapesta despre domnia lui Mihai Viteazul, cu acest prilej istoricul îndemnându-și auditoriul la o redeșteptare a acțiunilor unificatoare ale voievodului valah. Probabil, după acest moment cultural-științific, care s-a bucurat de un real succes printre tinerii studiosi români din capitala Ungariei, N. Iorga a ajuns din nou în Oradea, cu intenții ușor previzibile¹. Această informație poate fi susținută prin dovezi documentare, mai precis o adresă a autorităților guvernamentale budapestane expediată comitelui Bihorului, prin care acesta din urmă era informat că „profesorul Iorga încă se mai află pe teritoriul Ungariei și după ce a părăsit Budapesta”².

În anul 1905 prezența lui Nicolae Iorga în Bihor nu mai lasă loc interpretărilor. Atunci s-a oprit în orașul de pe Crișul Repede, fiind oaspetele lui Iosif Vulcan. Cu acest prilej, a vizitat Biserica cu Lună, biserica din Velența, vechiul focar ortodox al orașului și Seminarul greco-catolic. S-a îndreptat apoi spre Beiuș, unde a cercetat arhivele primăriei orașului și cele ale bisericii unite din localitate, o serie din documentele găsite aici inserându-le în volumul doi al *Scrisorilor și inscripțiilor ardelene și maramureșene*, op apărut în anul 1906. Dorind să cunoască îndeaproape condiția social-economică a țăranilor români, marele istoric a ajuns și în Nojorid, fiind însoțit de Nicolae Firu și studentul Teodor Popa. Despre învățătorul Firu,

¹ Viorel Faur, *Nicolae Iorga și Bihorul (I-II)*, în *Familia*, 1968, nr. 10, p. 11; nr. 12, p. 41; Idem, *Nicolae Iorga și Bihorul*, în *Familia*, 1971, nr. 5, p. 10. Vezi în acest sens și Viorel Faur, *Incursiuni în istoriografia bihoreană*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2015, p. 245-324.

² Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor (în continuare: AN-SJBh), *fond Prefectura Județului Bihor*, dos. 1/1901, f. 30.

dirijorul corului Reuniunii „Hilaria” din Oradea, Iorga a afirmat că este „un tânăr inimos și cu multe cunoștințe de literatură românească”.

Tot în debutul secolului al XX-lea³, distinsul savant și istoric a poposit pe plaiurile sătmărene, pe care le-a vizitat în trei rânduri, ultimele două vizite realizându-se în noul cadru politic al României întregite (1922 și 1927). Cu aceste prilejuri, Nicolae Iorga a conferențiat la Satu Mare (20 iulie 1922) și a participat la manifestările culturale prilejuite de aniversarea învățătorului George Pteancu, personalitate de excepție a învățământului careian (1927)⁴.

Satu Mare, 1922, nr. 58, p. 1

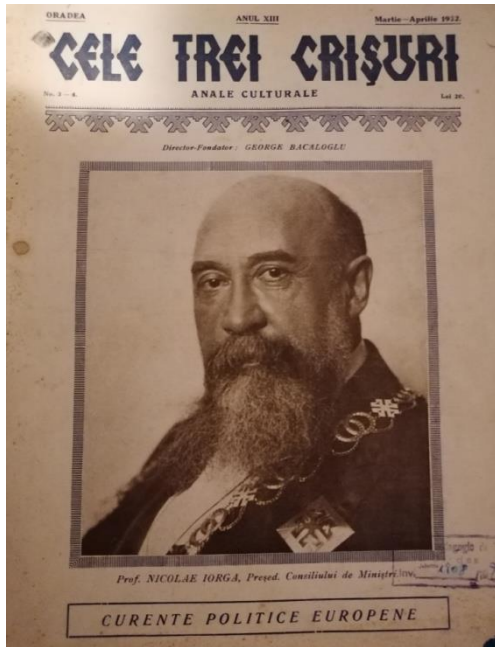
Conștient ca nimeni altul de importanța Transilvaniei în ansamblul existenței naționale (istorice, sociale, politice etc.), Nicolae Iorga i-a acordat o atenție cu totul aparte, scriind, probabil, despre această parte a țării mai mult decât despre oricare altă provincie istorică românească.

După memorabilul act de la 1 Decembrie 1918, prestigiosul om de știință român a inaugurat capitolul cel mai activ din istoricul legăturilor sale cu vestul și nord-vestul spațiului românesc, în special cu intelectualitatea românească din această zonă. Savantul a avut în vedere susținerea celor mai importante demersuri culturale asociaționiste din această parte de țară, atât prin vizitele făcute pe granița de vest a țării (Arad, Timișoara, Oradea, Baia Mare, Satu Mare), cât și prin colaborarea la revistele și ziarele editate de numeroasele reuniuni și asociații culturale românești de la granița de vest a României (*Solidaritatea*, *Tribuna Nouă*, *Salonul literar*, *Hotarul*, *Banatul*, *Vrearea*, *Lucaefărul*, *Vestul*, *Cele trei Crișuri*, *Familia*, *Gazeta de vest*,

³ Viorel Câmpean, *Nicolae Iorga - călător prin Sătmarul începutului de secol XX*, în vol. *Oameni și locuri din Sătmar*, II, Editura Citadela, Satu Mare, 2010, p. 162; Nicolae Ghișan, *Nicolae Iorga, călător pe meleagurile sătmărene la începutul secolului XX*, în *Gazeta de Nord-Vest*, 20 septembrie 2016, p. 3.

⁴ *Satu Mare*, 1922, nr. 58, p. 1; *Ibidem*, 1927, nr. 38, p. 1-2.

Beiușul, Astra Maramurășului, Căminul nostru, Satu Mare etc.). Desigur, s-a avut în vedere extinderea științei de carte, cristalizarea unei categorii sociale alcătuită din slujbașii instituțiilor administrative, militare, bisericesti, medicale și școlare, care alături de liber-profesioniști au asigurat un climat favorabil interesului pentru cultură.

Cele trei Crișuri, 1932, nr. 3-4, coperta 1

După constituirea statului național unitar român, Bihorul cunoaște o efervescentă cultură deosebită, în acest context înființându-se la Oradea Marea Reuniune Culturală „Cele Trei Crișuri”, a doua mare asociație culturală din Transilvania după *Astra* și prima pentru zona de vest. Ca urmare, Nicolae Iorga a vizitat sediul Reuniunii și al revistei cu același nume, aceasta ca o recunoaștere a rolului jucat de instituția de cultură bihoreană în peisajul cultural regional și național. Cu acest prilej, l-a încurajat pe colonelul George Bacaloglu, conducătorul Reuniunii, în demersurile sale de implementare a unui plan vast de culturalizare a întregii granițe de vest. Mai mult, distinsul savant a semnat în cartea de onoare a Reuniunii, alături de alte personalități marcante ale culturii interbelice românești.

În anul 1920 conducerea *Astrei* a hotărât să-și țină adunarea generală la Oradea. Pentru a conferi prestigiul necesar unei asemenea inițiative, au fost invitați să conferențieze Nicolae Iorga și Sextil Pușcariu, rectorul universității clujene. Marele istoric a vorbit atunci la Oradea (18 octombrie 1920) despre *Vechimea și rostul nostru în aceste locuri*, stârnind un entuziasm extraordinar în rândurile auditoriului⁵. Ulterior, textul conferinței a fost extins, fiind publicat la editura „Cele Trei Crișuri”, sub titlul *Vechimea și originea elementului românesc n părțile Bihariei*⁶. De altfel, la această editură s-au tipărit o serie de broșuri ale secției de propagandă „Crișul Negru”, care cuprindeau, selectiv, evocări despre evenimentele majore din istoria națională⁷. Deși tipărite în marea majoritate a cazurilor în condiții grafice modeste, aceste broșuri au devenit accesibile unui segment social larg, care, treptat, s-a dovedit a fi receptiv la astfel de inițiative culturale⁸. Din această perspectivă, precizăm că în Oradea și Bihor, în perioada la care facem referire, cultura nu a fost un fenomen predominant elitist, ci unul social, care a vizat emanciparea spirituală și deschiderea comunității spre elementele civilizației europene.

⁵ *Serbările din Oradea-Mare*, în *Cele trei Crișuri*, 1930, nr. 11, p. 33.

⁶ *Ibidem*, nr. 13, p. 32.

⁷ *Cele trei Crișuri*, 1925 nr. 8-9, p. 137.

⁸ Lucia Cornea, *Activitatea editorială românească în Bihor în perioada interbelică*, în *Crisia*, 1986, p. 101.

E. Stan, directorul despărțământului orădean, a preconizat, cu acest prilej, proiectarea unei serbări populare la care să participe un public numeros, dar mai ales mai mulți locuitori din regiunea Beiuș-Vaşcău⁹.

În 18 octombrie s-a desfășurat partea a doua a adunării generale, care a cuprins examinarea rapoartelor întocmite de comisiile administrative și culturale. În urma unor consultări, s-a hotărât constituirea unor fonduri destinate concretizării vastului program cultural al *Astrei*. Dintre acestea menționăm: fondul „George Coșbuc” - pentru biblioteca centrală, fondul „Simion Bărnuțiu” - pentru bibliotecile regionale, fondul „Vasile Stroescu” - pentru bibliotecile sătești, fondul „Timotei Cipariu” - pentru muzeele regionale, fondul „Titu Maiorescu” - pentru organizarea conferințelor, fondul „Mihai Eminescu” - pentru tipărirea lucrărilor literare și fondul „Nicolae Iorga” - pentru propaganda culturală în țară și străinătate¹⁰. Acțiunea a continuat prin conferințele rostite de Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu.

Peste doi ani, Iorga revine la Oradea, după ce s-a oprit în Timișoara și Arad, unde a fost întâmpinat de oamenii de cultură, reprezentanți și membri ai diferitelor asociații culturale românești. Vorbim despre o nouă conferință susținută în fața publicului orădean, în sala mare a Primăriei, care a avut ca și subiect consolidarea României, ca stat național unitar. Ideea centrală a intervenției sale a fost că România întregită nu au făcut-o unii oameni, ci ea este produsul întregii națiuni române.

O altă asociație culturală românească de pe granița de vest a țării care și-a propus să stabilească o legătură culturală cu marele istoric a fost Casa Națională a Județului Bihor, înființată în 1929. Secția ei de propagandă culturală condusă de Gh. Tulbure a hotărât „să-i aducă domnului Iorga un omagiu la împlinirea a șase decenii de viață”, prin organizarea unui festival literar-artistic care s-a desfășurat în sala teatrului din Oradea la 5 iunie 1931¹¹. Programul - desfășurat în sala Teatrului „Regina Maria” - a cuprins o parte muzicală, care a adus în fața auditorului compoziții de Verdi, Ion Vidu (*Arcașul*) și Bătescu (*Mândruliță*), acestea fiind completate de cântece populare, în interpretarea corului studenților de la Facultatea de drept din localitate. Partea literară a cuprins lecturarea unor fragmente din operele marelui

(Sursa: http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/87347/2/BCUCLUJ_FG_BAL1775_1921_0001_p_2.jpg)

⁹ AN-SJBh, *fond Astra despărțământul Bihor* dos. 3, f. 5; Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sibiu (în continuare: AN-SJSb), *fond Astra*, dos. 42/1920, f. 109-110, 121-122.

¹⁰ Lucia Cornea, *Adunarea generală de la Oradea a Astrei*, în *Analele Universității Oradea*, 1991, fascicula Istorie, p. 91-94; AN-SJSb, *fond Astra*, dos. 42/1920, f. 132; *Manifestările culturale de la Oradea Mare*, în *Foiaia poporului*, 1920, nr. 44-45, p. 2; AN-SJSb, *fond Astra*, dos. 42/1920, f. 148.

¹¹ *Sărbătorirea d-lui N. Iorga la Oradea*, în *Gazeta de Vest*, 1931, nr. 472, p. 1.

savant român, manifestarea cultural-artistică finalizându-se prin conferința susținută de profesorul Gheorghe Sofronie cu titlul *Personalitatea lui Nicolae Iorga și contribuția sa la înfăptuirea unității naționale*¹².

Consecvență scopurilor stipulate în statute, Casa Națională a Județului Bihor, prin secția pentru cultură și propagandă națională, a redactat mai multe broșuri cu scopul de a sensibiliza opinia publică locală în legătură cu dezideratele naționale, toate așezându-se într-o acțiune experimentată și de alte societăți culturale, precum Reuniunea „Cele Trei Crișuri”, despărțămintele bihorene ale *Astrei* etc¹³. De asemenea, aceeași instituție de cultură bihoreană, cu un rol catalizator pentru forțele spirituale locale ale vremii, a acordat o subvenție de 5.000 de lei pentru editarea în broșură a articolelor cu un conținut asemănător, semnate îndeosebi de Nicolae Iorga, care analizau criza cehoslovacă din 1938, precum și a conferinței susținute de acesta la Oradea, în 1 decembrie, același an¹⁴.

În colaborare cu reprezentanții *Astrei*, Casa Națională a organizat, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la Unire, un festival artistic desfășurat în sala Teatrului „Regina Maria” din localitate, cu concursul școlilor secundare care au prezentat un program artistic consistent dedicat zilei de 1 Decembrie. Cu acest prilej, au vorbit despre importanța evenimentului serbat Nicolae Popoviciu, episcopul ortodox al Oradiei, cel greco-catolic, Victor Traian Frențiu, Veturia Candrea, președinta *Reuniunii femeilor române din Oradea*, George Bacaloglu, conducătorul Reuniunii culturale „Cele Trei Crișuri”, Teodor Popa, președintele despărțământului central-județean al *Astrei*. Discursul festiv a fost susținut de istoricul Nicolae Iorga, care a ținut să fie prezent la Oradea în acest moment de sărbătoare pentru toți românii. Seara s-a încheiat în acordul cântecelor naționale care au prefăcut reprezentarea poemului istoric *Desrobire și unire*, pus în scenă cu mult talent de elevele Școlii Normale din localitate¹⁵. Această manifestare cultural-artistică a fost de departe cel mai semnificativ moment al legăturilor marelui istoric cu Bihorul. A fost, de altfel, ultima conferință susținută de Nicolae Iorga în urbea de pe Crișul Repede.

Intenționând să viziteze toate orașele de la granița de vest a țării, N. Iorga, în același an 1931, se îndrepta, venind dinspre Timișoara și Arad, din nou spre urbea de pe Crișul Repede, unde a fost primit de oficialitățile orașului, în frunte cu primarul Gh. Sofronie. Istoricul român s-a întâlnit în Sala Mare a primăriei cu intelectualii orădeni, discutându-se din nou despre identificarea celor mai eficiente căi de consolidare a graniței de vest prin intermediul culturii naționale¹⁶.

La Timișoara, Nicolae Iorga, în calitate sa de prim-ministru al țării, l-a însoțit pe regele Carol al II-lea. Cei doi au vizitat Politehnica din Timișoara, unde au fost întâmpinați de Victor Blășian, rectorul instituției, după care a urmat o vizită la cantina studențească a aceleiași instituții de învățământ superior.

Seara, Societatea *Amicii Muzicii* din localitate a organizat un frumos concert în onoarea celor doi distinși oaspeți. Din program s-au remarcat compozițiile

¹² *Gazeta de Vest*, 1931, nr. 475, p. 2.

¹³ *Idem*, 1929, nr. 53, p. 2.

¹⁴ AN-SJBh, fond Casa Națională a județului Bihor, dos. 78, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, dos. 72, f. 23; dos. 78, f. 11; *Astra și Casa Națională în mijlocul poporului*, în *Noua Gazetă de Vest*, 1938, nr. 624, p. 4; nr. 758, p. 4.

¹⁶ *Vizita d-lui Iorga la Oradea*, în *Gazeta de vest*, 1931, nr. 531, p. 5.

Infîgenia de Gluck, *Din lumea nouă* de Dvorak și *Preludiul* lui Liszt. Orchestra a evoluat sub bagheta Gildei Neubauer, care „a executat admirabil întreg program artistic”¹⁷.

Numit de Nicolae Iorga „Mica Vienă”, Aradul a fost descris de ilustrul savant într-un stil romanțios-prozodic, „cu străzile sale cu case înalte, „prăvălioare mărunte (ce) duc până la podul cel lung de lemn înnegrit, care se desfășoară bătrânește deasupra Murășului” și „cu lunga stradă care începe de la gară ...,vrednică de orice capitală modernă, asemenea cu o bucată din Ringul vienez”¹⁸.

Revenind la realitățile culturale din Bihor, precizăm că despărțământul bihorean central al *Astrei* a lansat în cursul anului 1937 numeroase apeluri personalităților culturale românești pentru a participa la conferințele publice organizate sub egida sa¹⁹.

Astfel, în anul următor, conducerea despărțământului central a solicitat Prefecturii orădene să aprobe susținerea unui nou ciclu de conferințe, pe care aveau să le susțină la Oradea mai multe personalități din țară, între acestea evidențiindu-se Nicolae Iorga.

Mai mult, acesta a contribuit - alături de alte personalități culturale ale vremii - la augmentarea fondului de carte al bibliotecii Căminului cultural „Episcop Mihai Pavel” din Nojorid, înființat în anul 1937.

În finalul materialului nostru, care reprezintă doar un demers lapidar comparativ cu activitatea prodigioasă a savantului român în zona de vest a țării, ne exprimăm recunoștința față de imensul travaliu științific pe care l-a depus pentru națiunea română și neamul românesc, pe care le-a iubit cu toată ființa sa. De altfel, marele savant a privit neamul întreg ca pe o ființă vie, urmărindu-i îndeaproape dezvoltarea și maturizarea.

---

¹⁷ *Vestul*, 1931, nr. 305, p. 1; *Ibidem*, p. 4.

¹⁸ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum I.O., București, 2009, p. 321.

¹⁹ AN-SJBh, *fond Casa Națională a județului Bihor*, dos. 24, f. 1, 3.

ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA FILIALEI MARGHITA/BIHOR A „ASTREI” (1910-1940)

Diana Medeia URZICEANU*

Abstract. *The Founding and the Activity of the ASTRA’s Branch of Marghita/Bihor (1910-1940). Established around the First World War, at a time when the denationalization of Romanians was intensified by the government in Budapest, the Astra branch in Marghita, completes the chain of Bihor branches: Oradea, Beiuș, Salonta, Tinca.*

It carried out an intense activity of culturalization of the Romanians around Marghita through conferences, establishment of libraries and establishment of popular concerts.

Its activity acquires new valences in the Whole Romania, the Vienna Dictate, brutally interrupting it.

Key words: *Marghita, Astra Branch, culturalization, 1910-1940*

Despărțământul Marghita – repere organizatorice

„În contextul principalelor momente istorice ce au jalonat destinul poporului român ca de pildă 1848, 1859, 1877, 1918, s-au constituit numeroase asociații, societăți, cluburi etc., care au militat cu consecvență pentru împlinirea idealurilor neamului românesc, de dreptate și justiție socială, de unitate a tuturor provinciilor locuite de români într-un stat independent și suveran”¹. Din necesitățile de unitate, de sprijinire a învățământului, din dorința de cultivare a demnității românilor și de promovare a limbii române s-a înființat și la Marghita un despărțământ al *Astreii*.

Din punct de vedere cronologic, „despărțământul din Marghita al *Astreii* este cel de-al patrulea înființat în Bihor, reprezentând încă un pas în direcția consolidării societății culturale românești în aceste părți ale Transilvaniei, unde a câștigat poziții însemnate încă de la finele secolului trecut, odată cu întemeierea despărțământelor din Beiuș (1898) și Oradea (1900)”².

Despărțământul se numără printre acele filiale bihorene ale *Astreii*, al căror început se situează în preajma declanșării Primului Război Mondial. Problema constituirii sale a fost pusă în discuție cu prilejul adunării de inaugurare a institutului financiar „Luncana” din Marghita, desfășurată la 14 iulie 1910. Intelectualitatea și țărâtimea din zonă, participantă la eveniment, a luat hotărârea organizării în localitate a unei filiale a *Astreii*, fapt adus și la cunoștința comitetului central la 17 iulie 1910.

---

* Profesor, Școala Gimnazială nr.1 Balc (Bihor), e-mail: dyanna_medeia@yahoo.com

¹ Petre Dan, *Asociații, Cluburi, Ligi, Societăți, Dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 6.

² Viorel Faur, *Activitatea despărțământului din Marghita al Astreii* (în continuare: *Activitatea despărțământului...*), în *Crisia*, 1977, p. 481.

Solicitarea acestora a primit un răspuns favorabil din partea comitetului central în ședința din 30 iulie 1910³, ocazie cu care a și fost delegat dr. Dionisie Stoica cu convocarea adunării de constituire. Prin urmare, filiala s-a înființat la data de 3/16 octombrie 1910, în prezența a peste 100 de localnici (50 de locuitori ai comunei Cheț, 30 din Satul lui Barb, veniți sub conducerea preotului Ilarion Boțiu, a proprietarului Gavril Chereji și a învățătorului Fl. Buița, precum și locuitori din Sânlazăr, Popești, Voivozi, Abrămuț, Galoșpetreu, Chișlaz, Derna, Abram, Săldăbagiu, Margine ș. a.), a delegaților despărțămintelor Oradea (Aurel Lazăr și Gheorghe Tulbure) și Șimleu (Gavril Trif, dr. Coriolan Meseșianu, Ioan P. Lazăr, dr. Victor Deleu și Nicolae Munthiu).

Cuvântarea inaugurală a fost rostită de dr. Dionisie Stoica, care a subliniat însemnătatea cultural-națională a evenimentului: „Dacă ne despărțim azi trupește de despărțământul Oradea, sufletește va rămânea aceeași legătură între noi. Căci sub deviza distribuirii muncii și hărniciei tuturor, astăzi ne despărțim de vatra părintească și pornim pe picioarele proprii, să ne căutăm și noi norocul în lume și pe urmă să ne întoarcem cu tot sporul trudei noastre, să-l depunem pe marea vatră părintească, care este cultura noastră națională”. S-au înscris 27 de membri, din care unul fondator, 2 pe viață, 19 ordinari și 5 ajutători. La propunerea lui Aurel Lazăr, dr. Dionisie Stoica a fost ales director, iar avocatul dr. Iuliu Chiș și preoții Vasile Tămaș, Victor Pop și Ilarion Boțiu au fost aleși în calitate de membri ai comitetului cercual.

Este important să reținem un episod referitor la înființarea despărțământului. Este vorba despre organizarea unei adunări populare în Sânlazăr, la care au participat și jandarmii cu intenția de a stopa desfășurarea acesteia: „Cu multă greutate, menționa dr. D. Stoica – am reușit să-i dezarmăm, după ce le-am arătat statutele (care demonstau faptul că despărțământul funcționa pe baze legale – n.n. D.U) și după ce s-au convins că nu erau cărți agitatorice, ci povețe despre cultivarea câmpurilor și a grădinilor”⁴.

Entuziasmul localnicilor față de înființarea noului despărțământ este surprinsă de ziarul *Tribuna* din Arad: „O adevărată zi de sărbătoare culturală românească a fost pentru Marghita bihoreană și împrejurimea ei ziua de 3/16 octombrie 1910. În acest ținut, uitat cu totul în viața noastră culturală și economică, când a fost vorba de înființarea unei instituții menite a trezi conștiința vieții românești - de înființarea unui despărțământ al *Astrei*, au alergat intelectuali și popor, încât au fost întrecute și așteptările cele mai optimiste. Adunarea de constituire a despărțământului Marghita al Asociațiunii a fost dovada vie, că ținutul românesc, de care e vorba, va fi recâștigat pentru cultura și neamul nostru, deși maghiarizarea lui e adânc înrădăcinată. Prin muncă stăruitoare și în urma situației schimbate, cu înființarea a două instituții, una financiară și economică și alta cultural-economică, succesul e asigurat”⁵.

Noua instituție culturală urma să-și desfășoare propaganda culturală în 37 de localități, care, până în acel moment, intraseră în aria de activitate a despărțământului

³ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor, *fond Astra Bihor-Oradea*. Xerocopii, dos. 33/1906-1914, f. 200.

⁴ Liviu Maior, Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Asociaționism și naționalism cultural în secolele XIX-XX*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2011, p. 145-146.

⁵ *Tribuna*, 1910, nr. 216, p. 5.

orădean: Almaș, Voivozi, Dernașoara, Borumlaca, Satul lui Barb, Spurcani, Bogeii, Cintelec, Ghida, Dijir, Fâncica, Abram, Derna, Ghenetea, Cheț, Chiraleu, Cohani, Cuzap, Iteu, Marghita, Petreu, Popești, Sărsig, Margine, Sânlazăr, Suplac, Săldăbagiu, Suiug, Chiribiș, Tria, Chișlaz, Varviz, Abrămuț, Sfârnaș, Cenaloș, Ciuhoi și Brusturi⁶.

Încă din primele etape ale activității, comitetul cercual și-a stabilit, în linii mari, programul de muncă, și, în acest cadru, principalele priorități: a) înființarea de agenturi comunale și biblioteci; b) susținerea de prelegeri populare; c) participarea membrilor comitetului la examenele școlilor populare confesionale românești din despărțământ; d) adunarea de informații privitoare la situația morală, intelectuală și materială a românilor din comunele arondate; e) sprijinirea înființării de coruri; f) combaterea alcoolismului și g) abonarea de gazete pentru agenturi⁷.

Despărțământul a acordat de la început prioritate înființării de agenturi, reușind în decurs de doi ani (1911-1912) să înființeze opt astfel de organisme culturale în localitățile Cheț (25 aprilie 1911; preotul Victor Pop - președinte, învățătorul Grigorie Görög - notar și bibliotecar, „economul” George Băican - casier; 16 membri)⁸, Sânlazăr (28 mai 1911; preotul Gavril Lazăr - președinte, învățătorul Ioan Potoran - notar și bibliotecar, iar judele comunal Vasile Gal - casier; 26 membri ajutători)⁹, Popești (12 iunie 1911; protopopul Vasile Tămaș - președinte, învățătorul George Racoș - notar și bibliotecar iar judele comunal Ioan Pintiuta - casier; 50 membri ajutători)¹⁰, Voivozi-Cuzap (30 iulie 1911; preotul George Navrea - președinte, învățătorul Constantin Mărcuț - notar și bibliotecar, Gavril Petruț și Gavril Chilba - casieri, primul pentru Voivozi iar al doilea pentru Cuzap), Ghenetea (la 29 octombrie 1911; preotul Iosif Clintoc - președinte, învățătorul Gavril Erdei - notar și bibliotecar)¹¹, Satu lui Barb (21 iulie 1912; preotul Alexandru Drimba - președinte, învățătorul Florian Buița - bibliotecar și notar iar judele comunal Gavril Chereji - casier), Margine (28 iulie 1912; preotul Alexandru Mărcuș - președinte, învățătorul Eugen Drimba - bibliotecar și notar, iar judele comunal Gavril Curtan - casier)¹² și Chiraleu (25 august 1912; preotul Ioan Simoc - președinte și bibliotecar)¹³.

Dintre acestea, doar cele din Cheț și Voivozi-Cuzap au desfășurat o activitate notabilă, susținând în iarna anului 1911 mai multe șezători culturale cu tineretul. Celelalte s-au mărginit la a înscrie membri ajutători și la împrumutarea cărților din biblioteci.

Conform rapoartelor de activitate ale despărțământului, acesta avea 21 membri în 1910 (din care unul fondator, 2 pe viață, 13 ordinari și 5 ajutători), 59 la 12 iunie 1911 (unul fondator, 13 ordinari și 45 ajutători), 45 în decembrie 1911 (1

⁶ AN-SJBh, *fond Astra Bihor-Oradea*. Xerocopii, dos. 33/1906-1914, f. 188, 199.

⁷ *Ibidem*, f. 146.

⁸ *Ibidem*, f. 158-159.

⁹ *Ibidem*, f. 161.

¹⁰ *Ibidem*, f. 143.

¹¹ *Ibidem*, f. 281.

¹² *Ibidem*, dos. 35/1906-1914, f. 245.

¹³ *Ibidem*, f. 249.

fondator, 2 pe viață, 16 ordinari și 26 ajutători), 37 la 27 decembrie 1912 (1 pe viață, 11 ordinari și 25 ajutători), 7 în 1915-1916 (1 fondator și 6 ordinari)¹⁴.

Despărțământul Marghita și-a început activitatea culturală în localitatea Cheț, la 25 aprilie 1911, ocazie cu care s-a înființat aici o agentură, o bibliotecă și au fost susținute mai multe conferințe. Dintre acestea, amintim: *Dragostea de limbă și neam* (de dr. Dionisie Stoica), *Obârșia neamului nostru și folosul învățaturii* (de Victor Pop), *Biserica și școala, cele două așezăminte ale culturii naționale românești* (de Vasile Tâmaș) și *Despre Asociațiune* (de Victor Mărcuș). La manifestările ocazionale au participat 200 de țărani din localitate și așezările limitrofe¹⁵. O altă manifestare culturală interesantă s-a desfășurat la Sânlazăr, la 30 mai 1911, când, în prezența unei audiențe formate din 170 de persoane, au fost susținute prelegerile: *Rostul și organizarea Asociațiunii*, *Iobăgia intelectuală, dreptul și datorința poporului român de a se instrui* (dr. Dionisie Stoica), *Contractele de donațiune* (dr. Iuliu Chiș), *Folosul meseriilor* (de Coriolan Manu) și *Despre biserică și școală și despre chemarea Asociațiunii* (de Victor Pop)¹⁶.

Activitatea conferențiară a fost reluată la 12 iunie 1911, cu ocazia adunării cercuale ținută la Popești. În prezența unei audiențe numeroase, formate din aproximativ 300 de persoane, au fost susținute următoarele prelegeri: *Meseriașii și industria de casă. Frumusețea și practicitatea portului românesc* (de Coriolan Manu), *Contracte și cambii* (de dr. Aurel Nichita), *Folosul învățaturii și a școlii* (de Ioan Abrudan) și *Despre Asociațiune* (de Victor Pop). La 30 iulie 1911, cu ocazia adunării constituante a agenturii din Voivozi-Cuzap, au fost prezentate, în prezența a 150 de localnici, alte două prelegeri: *Despre conștiința națională și Despre drepturile noastre etnice* (dr. Dionisie Stoica și Stelian Russu). În toamna aceluiași an, cu prilejul organizării agenturii de la Ghenetea (29 octombrie 1911), a fost susținută prelegerea *Despre puterea noastră de viață și despre forța culturală și talentul artistic românesc* (dr. Dionisie Stoica, în prezența a 250 de persoane). Interesantă, sub raport documentar, este motivarea interesului pentru un anumit gen de prelegeri, dată de directorul despărțământului marghitean într-un raport de activitate pe anul 1911 înaintat comitetului central: „Suntem necesați a pune la început accent mai mare pe prelegerile culturale generale, fiind poporul foarte rămas și având convingerea, că poporul românesc e lăsat să sufere, fără a avea vre-un drept să aspire la cultură și la o viață mai omenoasă. De aceea prelegerile direct practice s-au ținut mai puține. Se vor spori treptat și acestea”¹⁷.

În ședința comitetului din 10 februarie 1912, s-a luat hotărârea de a se ține în cursul aceluiași an prelegeri într-un număr de 12 comune, având a se înființa, în măsura posibilității, și agenturi și biblioteci populare, localitățile vizate fiind Abram, Făncica, Sfârnaș, Sărsig, Cenaloș, Satul lui Barb, Margine, Chiraleu, Cheț, Sânlazăr, Dernoșoara, Iteu și Dijir. Cu toate că au fost stabiliți atât conferențiarii (dr. Dionisie Stoica, dr. Iuliu Chiș, Coriolan Manu, George Navrea, Victor Pop și Ioan Abrudan)

¹⁴ *Ibidem*, f. 198, 147, 187, 225, 369, *Transilvania*, 1915, nr. 7-12, p. 196; *Ibidem*, 1916, nr. 7-12, p. 150.

¹⁵ Viorel Faur, *Activitatea despărțământului...*, p. 482.

¹⁶ AN-SJBh, *fond Astra Bihor-Oradea*. Xerocopii, dos. 33/1906-1914, f. 160-161.

¹⁷ Viorel Faur, *Activitatea despărțământului...*, p. 485-486.

cât și prelegerile care urmau a fi susținute¹⁸, acest program ambițios nu a putut fi dus în totalitate la îndeplinire. Ca urmare, în cursul acestui an au fost susținute prelegeri în doar patru așezări: *Folosul învățaturii și importanța culturii în ziua de azi* (de Dionisie Stoica), în Satu lui Barb (150 de persoane), Margine (100 de persoane) și Chiraleu (70 de persoane), în cea din urmă localitate mai fiind susținute prelegerile *Despre testamente* (de dr. Iuliu Chiș), *Despre nutriție, conservarea sănătății și alăptarea copiilor* (de George Navrea), *Despre învățatură, cultură și Asociațiune* (de Victor Pop), iar conferința *Despre testamente și contracte* (de dr. Iuliu Chiș) a fost prezentată în Cheț (28 august 1912; 200 de persoane)¹⁹.

Se poate astfel observa că în decurs de doar doi ani, de la înființare și până la sfârșitul lunii august 1912, s-a reușit susținerea a 22 de prelegeri populare, în care au fost abordate subiecte diverse. În sprijinul filialei a venit și comitetul central, care i-a acordat pentru acest scop suma de 100 de coroane, precum și broșuri pentru înființarea bibliotecilor sătești²⁰.

Activitatea culturală promițătoare conturată în partea de nord a Bihorului a fost întreruptă din cauza instaurării în zonă a unor situații atmosferice nefavorabile (intemperii) în decursul anului 1913²¹. Directorul despărțământului Marghita, dr. Dionisie Stoica, scria la 9 februarie 1914 comitetului central: „Onorat comitet central al Asociațiunii, avem onoare a vă anunța că despărțământul nostru în anul trecut a fost împiedicat de a dezvolta vre-o activitate din cauza anului de tot critic, care în părțile noastre a adus poporul aproape la mizerie. Ploile au făcut, de s-au vărsat apele în mai multe rânduri, iar recolta a fost cu desăvârșire compromisă. Comunicația în satele noastre a fost aproape imposibilă anul întreg, fiind drumurile foarte rele. Dar chiar de n-ar fi fost comunicația întreruptă - eventualele prelegeri etc. în asemenea situație n-ar fi putut fi de prea mult folos. Activitatea despărțământului s-a mărginit la funcționarea celor opt agenturi înființate în anii trecuți, prevăzute toate cu biblioteci. În comuna Vașcău s-au instruit 30 de analfabeți”²².

În acest despărțământ s-au remarcat ca și conferențieri în special Dionisie Stoica (director), Victor Pop (preot în Cheț), Iuliu Chiș (avocat în Marghita), Vasile Tămaș (protopop Popești), Coriolan Manu (preot în Abram), Aurel Nichita (avocat în Marghita), Ioan Abrudan (învățător în Fâncica).

Biblioteci

În despărțământul Marghita au fost înregistrate preocupări în direcția înființării de biblioteci în lunile imediat următoare constituirii sale. Astfel, la 25 aprilie 1911, cu ocazia organizării unei manifestări cultural-artistice în comuna Cheț, s-a inaugurat prima bibliotecă, dotată cu 66 de broșuri. A fost desemnat și un bibliotecar, în persoana învățătorului Gr. Görög. Pe lângă cărțile primite de la centru, în bibliotecă au intrat și volume donate de membrii agenturii. Începând din 1 iunie 1911, biblioteca a fost abonată la trei dintre cele mai importante periodice românești

¹⁸ AN-SJBh, *fond Astra Bihor-Oradea*. Xerocopii, dos. 33/1906-1914, f. 282-283.

¹⁹ *Ibidem*, f. 249, 371.

²⁰ *Ibidem*, f. 272, 274, 284.

²¹ Viorel Faur, *Activitatea despărțământului...*, p. 490.

²² AN-SJBh, *fond Astra Bihor-Oradea*. Xerocopii, dos. 33/1906-1914, f. 404.

ale vremii: *Tribuna poporului*, *Libertatea* și numărul de duminică al *Gazetei Transilvaniei*.

O nouă bibliotecă populară, constând în 66 de broșuri, a fost înființată în comuna Sânlazăr, la 28 mai 1911. Bibliotecar a fost desemnat învățătorul Ioan Potoran. Cea de-a treia bibliotecă a fost înființată în comuna Popești, cu prilejul adunării cercuale desfășurate aici la 12 iunie 1911.

În urma solicitării adresate la începutul lui iunie 1911 de conducerea despărțământului factorilor de decizie de la Sibiu, de a le pune la dispoziție broșuri pentru înființarea a încă cel puțin trei biblioteci, le-au fost expediate mai multe exemplare din colecția *Biblioteca populară a Asociațiunii*, precum și numere din revista *Transilvania*²³. În consecință, în perioada imediat următoare au fost înființate încă două biblioteci: la Voivozi-Cuzap (30 iulie 1911), cu 35 broșuri - bibliotecar fiind ales învățătorul local Constantin Mărcuț, și la Ghenetea (29 octombrie 1911), cu 24 broșuri, aici fiind numit bibliotecar învățătorul Gavril Erdei²⁴.

În ședința comitetului cercual din 10 februarie 1912 a fost lansată ideea inițierii unor contribuții benevole pentru abonarea unor comune la câteva periodice românești. Măsura viza punerea la dispoziția sătenilor a unor mijloace de informare referitoare la evenimentele politice și culturale din țară. A fost adunată pentru acest scop suma de 118 coroane, fapt pentru care s-a luat decizia abonării periodicului *Libertatea*, cu toate anexele sale, pentru 11 comune (Cheț, Sânlazăr, Popești, Voivozi-Cuzap, Ghenetea, Varziv, Sfârnaș, Cenaloș, Dijer, Făncica și Petreu), iar *Poporul Român* pentru 10 (Cheț, Sânlazăr, Popești, Voivozi-Cuzap, Ghenetea, Satu Barbă, Sărsig, Dernașoara, Abram și Margine). Când starea financiară ar fi permis, despărțământul urma să aboneze și alte gazete, între care *Tribuna Poporului*. S-a decis, de asemenea, ca periodicul *Poporul Român* să fie cerut gratuit pentru următoarele 19 așezări: Itiu, Suiugd, Dida, Spurcani, Spinuș, Brusturi, Chișlaz, Cinboiu, Chiraleu, Chiribiș, Cintelec, Bogei, Ciulești, Derna, Tria, Galoșpetreu, Abrămuț, Almaș și Suplac. Directorul filialei a solicitat în același timp cărți pentru înființarea a cinci biblioteci populare, cerere pe care comitetul central de la Sibiu, în ședința sa din 17 aprilie 1912, a aprobat-o²⁵.

În anul 1912 s-au înființat alte trei biblioteci, cu un total de 185 volume, în comunele Satul lui Barb (21 iulie, 57 broșuri, bibliotecar învățătorul Florian Buița), Margine (28 iulie, 65 broșuri, bibliotecar învățătorul Eugen Drimba) și Chiraleu (25 august, 63 broșuri, bibliotecar a fost ales preotul local Ioan Simoc). De asemenea, au fost distribuite intelectualilor 80 de broșuri primite gratuit de la institutul financiar „Luncana”. Amintim câteva titluri: *Din cele trecute vremi* (de Virgil Onițiu), *Almanahul scriitorilor de la noi* (de Sebastian Bornemisa) și *Calendarul național* al părintelui Ioan Moța, iar membrii comitetului cercual au distribuit cărți elevilor de la școlile din Făncica și Abram, sub formă de premii²⁶.

Conform raportului de activitate pe anul 1912, întocmit de Dionisie Stoica, despărțământul dispunea de opt biblioteci populare, însumând 428 volume, citite în cursul anului respectiv de 411 persoane, astfel: Cheț (66 volume, 61 cititori),

²³ *Ibidem*, f. 153-155, 158-159, 161.

²⁴ *Ibidem*, f. 281.

²⁵ *Ibidem*, f. 249-250, 278-279, 281-282.

²⁶ *Ibidem*, f. 249-251, 283.

Sânlazăr, (66 volume, 61 cititori), Popești (52 volume, 45 cititori), Voivozi-Cuzap (35 volume, 35 cititori), Ghenetea (24 volume, 24 cititori), Satul lui Barb (57 volume, 57 cititori), Margine (65 volume, 65 cititori) și Chiraleu (63 volume, 63 cititori). La sfârșitul anului 1911, situația se prezenta în următorii termeni: cele 5 biblioteci populare dispuneau în total de 243 volume, citite de 88 persoane: Cheț (66 volume, 61 primite gratuit de la comitetul central, 32 cititori), Sânlazăr (66 volume, 61 primite, 17 cititori), Popești (52 volume, 45 broșuri, 10 cititori), Voivozi-Cuzap (35 volume, 35 broșuri, 20 cititori) și Ghenetea (24 volume, 24 broșuri, 9 cititori). În acel an au fost, de asemenea, primite în mod gratuit un număr de 226 broșuri din partea comitetului central²⁷.

Rezultatele notabile obținute de despărțământul marghitan în primii trei ani de existență nu au fost continuate, din nefericire, și în perioada următoare, când activitatea sa a fost practic redusă la funcționarea celor opt agenturi și biblioteci înființate în anii anteriori.

Concerte populare

În despărțământul Marghita, prima manifestare muzical-artistică a fost organizată la 25 aprilie 1911, prilejuită de înființarea agenturii din Cheț. Corul mixt din localitate, coordonat de învățătorul Grigorie Görög, a interpretat mai multe doine populare românești.

Corul și-a adus aportul și la reușita adunării cercuale din 12 iunie 1911 de la Popești. De remarcat că în raportul de activitate prezentat cu acest prilej, directorul dr. Dionisie Stoica sublinia necesitatea înființării de coruri vocale în cât mai multe comune, despărțământul fiind dator să-și asume inițierea demersurilor în această direcție²⁸.

La 30 mai 1911, conducerea despărțământului *Astra* al Marghitei și-a continuat activitatea prin organizarea unei noi serbări populare în Sânlazăr. Au fost rostite prelegeri de dr. D. Stoica, avocat Iuliu Chiș și Coriolan Manu. La 12 iunie 1911 a avut loc a treia adunare a despărțământului la școala din Popești, unde au luat parte membrii comitetului, țărani și intelectualii din Abram, Suplac, Marghita, Făncica, Abram, Popești, Varviz, Ciutelec, Cheț etc. În cadrul adunării s-a subliniat de mai multe ori interesul oamenilor zonei pentru cultură, înființarea de coruri, combaterea alcoolismului, stimularea procesului de învățământ, subliniat aspru chiar de dr. D. Stoica. S-a pus accent pe faptul că prin educație, prin carte, tinerii pot fi luminați și pot duce mai departe tradiția și portul românesc.

Activitatea despărțământului a fost una de succes, o activitate remarcabilă prin implicarea liderilor vremii în accentuarea importanței culturii în viața marghitenilor și nu numai. Pe parcursul anului 1911 au fost înființate noi biblioteci și agenturi în Voivozi, Cuzap, Ghenetea, de asemenea peste 10 sate din aria despărțământului s-au abonat la ziarele *Libertatea* și *Poporul Român*. Au fost distribuite cărți, sub formă de premii, pentru elevii eminenți, dar și pentru elevii care au participat la diverse activități cultural-naționale. Pe parcursul anului 1911

---

²⁷ *Ibidem*, f. 187, 369.

²⁸ Viorel Faur, *Preocupările muzicale ale despărțământelor bihorene ale Astrei*, în *Reuniunea de cântări „Hilaria” din Oradea. 1875-1975*, Editura Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1975, p. 174.

activitatea filialei a fost remarcabilă implicându-se în organizarea unor veritabile acte de cultură și de promovare a valorilor acestora.

De exemplu, în satele Chiraleu, Margine și Satul Barbă, liderii despărțământului au manifestat un real interes pentru înființarea unor biblioteci populare în vederea scăderii ratei analfabetismului. La 28 august 1912 a avut loc adunarea generală la Cheț, unde dr. D. Stoica a încurajat poporul să utilizeze cu rațiune resursele intelectuale „fiind avizați numai de puterile noastre proprii, trebuie să știm folosi toate comorile, de cari dispunem..., să ne încredem în noi înșine și în viitorul neamului nostru”²⁹. În cadrul adunării generale de la Cheț s-a făcut propunerea ca românii din despărțământ să facă donații în vederea suținerii Aeroplanului „Vlaicu III”, în urma cărora s-a strâns suma de 100 de coroane. S-au mai ținut prelegeri la Margine și Chiaraleu. Membrii comitetului au asistat, pentru a constata calitatea actului de predare, la examenele școlare de la Făncica și de la Abramul de Sus, unde s-a constatat că învățătorii și-au îndeplinit menirea. „O notabilă inițiativă a avut acest despărțământ atunci când a aeditat o listă a intelectualilor și sătenilor din cercul Marghita de la care comitetul așteaptă să se înscrie cel puțin ca membri ordinari”³⁰. Liderul despărțământului a subliniat faptul că prin intermediul acesteia, oamenii pot fi luminați, de aceea, considera acesta, era necesară creșterea numărului de agenturi și a membrilor acestora.

Activitatea despărțământului *Astra* al Marghitei a fost una demnă de admirație, fiind întreruptă în perioada anului 1913 din cauza problemelor produse de ploi, care au dus la inundații și distrugerea recoltelor. Perioada următoare a fost marcată de declanșarea Primului Război Mondial, ceea ce a determinat sistarea manifestărilor culturale, activitate reluată abia în contextul istoric al formării statului național unitar român.

După memorabilul an 1918, despărțământul din Marghita se reorganizează, la 28 august 1920, odată cu adunarea ținută în localitatea Abrămuț, unde elevii comunei au organizat o serată culturală reușită. S-au intonat cântece naționale și s-a constituit un cor. Director al despărțământului a fost ales avocatul Iuliu Chiș, care a continuat activitatea prin organizarea de șezători artistico-culturale, conferințe, serate, reorganizarea agenturilor etc. „În anul 1923 acesta s-a retras de la conducerea filialei, în locul său venind Vasile Bianu, primarul Marghitei, iar din 1924 preotul Vladimir Muțiu”³¹. În perioada cuprinsă între anii 1923 și 1928, despărțământul a trecut printr-o perioadă mai dificilă, fiind susținut de diferite categorii sociale³². În cele din urmă, Iuliu Chiș a fost rugat să revină la conducerea despărțământului, însă conducerea de la Sibiu a considerat că activitatea filialei din Marghita este complet dezorganizată. La 6 martie 1936, după moartea lui Iuliu Chiș, despărțământul marghitean este reorganizat la insistențele *Astrei* Centrale. Președinte a fost ales protopopul greco-catolic Antoniu Băliban. În perioada sa, filiala s-a reimplicat în organizarea și susținerea de activități cultural-artistice diverse.

²⁹ *Ibidem*, p. 487.

³⁰ *Ibidem*, p. 489.

³¹ https://crisia.mtariicrisurilor.ro/pdf/2011/R_Romanasu.pdf (accesat în data de 07.03.2021).

³² *Transilvania*, 1912, nr. 5, p.102.

Legătura românilor bihoreni cu societatea *Astra* a fost una destul de strânsă, în special pe parcursul perioadei interbelice, despărțămintele – printre care și cel marghitean - popularizând idealurile Asociațiunii. „De o certă semnificație a fost și participarea românilor bihoreni la expoziția organizată de *Astra* la Sibiu..... obiectele și „productele” casnice și meșteșugărești trimise din localitățile bihorene s-au bucurat de o bună apreciere....”³³. În perioada 1927-1928, *Astra* din Bihor și-a ținut adunările și în zone cu populație mixtă, printre care și Marghita.

În concluzie, apreciem că activitatea despărțământului *Astra* al Marghitei în perioada cuprinsă între anii 1910 și 1940 a fost una dominată de reale reușite în plan cultural, artistic și educativ. În zona marghiteană, liderii vremii au reușit să propage elemente de modernitate specifice secolului al XX-lea, prin implicarea lumii rurale în acțiuni filantropice, în manifestări cultural-artistice de promovare a limbii române.

De remarcat este faptul că locuitorii români din această parte de țară au fost receptivi la dezideratele *Astrei*, aceștia participând la cele mai multe acțiuni inițiate de despărțământul Marghita.

---

³³Viorel Faur, *Legăturile Astrei cu românii din Bihor*, în *Crisia*, 1978, p. 569.

SIMBOLUL DE PE STEMA ȚINUTULUI CRIȘURI (SOMEȘ) ȘI SEMNIFICAȚIA LUI ISTORICĂ

Augustin MUREȘAN*

Abstract: *The Symbol on the Coat of Arms of the Crișuri Land (Someș) and its Historical Significance.* The coat of arms consists of a triangular shield with rounded edges, divided into seven fields, placed in a bar rendered chromatically alternating red and blue; a black bison head seen from the front broaches everywhere. The bars (4 red and 3 azure) designate, by number and the dominant colors in their coats of arms, the seven counties that were part of this land. Symbolically, the bison head defines “Maramureș, the cradle of Moldova”.

Keywords: *Land of Crișuri (Someș), coat of arms, Maramureș, Moldova, significance*

Pentru o nouă organizare administrativ-teritorială a României, sub regimul *Constituției* din 1938¹, a fost elaborată *Legea administrativă* din 14 august 1938², promulgată prin *Decretul Regal* nr. 2919. În baza acestei legi, teritoriul României întregite a fost împărțit în 10 ținuturi: Argeș (Bucegi), Crișuri (Someș), Dunărea (Dunăria de Jos), Olt (Jiu), Marea (Mării), Mureș (Alba Iulia), Nistru, Prut, Suceava și Timiș³. Județele au fost menținute ca unitate administrativă și de control, dar subordonate ținuturilor⁴.

Odată cu înființarea acestor ținuturi, stemele județelor României au fost înlocuite temporar⁵. Ca urmare acestui fapt și ținând seama de reforma administrativă,

---

*Complexul Muzeal Arad; e-mail: augmuresan49@gmail.com

¹ A se vedea *Constituția României* din 1938.

² Vezi *Legea administrativă din 14 august 1938 și Istoria României în date* (sub conducerea lui Constantin C. Giurescu), Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 365.

³ Despre organizarea administrativă a României, suprafața teritorială și populația ei pe ținuturi și unități administrative, vezi detalii în *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, pp. 6-14; Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866-1947*, Editura Danubius, București, 1991, p. 112.

⁴ *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, pp. 6-7.

⁵ În legătură cu stemele județelor și evoluția lor de-a lungul timpului, vezi *Stemele județelor fixate de către Comisia Consultativă Heraldică*, București, Imprimeriile Statului, 1928; *Stemele județelor României*, în „Enciclopedia României”, vol. II, București, 1938, pp. 13-15; Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, în „Revista Arhivelor”, anul LI, vol. XXXVI, nr. 1-2, 1974, pp. 3-218; Maria Dogaru, *Din heraldica României*, Editura JIF, 1994, pp. 96-159.

Comisia Consultativă Heraldică⁶ a fixat stemele celor zece ținuturi⁷. Ele au fost aprobate prin *Decretul Regal*, din 13 decembrie 1938, publicat în *Monitorul Oficial*⁸.

Aceste însemne heraldice au împrumutat în aspectul lor elemente din mai vechile steme provinciale ale țării și au fost în uz între anii 1938-1940⁹. Dat fiind faptul că, aceste ținuturi au existat foarte puțin în istoria României, fiind desființate ca neviabile¹⁰, și stemele lor au fost efemer folosite. Compozițiile lor heraldice au însă, semnificații deosebite, iar studierea lor mai amănunțită decât s-a făcut până acum, constituie un segment important al heraldicii teritoriale românești.

Studiind cu atenție aceste compoziții heraldice putem afla date în legătură cu o problemă sau alta, care din lipsa altor izvoare istorice au rămas până acum nelămurite ori controversate. Prin figurile și piesele heraldice cuprinse în scutul fiecărei steme, aceste însemne heraldice au o valoare istorică documentară și trebuie să cunoaștem mai mult cunoscute¹¹.

⁶ Organism constituit în 1920 și oficializat ca urmare a aplicării *Legii din 23 iunie 1921* (prin care se fixase noua stemă a României) ce hotărâ instituirea pe lângă Ministerul de Interne, a unei Comisii Consultative Heraldice cu atribuții care au constat conform deciziei ministeriale nr. 33.035 din 9 august 1921, atât în întocmirea stemelor județelor, municipiilor, orașelor și ale unor diverse instituții de stat, laice sau religioase, cât și a controlului folosirii lor de către diferitele autorități (Biblioteca Academiei Române, *Arhiva I. C. Filitti*, col. mss. A 2026, pp. 1-2; Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (prescurtat D. A. N. I. C., *fond Comisia Consultativă Heraldică*, dosar 1/1921. A fost desființată în 1940 (Constantin Moisil, *Comisiunea Consultativă Heraldică*, în „*Revista Arhivelor*”, I, 1925 și II, 4, 1927-1929; Dan Cernovodeanu, Ioan N, Mănescu, *op. cit.*, p. 6; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 30, nota 80); Maria Dogaru, *op. cit.*, pp. 88-95) ș. a.

⁷ Aceste steme au fost alcătuite după proiectul istoricului și heraldistului George D. Florescu. Ele se păstrează la D. A. N. I. C., *fondul special Comisiunea Consultativă Heraldică*, filele nr. 77-86/1938.

⁸ Vezi *Decret Regal* din 13 decembrie 1938, publicat în „*Monitorul Oficial*”, *Partea I-a, Legi, decrete, jurnale ale Consiliului de Miniștri, deciziuni ministeriale, comunicate, anunțuri judiciare (de interes general)*, Anul CVII, nr. 34 din 10 februarie 1939, p. 698.

⁹ Dan Cernovodeanu, *Evoluția armelor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, Editura Istros, Brăila, 2005, p. 359.

¹⁰ Modificările granițelor au dus la unele schimbări în circumscripțiile teritoriale ale unor ținuturi. Astfel, județul Bihor a trecut în componența circumscripției teritoriale a Ținutului Timiș. (vezi *Decret-Lege* nr. 2119 din 16 septembrie 1940, publicat în „*Monitorul Oficial*”, partea I, nr. 215 din 16 septembrie 1940 și Viorel Stănică, *Administrarea teritoriului României în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în „*Transilvanian Review of Administrative Sciences*”, 19, 2007, pp. 107-116). Desființarea ținuturilor a fost practic hotărâtă de *Decretul-Lege pentru desființarea Rezidențelor Regale și reorganizarea prefecturilor din județe* promulgat sub nr. 2319 din 21 septembrie 1940, publicat în „*Monitorul Oficial*”, partea I, nr. 221 din 22 septembrie 1940; vezi Vasile Cucu, *România. Geografie economică*, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1996, p. 153 și Alexandru Ilieș, *Elemente de geografie politică, curs universitar*, Editura Universității din Oradea, 1999, p. 139.

¹¹ Despre stemele create de Comisia Consultativă Heraldică, s-a subliniat că ele „reflectând în imagini plastice istoria frământată a românilor” se „impun ca izvoare de primă importanță pentru cunoașterea spiritualității românești”, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 95.

Totuși, trebuie arătat faptul că, în *Decretul Regal*, la descrierea unor steme nu s-a ținut seama de faptul că în heraldică dreapta (scutului) este stânga privitorului și invers (sau poate nu s-a dorit)¹², ceea ce în zilele noastre sunt considerate greșeli. Cu toate aceste puține inexactități ce le conține importantul act, stemele ținuturilor României, în uz între anii 1938-1940, nu sunt cu nimic ca factură heraldică mai prejos decât celelalte însemne heraldice alcătuite de Comisia Consultativă Heraldică. Ele au fost adevărate surse heraldice pentru elaborarea stemelor diferitelor unități administrativ-teritoriale înființate în anii ce au urmat¹³.

Pentru o mai bună explicare din punct de vedere heraldic a elementelor componente ale unor steme ale ținuturilor, Comisia Consultativă Heraldică a introdus în textul descrierii acestora în actul menționat, termeni din vocabularul având la bază terminologia teoretică din heraldica franceză¹⁴: „abîme” (stema Ținutului Mureș), „barres” (stemele ținuturilor Marea și Crișuri/Someș), „coticé” (stemele ținuturilor Bucegi și Olt), „equipollé” (stemele ținuturilor Mureș și Prut), „pal” (stema Ținutului Suceava) și „tranché” (stema Ținutului Marea)¹⁵.

În acest articol, manifestăm interes doar pentru simbolul și semnificația lui din stema ținutului Crișuri (Someș), deoarece aceasta a fost studiată sumar de către puținii ei cercetători¹⁶, între care ne aflăm și noi. Acest ținut avea reședința la Cluj și se compunea din 7 județe: Bihor, Cluj, Maramureș, Năsăud, Sălaj, Satu Mare și Someș¹⁷.

Stema ținutului Crișuri (Someș)¹⁸ se compune dintr-un scut triunghiular cu marginile rotunjite, partajat în șapte cartiere, așezate în bară redată cromatic alternând roșu și albastru; peste tot capul de zimbru negru, văzut din față. Barele (4 roșii și 3 de azur) desemnează, prin număr și culorile dominante din stemele lor, cele șapte județe ce intrau în alcătuirea acestui ținut. Capul de zimbru, de culoare naturală, cuprins în stema acestui ținut definește simbolic „Maramureșul”, drept „leagănul Moldovei”¹⁹ (fig. 1).

¹² De exemplu, la descrierea stemei Ținutului Nistru nu se ține seama de regula dreapta-stânga în heraldică; vezi *Decret Regal* din 13 decembrie 1938.

¹³ Augustin Mureșan, *Stemele ținuturilor României (1938-1940)*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2012, pp. 32-34.

¹⁴ Terminologia heraldică franceză a fost consacrată în toată Europa medievală ca cea mai completă și precisă, spre a menționa toate nuanțele și excepțiile ce le cuprinde această aridă știință, cu toate complicațiile sale, vezi Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica Tratat tehnic*, Editura Științifică, București, 1974, pp. 150-151.

¹⁵ Pentru termenii: „abîme”, „barres”, „coticé”, „equipollé”, „pal” și „tranché”, proveniți din terminologia heraldicii franceze, vezi *ibidem*, pp. 32-165.

¹⁶ Între aceștia s-au remarcat heraldiștii Maria Dogaru, *Din heraldica...*, pp. 159-161 și Dan Cernovodeanu, *Evoluția armelor...*, p. 359, pl. LXXXVIII, fig. 7.

¹⁷ *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, pp. 6-14.

¹⁸ Blazonarea stemei ținutului Crișuri (Someș), s-a făcut astfel: „Scutul: șapte fâșii așezate oblic dela dreapta la stânga, alternând roșu și albastru („barres”), înfățișând cele 7 județe ale ținutului, prin culorile predominante în stemele lor. Peste tot capul de zimbru negru, simbolizând Maramureșul, leagănul Moldovei, cuprins în acest ținut”. La descrierea stemei piesele heraldice au fost denumite corect „barres”, vezi *Decret Regal* din 13 decembrie 1938.

¹⁹ Maria Dogaru, *Din heraldica...*, p. 160, fig. 363; Augustin Mureșan, *op. cit.*, pp. 38-39.

Proiectul acestei steme a fost prezentat Comisiunii Consultative Heraldice iar membrii acesteia au aprobat-o, încheind blazonarea prin formularea: „Peste tot, capul de zimbru negru, simbolizând Maramureșul, leagănul Moldovei, cuprins în acest ținut”²⁰.

Ei știau bine despre ce este vorba, dar nu ne lămurește explicit și ne lasă, să aflăm. De bună seamă, acești specialiști se refereau la legenda medievală a „descălecătului” Moldovei, păstrată în izvoare în forma ei legendară despre vânatoarea zimbrului²¹, care aduce pe descălecător să descopere apa Moldovei și ținutul ei - „un mit așa zis etiologic, mit inventat cu scopul de a explica un fapt dat”²²,

²⁰ *Decret Regal* din 13 decembrie 1938. De remarcat faptul că, în două steme de ținuturi s-a reprezentat capul de zimbru, văzut din față (Ținutul Crișuri/Someș și Ținutul Prut), dar cu deosebiri. În stema Ținutului Crișuri (Someș) acest cap de bovideu heraldic apare o singură dată, iar în stema Ținutului Prut, acesta este multiplicat. La ambele aceste steme lipsesc alte elemente simbolice.

²¹ Întemeierea legendară a Moldovei este pusă pe seama vânătoarelor întreprinse de voievozii întemeietori, iar de aici și țara are drept stemă capul de bour. În ciuda unor tradiții autohtone vechi (și de multe ori confuze), precum și a opiniilor contrare ale câtorva istorici români, s-a menționat că, înainte de întemeierea adevărată a statului feudal moldovenesc de către voievodul Bogdan I, voievodul Dragoș (1347-1354), precum și urmașii săi direcți, voievodul Sas (1354-1363) și fiul acestuia, Bal, n-au folosit niciodată stema capul de bour, dat fiindcă ei purtau propriile însemne heraldice ale familiei: „Pe azur o săgeată de argint așezată în țepă, cu vârful în sus, însoțită în treimea inferioară de o semilună de aur, susținând în fiecare vârf câte o stea de același metal” (vezi Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică...*, p. 93-94; idem, *Evoluția armeriilor...*, pp. 46-49). Din multitudinea lucrărilor cu privire la simbolul capul de bour ca stemă a Moldovei, vezi și Eugen Botezat, *Simbolul de pe stema Moldovei*, în „Cronică numismatică și arheologică”, IX, 1935, p. 152; Constantin Itu, *Influențe heraldice maramureșene asupra primei steme a voievodului Moldovei*, în „Marmația”, V-VI, 1979-1981, pp. 157-161; Traian Bița, *Când a devenit capul de bour stema Moldovei*, în „Arheologia Moldovei”, XX, 1997, pp. 187-202; Ștefan S. Gorovei, *Stema Moldovei și a voievozilor ei (secolele XIV-XVI)*, în „Herb”, I(VI), 1-2, Iași, 1999, pp. 13-22. Deși capul de bour preexista ca emblemă teritorială ancestrală, nici în timpul lui Bogdan I (1363-1367), nici a fiului său Lațcu (1367-1375), nu se pot semnala vestigii autentice ale domnilor Moldovei încărcate cu capul de bour ca simbol heraldic al acestui principat (Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor...*, pp. 99). Săpăturile arheologice executate în 1974 și 1977 la Biserica Domnească din Rădăuți, au scos la lumină stema domnitorului Lațcu I (și implicit, cea a tatălui său, Bogdan I), herb alcătuit dintr-un scut încărcat cu un cap de lup, din profil, vezi: Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*, în „Constituirea statelor feudale românești”, Editura Academiei R. S. R., București, 1980, pp. 195-208. Sigur că stema cu cap de lup, din profil, rămâne stema dinastică a domnitorului Bogdan (Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor...*, p. 101). Primul vestigiu sigilar domnesc ce are ca simbol capul de bour provine de la domnitorul Petru I (1375-1391), vezi Leon Șimanschi, *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, XVII, 1980, pp. 139-158 și Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc II. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Moldovei (1387-1857)*, Ars Docendi, 2006, p. 23, și p. 89, fig. 1 a -1 b (cu bibliografia) ș. a.

²² Dimitre Onciul, *Scieri istorice. Originile Principatului Moldovei*, Ed. critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, Editura Științifică, București, 1968, p. 679; vezi și Romulus Vuia,

în speță stema țării cu capul de bour²³. Perfectată sub aspectul formei și completată cu unele elemente exterioare scutului, stema cu cap de bour va străbate secolele imprimându-se în conștiința urmașilor ca simbol al Moldovei²⁴.

Deși în anul 1938, când s-a elaborat stema Ținutului Crișuri (Someș), nu se cunoșteau așa de multe informații ca și în zilele noastre despre folosirea simbolului „cap de bour” în Maramureș²⁵ și Crișana²⁶, membrii Comisiei Consultative Heraldice nu erau străini de semnificația acestuia.

Legenda lui Dragoș. Contribuțiuni pentru explicarea originii și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, I, 1921-1922, pp. 300-309.

²³ Vezi detalii la Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980, pp. 126 și Dan Simionescu, *Tradiția istorică și folclorică în problema întemeierii Moldovei*, în „Studii de folclor și literatură, București, 1967, pp. 27-50.

²⁴ Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 46.

²⁵ În acest sens, vezi inelele cu cap de bour descoperite la Giulești (jud. Maramureș) databile în secolele XV-XVI, la Radu Popa, *Cnezatul Marei*, 1969, pp. 36-37, fig. 15 b-d și Radu Popa, Mircea Zdroba, *Ctitoria cnezilor giuleșteni: Un monument românesc din piatră în Maramureș*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 20, 2, 1969, pp. 281-282, fig. 8, c, d, e.

²⁶ Unele documente consemnează specializarea locuitorilor unor sate din Crișana în vânarea bourilor (*Documente privind Istoria României*, veacurile XI, XII, XIII, seria C, Transilvania, vol. I (1075-1250), București, 1951, pp. 42, 50); vezi și Sever Dumitrașcu, *Vânători de bouri din Crișana în secolul al XIII-lea*, în „Crisia”, XXXII- XXXIII, 2002-2003, pp. 74-76. În acest valoros studiu autorul readuce în discuție, date despre cei ce aveau dreptul să vâneze bouri, specie astăzi dispărută. Autorul arată că „Actele și relatările lor ne indică limpede vânătoria de bouri organizată. Iar Paul sau Ioachim erau *nobili*, deci deținători a unor însemne heraldice corespunzătoare, inclusiv capul de bour, ca, în paralel și desigur în alte împrejurări istorice, a bourului din stema Moldovei. Aici ne găsim însă în prima jumătate a secolului al XIII-lea”, *ibidem*, p. 73. Autorul consideră „că cel puțin ultimul, era nobil, cu însemne heraldice, însemne heraldice crișene (cu capul de bour) ce nu vor întârzia, credem noi să se adeverească”, *ibidem*, p. 75. În 2002, într-un mormânt din necropola satului Rădvani s-a descoperit un inel de argint cu cap de bour, vezi Ioan Crișan, *Un mormânt din necropola satului medieval Rădvani*, în „Crisia”, XXXIV, 2004, pp. 77-85; idem, *Copilul cu blazon de la Rădvani*, în „Muzeul Țării Crișurilor”, publicație de promovare a valorilor culturale și de patrimoniu din Bihor, nr. 8, 2014; idem, *Cefa-La Pădure. Locuirea medievală și premodernă. Studiu arheologic și istoric*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2016, p. 143 și p.312, pl. foto XXII/13; Ioan Crișan, Augustin Mureșan, *Inelul de argint cu cap de bour din cimitirul satului medieval Rădvani (Județul Bihor)*, în „Analele Aradului”, Anul III, nr. 3, 2017, Vasile Goldiș University Press, Arad, pp. 23-31. În vara anului 2018, la fortificația de pământ din Evul Mediu Timpuriu din pădurea Țâclu a satului Almașul Mic (vezi Nicolae Nistoroiu, *Cetatea de pământ de la Almașul Mic (comuna Sârbi, județul Bihor). Precizări privind descoperirea unei fortificații de tip „pinten barat”, necunoscută până acum în literatura de specialitate*, în „Crisia”, XL, 2010, pp. 361-363), idem, *Cetatea medievală de pământ de la Almașul Mic (comuna Sârbi, județul Bihor)*, Editura Primus, Oradea, 2019), cu prilejul săpăturilor arheologice au fost descoperite alături de urme materiale ceramice și două tezaure de argint (datate sec. XIII), unul compus din monede și altul din obiecte de podoabă, conținând și un inel sigilar cu cap de bour, vezi Florin Sfrengeu, *Tezaurele de monede și podoabe din argint descoperite la Almașul Mic (comuna Sârbi), județul Bihor în anul 2018*, comunicare prezentată la Sesiunea

În acest sens, aceștia fiind buni cunoscători ai heraldicii și folosind cu dibăcie expresia „capul de zimbru negru, simbolizând Maramureșul, leagănul Moldovei” au deslușit corect semnificația istorică a acestui simbol din stema de care ne ocupăm.

Pentru alcătuirea stemei acestui ținut s-a împrumutat probabil ca simbol capul de bour din stema județului Someș, simbolizând stăpânirea Moldovei asupra Cetății Ciceu²⁷, sau mai degrabă l-au preluat din stema județului Maramureș²⁸ având și ea inclusă această figură heraldică, ce amintește faptul că de aici au pornit descălecătorii Țării Moldovei²⁹.

Despre ținut și stema acestuia s-a relevat că: „Ținutul nu a fost unul care se voia istoric, ba din contră, se dorea omogenizarea populațiilor din zonă pe modelul fascist, dar fiindcă se voia și o legitimizare a zonei, s-a ales să fie reprezentată noua regiune de simbolul Maramureșului și a Moldovei, bourul cu coarnele recurbate în exterior. Alegerea este de înțeles din motive propagandistice, Maramureșul fiind singura zonă din interiorul Arcului Carpatic care a format o entitate românească medievală, continuată de Principatul Moldovei [...] care a deținut ocazional unele domenii în nordul Transilvaniei. Istoric stema nu are nici o relevanță, deoarece Maramureșul nu a stăpânit niciodată zona dincolo de Munții Rodnei, Țibleș, Gutâi și Oaș [...]. Din punct de vedere ale elementului taurului heraldic, stema este o excepție pozitivă, nemaifiind o copie a stemei Moldovei, ca elementul de pe stema județului. Ea reprezenta doar taurul heraldic, în forma lui originală, neîncadrată de nici un alt simbol heraldic”³⁰.

---

anuală de comunicări științifice a Universității din Oradea, istorie-arheologie, ediția a XXIX-a, Oradea mai 2019.

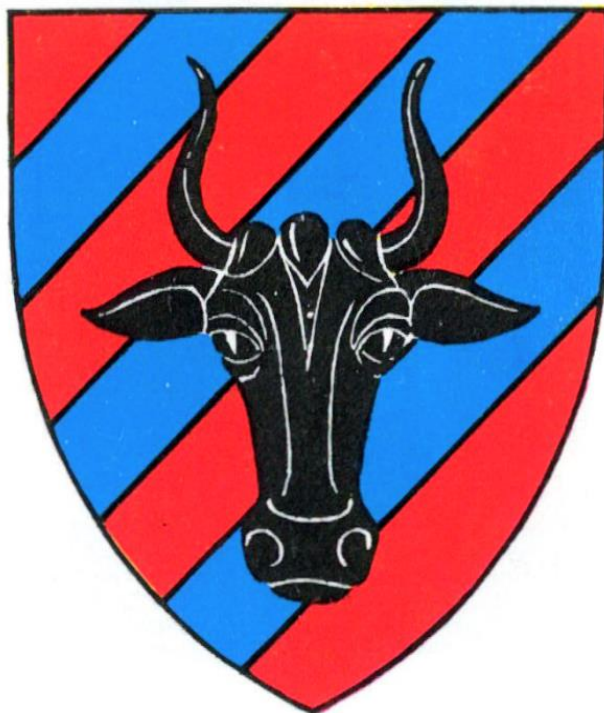
²⁷ Cf. Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 145, pl. LXVII, fig. 302. Capul de bour dăltuit în piatră la intrarea cetății Ciceu exprima apartenența acestei localități la domnia Moldovei, *idem*, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol Album heraldic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 30.

²⁸ Pe actele redactate la Sighet, sigiliul cu cap de zimbru datează deja din 1383, acesta fiind marca orașului precum și a întregului comitat (Alexandru Filipașcu, *Sălbăticiuni din vremea strămoșilor noștri*, Editura Științifică, București, 1969, p. 90).

²⁹ Stema județului Maramureș se prezenta astfel: scut tăiat, câmpul superior despicat; în primul cartier, pe fond roșu, un cap de bour natural (negru) cu stea de aur între coarne, flancat în dreapta de o roză de aur și în stânga de o semilună de argint; în cartierul doi, pe albastru, un șap sălbatic de aur stând pe o stâncă, tot de aur, populată de doi brazi verzi; în partea inferioară, pe fond negru, o scenă de muncă în mină: într-o boltă, un personaj de argint lovește cu târnăcopul în peretele minei. Capul de bour amintește faptul că de aici au pornit descălecătorii Moldovei. Țapul, munții și brazii dovedesc bogățiile naturale ale regiunii, iar scena de muncă din partea inferioară, vorbește codificat despre o activitate economică tradițională - extragerea minereurilor, *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, p. 269; Maria Dogaru, *op. cit.*, pp. 127-128, fig. 229. În stema orașului Sighet se afla într-un scut, pe argint, un cap de bour negru, văzut din față. Scutul este timbrat de o coroană murală, de argint, formată din cinci turnuri. Este vechiul însemn heraldic. Capul de bour evidențiază faptul că elementul principal din stema Moldovei își are originea în Maramureș, *ibidem*, p. 128, fig. 230.

³⁰ Marian Nicolae Tomi, *Maramureșul istoric în date*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2005, pp. 53-54 și *idem*, Nicolae Marian Tomi, *Stema Maramureșului*, de pe <https://racnetulmarmatiei.wordpress.com/2014/11/26/stema-maramuresului> (accesat la 16 februarie 2021).

Prin prezentarea simbolului cap de zimbru din stema Ținutului Crișuri (Someș) și a semnificației sale istorice am dorit să facilităm, cunoașterea amănunțită a acestui însemn heraldic aflat în uz, între anii 1938-1940.

Fig. 1. Stema Ținutului Crișuri (Someș)

RESPONSABILII POLITICI ȘI ADMINISTRATIVI AI APLICĂRII SOLUȚIEI FINALE ÎN TRANSILVANIA DE NORD

Antonio V. FAUR*

Abstract. *The Political and Administrative Responsibles for the Application of Final Solution in Northern Transylvania. The situation of the Jews in Hungary changed dramatically after its occupation by the Wehrmacht on March 19, 1944. The Horthyist state authorities, in complicity with the commando led by Adolf Eichmann, took a series of measures that culminated in the ghettoization and deportation of over 131,000, Jews from Northern Transylvania, under the Horthy administration, of whom between 85-90% lost their lives.*

Key words: *Northern Transylvania de Nord, jews in Hungary, Oradea ghetto din, responsables, Final Solution.*

La începutul anului 1944 situația evreimii maghiare avea să se schimbe la modul radical. Până atunci, cu toate discriminările, cu toată legislația și măsurile antisemite adoptate de statul horthyist, evreii supraviețuiseră. În această perioadă s-au produs și crime împotriva evreilor. Este cazul aceluia considerat apatrid, deportat și executat în masă la Kamenec-Podolsk, în august 1941 și a evreilor din nou anexata provincie din Iugoslavia, Voievodina (Ujvidék). Aceștia li se adaugă cei morți, nu puțini, în detașamentele de muncă obligatorie din țară și, mai ales, cele de pe front (în special în cazul unităților de deminare). După ocuparea Ungariei de către Wehrmacht, însă, la 19 martie, viețile lor s-au aflat într-un pericol major și iminent.

Cu o zi înainte de ocupație (la 18 martie) avusese loc o întâlnire hotărâtoare cu privire și la soarta evreimii maghiare, între Hitler și Horthy, la Schloss-Klesheim: „...în cursul căreia șeful statului ungar, pus în fața unui fapt împlinit, nu numai că a cedat ultimatumului Führerului, dar a și consimțit la predarea câtorva sute de mii de muncitori evrei pentru a lucra în întreprinderile industriale și agricole germane. Acest acord a fost exploatat intens de autoritățile germane și maghiare ca un cadru legal pentru implementarea Soluției Finale în Ungaria” (subl.ns.-A.F.)¹.

Fiind informat cu privire la tratativele guvernului Miklós Kallay cu Aliații, privind ieșirea Ungariei din război, Hitler a luat decizia ocupării militare a Ungariei, pentru a se asigura că nu se va produce vreo „defecțiune” dinspre partea maghiară, prin abandonarea alianței. Drept urmare, la 19 martie 1944, trupele germane intrau în Ungaria, fapt care s-a soldat cu consecințe imediate grave. Pentru evreii din Ungaria și Transilvania de Nord, acest eveniment neașteptat a fost primit ca o lovitură de

---

* Prof.univ dr., Universitatea din Oradea, e-mail: afaur01@gmail.com.

¹ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Raport final* (președinte de comisie: Elie Wiesel); editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Polirom, 2004, p. 263

trăsnet, deoarece se putea bănuși că noul guvern maghiar va intensifica imediat măsurile antisemite, ceea ce s-a și întâmplat fără întârziere.

Acum au fost aduși - sub autoritatea regentului Horthy - la putere politicieni de extremă dreapta, devotați ideologiei naziste și politicii germane de rezolvare a „problemei evreiești”, care s-au făcut responsabili de luarea măsurilor de ghetoizare și deportare, cu alte cuvinte, de aplicarea „Soluției Finale” în Ungaria, în primăvara anului 1944.

Premierul Miklós Kallay - care aparținea vechii aristocrații conservatoare - a fost obligat să demisioneze și a fost înlocuit cu un simpatizant al Germaniei naziste, fost atașat militar și apoi ambasador al Ungariei la Berlin (1936-1944), generalul-locotenent Döme Stojáy (născut într-o familie sârbă, cu numele Demeter Sztojakovich, maghiarizat ulterior). Döme Stojáy a rămas în funcțiune până în luna august a aceluiași an, când a fost înlocuit, cu generalul Géza Lakatos. Sub autoritatea lui Stojay a fost pusă în aplicare acțiunea de ghetoizare și deportare a evreilor din Ungaria, cu excepția capitalei, Budapesta. Erau vizați, în primul rând, evreii din părțile răsăritene ale țării, primii care ar fi putut scăpa, în condițiile înaintării de nestăvilite a armatei sovietice. Totodată, mulți dintre aceștia erau văzuți, ca fiind neloiali statului maghiar, pentru că ar fi avut relații bune cu românii. Stojáy, în calitate sa de prim-ministru, s-a făcut direct *responsabil* cu „*rezolvarea*” *chestiunii evreiești în Ungaria*, adică cu ghetoizarea și deportarea a 440.000 de evrei maghiari² în lagărele morții din Polonia, ocupată de Germania nazistă. Până la sfârșitul lunii iulie mai rămăsese în Ungaria doar comunitatea evreiască din Budapesta, asupra căreia nenorocirea se va abate după venirea la putere, în 15 octombrie 1944, a Partidului Crucilor cu Săgeți, condus de Szalasi Ferenc.

Aplicarea propriu-zisă a *Soluției Finale* a fost încredințată Ministerului de Interne, condus de nou numitul Járóss Ándor, un politician de extremă dreaptă, care a gândit procesul și l-a dus la îndeplinire, folosindu-se de acțiunile decisive a doi subsecretari de stat și a unor instituții de bază (prefecturile, primăriile, *jandarmeria* și *poliția*). Ca secretari de stat, dar și în administrația locală, au fost numiți numai oameni siguri, cu un trecut antisemit notoriu.

În prealabil ministrul de interne Járóss Andor a discutat și a stabilit termenii deportării evreilor maghiari cu Edmund Veessenmayer, ministrul plenipotențiar al Führerului în Ungaria. Acesta era însoțit de Adolf Eichmann, cel mai bun specialist SS în problema ghetoizării și deportării evreilor, cel care a reușit să organizeze, în timpul celui de-al doilea război mondial, ghetoizarea, deportarea, internarea a peste 1,5 milioane de evrei din Europa de vest, nord, centrală și de sud-est³. Între sarcinile

² <https://www.ushmm.org/learn/timeline-of-events/1942-1945/deportation-of-hungarian-jews>, accesat în 29.04.2021, ora 9,32.

³ După război, Adolf Eichmann, sub o identitate falsă, a scăpat cu fuga din Europa, ajungând, via Italia, în Argentina, unde, sub o identitate falsă, cu pseudonimul Ricardo Clement, și-a dus viața liniștit, până în 1960. A fost depistat însă de Mosad, în 1958, și răpit în 1960, pentru a fi adus la judecată în Israel, unde s-a desfășurat procesul său televizat (1961). A fost condamnat pentru crime împotriva umanității și executat în 1962. În esență, apărarea sa la proces a constat în afirmația că ar fi fost doar o *simplă rotiță dintr-un angrenaj uriaș*, un mic executant fără putere de decizie, care era obligat să se supună ordinelor. Bineînțeles că această apărare nu a avut nicio valoare în fața judecătorilor. Justificarea cu transferul responsabilității numai superiorilor (dintre care mulți ca să scape de răspundere se

primite de la Hitler de către Veessenmayer a fost și aceea a urgentării aplicării Soluției Finale evreilor maghiari. Din acel moment „(...) a devenit evident că noul guvern a dat mână liberă germanilor în ceea ce privește atitudinea față de evrei”⁴, cu alte cuvinte s-a pus în slujba lor.

Adolf Eichmann s-a aflat în fruntea unui comando de aproximativ 140 de oameni, prin care, de fapt, a consiliat și supravegheat întreaga acțiune. Tocmai datorită acestui număr insignifiant de germani, în raport cu sarcina primită, el s-a bazat pe aparatul funcționăresc al statului și forțele de polițienești maghiare în aplicarea Soluției Finale. Birocrația statală a fost pusă în slujba germanilor și a avut rolul esențial pentru depistarea, înregistrarea, deposedarea de bunuri, ghețozarea și deportarea evreilor în lagărele germane. Instituțiile administrative locale, de la prefecturi și până la primării, au funcționat, din păcate, ireproșabil, acționând cu maximă eficiență și cu un zel care i-a surprins chiar și pe germani.

Implementarea efectivă a măsurilor de purificare etnică le-a revenit unor antisemiți notorii: *Endre László și Baky László*, numiți subsecretari de stat la Ministerul de Interne. S-a remarcat în această acțiune Endre László, un vechi antisemit, considerat în Ungaria drept un expert în problema evreiască, deci cel mai potrivit pentru o asemenea sarcină. În luna aprilie Endre - cel mai neînduplecat dintre cei doi subsecretari de stat - a călătorit în teritoriile de est, la Muncacevo (prima zonă din est din care s-au făcut deportări), în Rutenia, dar și în Transilvania de Nord, în orașe ca Satu-Mare, Târgu-Mureș și Oradea, unde a dat personal explicații și instrucțiuni verbale autorităților locale, cu privire la modul cum trebuie organizată ghețozarea evreilor și, mai ales, le-a cerut multă fermitate, rapiditate și rigoare în îndeplinirea sarcinilor.

Datorită rolului esențial jucat în operațiunea de ghețozare și deportare a evreilor maghiari, ministrul de interne Jaross și subsecretarii de stat Endre și Baky au fost, pe bună dreptate, etichetați și ca „*trioul deportării*”. Ei au rămas în istorie drept responsabili principali pentru distrugerea evreimii maghiare, iar Endre și-a câștigat, pe drept, tristul renume de „călău al evreimii maghiare”⁵.

După încheierea războiului, pentru crimele comise împotriva umanității, cei patru responsabili administrativi și politici centrali: prim-ministrul Döme Stojáy, ministrul de interne Andor Járross, și cei doi subsecretari de stat, László Endre și László Baky, știind că vor urma să dea socoteală, au încercat să scape cu fuga de justiție, dar au fost arestați, judecați și condamnați la moarte pentru crimele lor, fiind toți executați, în urma unor procese și condamnări, în cursul anului 1946.

Acestea au fost personajele care au jucat rolul cheie în luarea și aplicarea deciziilor Soluției Finale a chestiunii evreiești în Transilvania de Nord, aflată sub

---

sinuciseseră) era lipsită de seriozitate, dar o întâlnim la majoritatea criminalilor de război, care au încercat să scape sau să-și reducă din pedeapsă. La fel ca și judecătorii procesului de la Nürnberg al marilor criminali de război, și cei israelieni, în cazul Eichmann, ca și judecătorii din țările unde au fost descoperiți și trimiși în judecată vinovații de crime de război, inclusiv Tribunalul Poporului de la Cluj, care a judecat procesul ghetourilor din Transilvania de Nord (ale căror acte au fost publicate în 2007, de Oliver Lustig), nu au acceptat asemenea explicații sau justificări.

⁴ Tereza Mózes, *Evreii din Oradea*, Editura Hasefer, București, 1997, p. 183.

⁵ *Ibidem*, p. 193.

administrația ungară, dar toată această tragedie a avut loc sub autoritatea regentului Horthy Miklos.

După producerea catastrofei evreilor unguri s-a pus, în mod natural, întrebarea cum a fost posibilă o asemenea operațiune criminală, într-un timp atât de scurt ? Cine poartă responsabilitatea pentru aceasta ?

Măsurile antisemite din primăvara anului 1944 au putut fi duse cu maximum de eficiență la îndeplinire, într-un timp foarte scurt, numai datorită implicării zeloase a birocrăției centrale și locale de stat, a poliției și jandarmeriei. Numai așa se poate da o explicație rezonabilă cum, de la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai a anului 1944, au putut fi ghețoizați și deportați 131.639 evrei din Transilvania de Nord. Regentul Miklós Horthy era șeful de peste două decenii al statului, deci, din punct de vedere constituțional, superviza orice modificări guvernamentale și, mai ales, purta, în mod automat, responsabilitatea supremă, pentru tot ce se întâmpla în țara condusă de el, atât timp cât era în exercițiul funcțiunii.

Colaborarea cu nașiștii a autorităților maghiare a fost, fără îndoială, condiția *sine-qua-non* a reușitei unei acțiuni de amploare națională. Grupul de aproximativ 140 de oameni, cât avea commando-ul de ofițeri, consilieri, șoferi și alții ai lui Adolf Eichmann, la sosirea sa în Ungaria, pentru a organiza ghețoizarea și deportarea, n-ar fi reușit niciodată să ducă la bun sfârșit misiunea sa fără ajutorul regimului politic din Ungaria. De altfel, unul dintre responsabilii germani pentru *Soluția Finală*, ministrul plenipotențiar, Veessenmayer, a subliniat, după război, în declarația dată la procesul său că o acțiune polițienească de o asemenea anvergură n-ar fi putut avea loc, într-un timp atât de scurt, fără implicarea zeloasă a administrației maghiare: „Veessenmayer, împuternicitul lui Hitler pentru Ungaria, a declarat în fața Tribunalului Poporului:

<<Dacă maghiarii ar fi respins concepțiile germane în chestiunea evreilor, o astfel de rezolvare ei nu s-ar fi putut realiza. Aceasta deoarece anul 1944 era deja un an de criză: n-am fi avut puterea de a tria, de a aresta, a concentra și deporta un milion de oameni. Realizarea unei misiuni polițisto-jandarmerești de asemenea proporții în decurs de trei luni nu s-a putut face decât prin existența unui zelos aparat de stat și polițienesc ungar>> (subl.ns.-A.F.)”⁶.

Explicațiile date nu lasă urme de îndoială asupra complicității administrației horthyste. Viteza cu care a avut loc acest proces a fost o circumstanță agravantă a vinovăției guvernanților.

În mod firesc, puținii supraviețuitorii ai Holocaustului și-au pus întrebarea dacă tragedia ar fi putut fi evitată sau, cel puțin, redusă, ca dimensiuni ?

Conform „patriarhului” istoriografiei Shoah-ului în Ungaria, Randolph L. Braham, ocuparea Ungariei de către Germania, chiar dacă a însemnat o perioadă dificilă, aceasta nu impunea aplicarea Soluției Finale, care ar fi putut fi evitată, după părerea sa, de către autorități:

*„Perioada s-a dovedit a fi fatală pentru evrei, chiar dacă ocuparea Ungariei și a Transilvaniei de Nord nu implica în mod necesar nici ghețoizarea, nici deportările”*⁷ (subl.ns.-A.F.).

⁶ Tereza Mózes, *op. cit.*, p. 214.

⁷ *20.000 de nume. Evidența deportaților din Transilvania de Nord rămași în viață* (ediție și studiu introductiv de Attila Gido), Institutul pentru Studiarea Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2020, p. 8.

Răpunzând unei asemenea întrebări, Randolph Braham a comparat situația Ungariei cu a altor țări aliate ale Germaniei, în care erau prezente trupele germane, considerând că ar fi putut exista și o altă atitudine. Iată punctul de vedere al lui Randolph L. Braham asupra acestei chestiuni:

„Fără sprijinul fără echivoc al noilor autorități, al guvernului numit constituțional, care s-a bucurat de binecuvântarea lui Miklós Horthy, care a fost șeful respectat al statului maghiar, nașiștii – așa cum a arătat clar cazul Bulgariei și României - ar fi fost serios împiedicați, dacă nu neajutorați” (subl.ns.-A.F)⁸.

Este evident că autoritățile guvernamentale au folosit, „cu un zel demn de o cauză mai bună”⁹, aparatul de stat central și local, cu excepția armatei, pentru realizarea obiectivului spoliierii, ghețozării și deportării, într-o acțiune fulgerătoare, a evreilor. Implicarea și eficiența acestui violent proces defășurat de către administrația ungară, cu binecuvântare germană, a semănat cu un adevărat „blitzkrieg” (război-fulger) purtat împotriva evreilor nevinovați, ceea ce i-a surprins și pe oamenii lui Eichmann:

„Membrii ai Sondereinsatzkommando conduși de Adolf Eichmann au fost, de fapt, uimiți de entuziasmul cu care partea maghiară a fost gata să rezolve „problema evreiască”. Noul guvern a plasat instrumentele puterii la dispoziția nașiștilor germani și maghiari, în cea mai rapidă implementare posibilă a Soluției Finale (subl.ns.-A.F.). Cu Horthy încă la conducere și oferind simbolul suveranității naționale, poliția, jandarmeria și funcționarii publici maghiari au colaborat cu SS-ul în acțiunea anti-evreiască cu o rutină și eficiență care i-a impresionat chiar și pe germani”¹⁰.

Resursele de transport (garnituri de tren și personal feroviar), de care Germania nazistă și aliații ei aveau o reală nevoie pentru frontul de Est, aflat sub presiunea înaintării tăvălugului sovietic, au fost sacrificate în interesul aplicării cât mai rapide a Soluției Finale, de teama că evreii din estul Ungariei (înțelegând aici, în primul rând, pe cei din Transilvania de Nord) ar fi putut scăpa. Hitler, simțind că nu mai poate câștiga războiul mondial, cu o ură fanatică, a urmărit câștigarea măcar a „războiului” cu evreii.

Însă, dincolo de considerentele rasiste care au dus la o asemenea evoluție a politicii de stat și au declanșat întregul proces, nu trebuie să uităm că a mai existat și o altă motivație a punerii în aplicare a Soluției Finale, cea de natură materială. Este vorba de luarea în posesie a importanțelor proprietăți evreiești, de la case particulare, la proprietăți funciare, financiare, industriale și comerciale, în general, toate afacerile evreiești.

Este necesar de precizat faptul că evreii unguri au jucat un rol esențial în evoluția economică capitalistă a Ungariei. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ei au acționat ca un vector al modernizării Ungariei, mai ales după compromisul dualist din 1867, când, după emancipare (acordarea cetățeniei ungare) și până la primul război mondial, situația lor s-a schimbat foarte repede în bine. Este

---

⁸ Randolph L. Braham, „Hungary and the Holocaust: the Nationalist Drive to Whitewash the Past”, în *The Treatment of the Holocaust in Hungary and Romania During the Post-Communist Era*, (edited by Randolph L. Braham), Columbia University Press, 2004, p. 4.

⁹ Tereza Mózes, *op. cit.*, p. 214.

¹⁰ *Ibidem*.

vorba de numărul mare de comercianți, industriași și și bancheri evrei care trăiau în Ungaria. Tocmai de aceea, averile acumulate de ei în urma deceniilor de muncă și economie, constituiau o reală atracție pentru potențialii viitori proprietari:

„În mai puțin de două luni (adică de la sfârșitul lui martie până la mijlocul lui mai), autoritățile ungare în colaborare cu „consilierii” naștiți au finalizat prima fază a acțiunii antievreiești. Evreii au fost marcați, izolați, jefuiți de bunurile lor și plasați în ghetouri. În următoarele două luni, ei au fost supuși celui mai rapid și barbar program de deportare. Acesta a fost atât de masiv și rapid încât crematoriile de la Auschwitz-Birkenau, așa modernizate cum erau, nu au putut face față. Șanțuri speciale au trebuit săpate pentru a face să ardă miile de victime cărora crematoriile nu le-au putut face față”¹¹ (subl.ns.-A.F.).

Politica antisemită declanșată imediat după primul război mondial a atins acum apogeul, prin ghetozarea și deportarea evreimii în lagărele morții. Din păcate, nu s-au prea găsit, în administrația civilă, cazuri de funcționari care, muștrați de conștiință pentru ceea ce li se ordona să facă, să se eschiveze sau să refuze executarea ordinelor.

În unele interpretări moraliste ale faptelor istorice apar și alte variante pe care aceștia le-ar fi avut la îndemână, ca și retragerea, raportarea că sunt bolnavi pentru a se obține un concediu de sănătate și, în ultimă instanță, demisia. Așa ceva nu s-a prea întâmplat. Și autoproclamarea unora ca buni creștini ar fi trebuit să fie suficientă ca să-i împiedice de la executarea unor ordine criminale, luând atitudine, așa cum a făcut-o, printre alții, episcopul romano-catolic Márton Áron, într-o predică ținută în catedrala din Cluj, în iunie 1944, împotriva tratamentului inuman aplicat evreilor.

Realitatea a fost cu totul alta. Mașina birocratică a statului horthyst a funcționat foarte bine, fără prea multe schimbări, fără demisii sau eventuale concedii de boală ale angajaților care o compuneau și care, până la urmă, vroiau să-și păstreze posturile, iar, pe de altă parte, trăiau într-o societatea aflată sub influența unei ideologii rasiste¹². Ferencz Laczó remarca acest adevăr atunci când scria, în

¹¹ Randolph L. Braham, *„Hungary...”, p. 2. Vezi și o opinie exprimată în ghidul: From deprivation of Rights to Genocide (guide). Hungarian Memorial Museum, Budapesta, 2006, p. 30: „În timpul primăverii și verii lui 1944, întregul aparat de stat al Ungariei din timpul războiului, cu excepția armatei – de la membrii cabinetului până la ultimul funcționar al celui mai mic sat - au fost angajați activ în spolierea și expulzarea evreilor. Pentru aceștia luarea de măsuri împotriva cetățenilor de mână a doua, pe care-i deposedaseră de drepturile lor, libertăți și proprietăți, a devenit o rutină până în 1944, de vreme ce o făceau din 1938. În același timp, mulți comandanți ai jandarmeriei și poliției, precum și autorități locale au acționat împotriva evreilor cu o vehemență și rigoare neobișnuite încă înainte de 1944. Horthy nu a demisionat după ocupația germană, legitimând practic operațiunile noului guvern. Acesta a fost exemplul urmat de zeci de mii de oficialități. După ocupația germană ar fi fost suficient să schimbe sau să transfere un mic număr de conducători, prefecți, sub prefecți, comandanți militari și de poliție. Aceia care dezaprobau politicile guvernului Stojáy puteau demisiona, cere să fie retrași sau să raporteze că sunt bolnavi, fără să riște mult. Majoritatea copleșitoare a rămas pe loc [...]. Jandarmii și poliștii au torturat sute de persoane până la moarte în ghetouri, lagăre și închisori. Datorită foamei, setei, condițiilor teribile, câteva mii de evrei au fost mânați în vagoane de animale, iar unii au murit înainte de a ajunge la Auschwitz”.*

¹² 20.000 de nume. Evidența deportaților din Transilvania de Nord rămași în viață... p. 31.

Introducerea unui număr din Hungarian Historical Review, că: „Holocaustul din Ungaria a apărut, în mod clar, ca un exemplu în ceea ce privește implicarea multilaterală și profundă a statului și a societății locale”¹³ (subl.ns.-A.F.).

Concepțiile rasiale antisemite coroborate cu birocrăția statului modern au fost, cu alte cuvinte, elementele de bază, care au asigurat succesul ghetoizării și deportării evreimii maghiare, mai puțin a celei budapestane.

În istoria evreilor din Ungaria perioada de apogeu a dezvoltării lor a fost cea din timpul compromisului dualist, când evreimea de aici a cunoscut, după acordarea cetățeniei, o maximă înflorire și dezvoltare. Din acest moment, evreii maghiari au devenit agenții modernizării țării, prin dezvoltarea industriei, comerțului, sistemului bancar, prin meseriile liberale practicate (medici, avocați, ziariști), unii dintre ei devenind mai mari patrioți maghiari decât maghiarii. Față de această perioadă s-a conservat o amintire frumoasă și o anumită nostalgie a evreimii în toată perioada interbelică, realitate evidențiată de istorici. Încrederea evreilor în statul maghiar își avea rădăcina în acest trecut recent:

„Pe tot parcursul celui de-al doilea război mondial evreimea maghiară și-a bazat speranțele de supraviețuire pe liderii naționali-conservatori ai Ungariei. Încrederea din timpul războiului poate fi urmărită în atitudinile și percepțiile pe care și le-au format în impulsul așa-numitei „epoci de aur”, care a coincis cu perioada de existență a imperiului austro-ungar (1867-1918). În timpul acestei perioade evreii din Ungaria au devenit patrioți tot mai înfocați și – spre supărarea celorlate naționalități care trăiau în regat – s-au identificat cu cauza maghiarilor. Ei s-au numărat printre cei mai ardenti suporteri ai Revoluției maghiare împotriva Habsburgilor din 1848-1849, asumându-și o parte militară și economică disproporționată în revoluție, care ținea de promisiunea emancipării lor. După Kossuth Lajos, liderul luminat al revoluției, aproximativ 20.000 de oameni (adică 11,1%) din armata sa de 180.000 de soldați erau evrei, într-o perioadă când evreii numărau 370.000 adică 3,7% din populația de 9,2 milioane”¹⁴ (subl.ns.-A.F.).

Dar, acest stat și această societate - așa cum remarcă R.L. Braham - *aveau o datorie față de evrei*, fiindcă aceștia acceptaseră integrarea (și ortodoxii dar mai ales neologii) și, unii, chiar asimiliarea (creștinarea), în societatea ungară, maghiarizându-și numele, renunțând la idiș și adoptând maghiara ca limbă maternă, declarându-se, la recensămintele de până în anul 1918, cetățeni maghiari, de religie mozaică. La aceștia se pot adăuga evreii creștinați, dar care au fost considerați, până la urmă, în baza legilor rasiale din timpul războiului, tot evrei și nu au fost scutiți de deportare. Cu alte cuvinte ei dovediseră, prin faptele lor, că sunt cetățeni maghiari loiali și merituosi, cu o contribuție majoră la dezvoltarea economică, culturală și urbanistică, la evoluția capitalistă și modernizarea generală a Ungariei.

Arătând că niciodată în istoria Ungariei nu au fost expropriați și uciși într-o perioadă atât de scurtă de timp, atât de mulți oameni ca în anul 1944, istoricul Randolph L. Braham adaugă:

---

¹³ „Introduction by the Special Editor”, în *Hungarian Historical Review* 4, no. 3, (2015), p. 539.

¹⁴ Randolph L. Braham, „A post Mortem of the Holocaust in Hungary: A Probing Interpretation of the Causes”, în *Hungarian Quarterly*, vol. LIV, nr. 209 (*Holocaust Special Issue*), 2014, p. 28-29.

„Aceste victime erau cetățeni maghiari, care se considerau cu mândrie „maghiari de religie israelită”. Spre supărarea altor minorități etnice și naționale din Ungaria, cei mai mulți dintre evrei au fost patrioți și au fost fermi angajați în cauza maghiară încă de la 1848. Ei au fost precursori ai modernizării Ungariei și campioni ai culturii și limbii maghiare chiar, și în teritoriile pierdute de Ungaria în 1918. În final, însă, ei s-au descurcat mai puțin bine decât alte minorități grupuri etnice sau naționale”¹⁵ (subl.ns.-A.F.).

În acel moment, însă, nimic din toate acestea n-a mai contat. Cetățenii de religie mozaică erau considerați doar „evrei”, definiți ca atare pe baza unor criterii rasiale, singurele luate în considerare de către autoritățile maghiare.

---

¹⁵ Idem, „Hungary and the Holocaust...”, p. 5

CONSIDERAȚII ASUPRA PERCEPȚIEI MONARHIEI DIN ROMÂNIA ÎN "OBSEDANTUL DECENIU"

Livia BUCUR*

Abstract: *Considerations on the Perception of the Romanian Monarchy in the "Obsessive Decade". This paper addresses the way in which the Romanian monarchy was perceived in Romanian historiography and in the daily Scânteaia, the press organ of the Romanian Workers' Party, in the first communist decade, 1948-1959. The perception of the monarchy in the historiography and press of the "obsessive decade" was eminently negative. The situation can be explained by the fact that the new political regime in Bucharest aimed to paint a dark past for national history, in contrast to the new development options of the country based on the light coming from Moscow. Those who did not agree to enter this interpretive grid suffered greatly, many of the historians and media people who opposed the dominant ideology ending up in the prisons of communist Romania.*

Keywords: *Romania, Monarchy, imagology, ideology, communism*

Lucrarea de față abordează modul în care monarhia din România a fost percepută în istoriografia românească și în cotidianul *Scânteaia*, organul de presă Partidului Muncitoresc din România, în primul deceniu comunist, 1948-1959.

Odată cu abdicarea regelui Mihai la 30 decembrie 1947, statul român a cunoscut o schimbare radicală a formei de guvernare. Este vorba despre trecerea de la monarhie la Republica Populară Română. Acest lucru este bine relevat în *Scânteaia*, organul de presă al comuniștilor români, încă din momentul abdicării Regelui Mihai, printr-un articol intitulat sugestiv „*Regele Mihai a abdicat, trăiască Republica Populară Românie*”¹. Așadar, conform dogmei comuniste, dușmanii care împiedicau dezvoltarea țării au fost înlăturați, iar „*drumul spre o Românie liberă și independentă*”² era complet deschis. Entuziasmul acestei victorii reiese dintr-un alt articol, care semnală următoarele: „*Frumos an nou! An nou în țară nouă. Nici un dar nu ne putea fi nouă oamenii muncii din România, mai drag decât cel pe care singuri ni l-am făcut: titlu de mândru cetățeni ai Republicii Populare Române*”³. Așadar, începând cu ianuarie 1948 regimul comunist s-a instalat hotărât în țară, preluând toate pârghiile puterii și, ca orice regim totalitar, a folosit discursul din spațiul public drept armă politică și ideologică pentru modelarea mentalității și identității populației.

Bineînțeles că în concepția socialistă, nu era suficient doar îndepărtarea vechiului regim, ci trebuia șters absolut tot ce era legat de ”orânduirea burghezo-

---

* Școala Gimnazială ”Dimitrie Cantemir” Oradea, email: liviabucur23@yahoo.com

¹ *Scânteaia*, seria III, anul XVI, nr. 1010 din 3 ianuarie 1948, p. 1

² *Ibidem*

³ Sorin Toma, *De la monarhia burghezo-moșierească la Republica Populară*, în *Scânteaia*, seria III, anul XVII, nr. 1011 din 3 ianuarie 1948, p. 1

moșierească”. În acest sens a fost demarată o propagandă de denigrare a dinastiei de Hohenzollern⁴, atât în presă, cât și în lucrările de istorie. Este binecunoscut faptul că Partidul Comunist Român a acordat o foarte mare importanță presei, considerată chiar “*instrument decisiv în răspândirea mesajului său și în regruparea partizanilor săi*”⁵. Deci, primele numere ale ziarului *Scânteia* din ianuarie 1948, abundă în articole defăimătoare la adresa instituției monarhice. Amintim aici câteva titluri relevante: *De ce eram popor sărac în țară bogată? Iată ce posedă monarhia cea mai lacomă acaparatoare de averi: Moșii de peste 150.000 ha, Acțiuni la 36 mari bănci și industrii în frunte cu Malaxa, I.A.R și Reșița*⁶, *De la Carol de Hohenzollern ofițerul german – cu o singură pereche de pantaloni lucioși și străvezii, la stăpânitorul celei mai mari averi din România*⁷, *Omul cu cele mai multe venituri nu plătea nici un leu impozite. Cum era protejată prin lege cea mai mare evaziune fiscală. Monarhia burghezomoșierească – raiul bogătașilor evaziونيști*⁸, *Lista civilă a regelui: un scandal, în 1911 primea 1.200.000 lei aur, în 1947 – 70 milioane lei pe an! Un singur om primea din buget suma cu care se putea cumpăra pâine pe o lună întregii populații actuale a capitalei*⁹, *Cum și-a rotunjit regele moșia și averea cu banii statului și truda muncitorilor agricoli din trei comune*¹⁰, *Ce a însemnat monarhia – regele pe lângă că era cel mai mare moșier din țară, era și cel mai mare fabricant și bancher*¹¹, *Dijma la coroană – Pe ulița Delenilor „binefacerele regale” pentru dijmașii din Segarcea, „Să te ferească Dumnezeu maică de munca la coroană”*¹² și exemplele pot continua.

Totodată, în cadrul noului context politic în februarie 1948 a luat ființă Partidul Muncitoresc Român, urmare a fuziunii Partidului Comunist Român cu Partidul Social Democrat¹³, punându-se astfel temelia partidului unic al clasei muncitoare. Un alt eveniment cu conotații importante pentru noul regim a avut loc la 12 aprilie 1948 când Marea Adunare Națională a adoptat în unanimitate proiectul de Constituție, care statua principiul conform căruia, puterea „*emana de la popor și se exercita prin organe alese de popor*”¹⁴. În conjunctura acestor evenimente, propaganda împotriva monarhiei continua, iar în cadrul istoriografiei se înșuruba temeinic o nouă tendință sub semnul

⁴ Bineînțeles că propaganda antimonarhică cuprinde în multitudinea ei întreaga instituție a monarhiei, însă scrierile vremii au evidențiat preferința denigratoare mai ales la adresa regilor Carol I și Carol al II-lea.

⁵ Keith Hitchins, *Mit și realitate în istoriografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 217

⁶ *Scânteia*, anul XVII, nr. 1015 din 10 ianuarie 1948, p. 1

⁷ *Scânteia*, anul XVII, nr. 1015 din 10 ianuarie 1948, p. 1

⁸ Idem, nr. 1017 din 12 ianuarie 1948, p. 1

⁹ Idem, nr. 1019 din 15 ianuarie 1948, p. 1, 3

¹⁰ Idem, nr. 1022 din 18 ianuarie 1948, p. 1

¹¹ Idem, nr. 1032 din 31 ianuarie 1948, p. 1, 3

¹² Idem, nr. 1033 din 1 februarie 1948, p. 1

¹³ Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Editura Institutul European, 2000, p. 63

¹⁴ Mihail Roller, *Istoria R.P.R., Manual pentru învățământul mediu* (în continuare: *Manual...*), Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1952, p. 721

marxism-leninismului care „amenința să deterioreze prestația istoriografică [de până atunci] prin denaturări și falsuri deliberate¹⁵”.

O parte mică a istoricilor vremii s-au aliniat noilor imperative, timp în care marii universitari sunt reduși la tăcere, alungați de la catedră, chiar întemnițați, unde își vor găsi și sfârșitul. Înlocuiți adesea cu „istorici” improvizați, între care îl amintim în primul rând pe Mihail Roller, cel care avea să dirijeze noua istoriografie, denumit ulterior „micul dictator al istoriei¹⁶”, vom asista în „obsedantu” deceniu la prăbușirea contribuțiilor aduse de marii savanți români în domeniul cultural. Așadar, istoriografia românească a cunoscut noi direcții și tendințe.

Un pas esențial în alinierea la noile exigențe ideologice ale regimului a fost apariția sub redacția lui Mihail Roller¹⁷ a manualului unic intitulat *Istoria R.P.R.* În prefața volumului se sublinia faptul că „știința istoriei dacă vrea să fie o adevărată știință nu mai poate să reducă istoria evoluției sociale la acțiunile regilor [...], ci înainte de toate să se ocupe cu istoria maselor celor ce muncesc¹⁸”. Urmărind directivele date de Mihail Roller, care vorbea despre “necesitatea introducerii unui spirit științific în cercetarea istoriei¹⁹” pe care vechea istorie a regimului ”burghezo-moșieresc” nu l-ar fi avut, ”noi” istorici au început să rescrie trecutul României în baza noilor coordonate ideologice. În consecință, acea parte a istoriei României care tocmai se încheiase avea să fie imediat schimbată în vederea legitimării momentului abdicării regelui Mihai și a proclamării Republicii Populare Române. În acest context, perioada regimului monarhic, considerată până atunci o epocă a progresului, a modernizării României, s-a transformat într-una dintre cele mai nefaste perioade ale istoriei naționale. Potrivit noilor comandamente ideologice, cei 81 de ani de monarhie au fost „ani de sărăcie, ani de robie, ani de cufundare a poporului român în nenorociri din ce în ce mai mari²⁰”.

Analizând imaginea creionată monarhiei în perioada regimului comunist din vremea lui Gheorghiu-Dej observăm un dispreț total atât față de instituția monarhică în general cât și față de cei patru regi ai dinastiei de Hohenzollern. Mihail Roller este portdrapelul acestei direcții interpretative. Astfel, conform celor susținute de acesta, venirea prințului Carol de Hohenzollern pe tronul României însemna de fapt „înăbușirea luptei poporului, pentru a împiedica desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și subordonarea României intereselor capitalului străin cu ajutorul dinastiei prusace²¹”. Noile generații ale României postbelice învățau astfel din manualul unic al lui Roller că monarhia a însemnat pentru România un factor de regres, un rău inestimabil, o pată neagră în istoria românilor ce nu mai trebuia niciodată repetată.

¹⁵ Pompiliu Teodor, *Incursiuni în istoriografia română a sec. XX*, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995, p. 33

¹⁶ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească* (în continuare: *Istorie...*), Editura Humanitas, București, 2005, p. 123

¹⁷ Istoric comunist (1908-1958), face parte din conducerea secției de agitație și propagandă de pe lângă Comitetul Central, alături de Iosif Chișinevschi și Leonte Răutu (1946-1953)

¹⁸ Mihail Roller, *Manual...*, p. III

¹⁹ Idem, *Probleme de istorie, Anul revoluționar 1848*, Editura “Eminescu”, București, 1948, p. 99

²⁰ *Scânteia*, seria III, anul XVII, nr. 1011 din 3 ianuarie 1948, p. 1

²¹ Mihail Roller, *Manual...*, p. 390

Totodată, Roller evidențiază în manualul său efectele negative pe care le-a avut domnia lui Carol I asupra țaranului român. Astfel, Carol I nu doar că l-a privat printr-o „hotărâre reacționară de drepturi politice”²², dar prin „înțelegere cu moșierimea a înăbușit lupta poporului pentru menținerea marii proprietăți”²³. Întrucât nu era de ajuns, cei care lecturau manualul descopereau că în perioada războiului de independență Carol I-l a jefuit pe țaranul român fără nici un regret întrucât „de la țaranul nostru sărac lipit pământului se rechiziționa ultima vacă și ultimul cal, ultimul sac de mălai și ultima căpiță de fân”²⁴. Domnitorul Carol era descris astfel ca ultimul hoț, venit în țară să se îmbogățească pe spatele țaranilor români. Tocmai de aceea acesta trebuia șters din conștiința românului.

Însă, nu doar țaranul român a fost „victimă” dinastiei de Hohenzollern ci și muncitorul care conform lui Roller „trăiește în grele condiții, căci exploatarea capitalistă ia forme tot mai grele”²⁵. Referitor la dezvoltarea economică a României din perioada 1900-1916 Mihail Roller sublinia faptul că aceasta se face doar în interesul burgheziei în frunte cu regele, care „pe spinarea maselor muncitoare”²⁶ reușea să acapareze mari sume de bani și să „jefuiască petrolul românesc”²⁷. După cum se poate observa, acuzațiile la adresa monarhiei nu conțin, regelui îi sunt atribuite numeroase „crime”, fiind înfățișat drept călăul poporului muncitor, întrucât sub comanda sa a fost înăbușit foarte dur „vântul răscoalei țărănești care se întinde și amenință însuși temelii proprietății boierești, iar stăpânitorii noștri s-au gândit la veșnicul lor sprijin: armata - spre a înăbuși în sânge o mișcare ce a izvorât din nedreptățile și împilările lor”²⁸.

Învinuirile aduse monarhiei se succed una după alta. În fapt regimul comunist contesta absolut tot ce era legat de perioada Regatului României, unul dintre cei mai criticați regi fiind Ferdinand I Întregitorul, care în căldășie cu imperialiștii englezi și cu „guvernul trădător burghezo-moșieresc”²⁹ ar fi scos din țară sume impresionante și au jefuit literalmente țara.

Interesant de specificat este faptul că manualul lui Mihail Roller nu amintește nimic referitor la Marea Unire din 1918, ci doar menționează privitor la acest aspect următoarele: „Pentru 1 Decembrie 1918 se convoacă o adunare la Alba Iulia. Într-o consfătuire prealabilă [...] se hotărăște transformarea Transilvaniei într-o feudă proprie”³⁰. Tema Marii Uniri a fost aspru sancționată de către noul regim în „obsedantul deceniu”. Problematika este pur și simplu eludată în istoriografia română până după mijlocul deceniului următor³¹. Deținătorul adevărului absolut istoriografic, Mihai Roller, considera că momentul 1 Decembrie 1918 a avut exclusiv conotații

²² *Ibidem*, p. 392

²³ *Ibidem*, p. 397

²⁴ *Ibidem*, p. 404

²⁵ *Ibidem*, p. 419

²⁶ *Ibidem*, p. 445

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*, p. 471

²⁹ Mihail Roller, *Manual...*, p. 495

³⁰ *Ibidem*, p. 508

³¹ Gabriel Moisa, *Istoria Transilvaniei în istoriografia românească 1965-1989*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 54-56

negative în istoria României, fiind „*catalogat ca un act imperialist prin care România a acaparat teritorii străine*”³².

Totodată, reforma agrară din 1921 era privită ca o continuare a exploatării țărănimii sărace în folosul moșierimii și a clasei conducătoare, în frunte cu marele moșier: Regele. Conform lui Gheorghiu-Dej, reforma agrară „*a fost acordată și apoi aplicată în asemenea condiții încât marea proprietate moșierească a fost menținută, majoritatea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin nu au fost împroprietăriți, iar celor împroprietăriți li s-au cerut asemenea condiții, încât în scurt timp să piardă pământul în favoarea chiaburilor și a moșierilor*”³³. Concomitent, situația țăranului și a muncitorului român a rămas neschimbată potrivit lui Roller, căci „*dijma a rămas o formă însemnată de exploatare a țăranimii sărace, iar muncitorii sunt exploatați la maximum pentru ca să asigure beneficiile clasei stăpânitoare*”³⁴. Referitor la Constituția din 1923, Mihail Roller explica faptul că aceasta nu admitea „*în stat nici o deosebire de naștere sau clasă socială*” și astfel „*prin aceasta se urmărea, de fapt interzicerea prin lege a luptei de clasă*”³⁵. În opinia lui, regimul monarhic urmărea clar oprimarea drepturilor cetățenilor și subjugarea lor pe ”moșia Coroanei”. Interpretarea rolleriană este cu totul eronată, Constituția din 1923 promova de fapt în mod clar și cât se poate de democratic faptul că se promovau egalitatea cetățenilor fără nici o deosebire.

În paralel, Mihail Roller insiata foarte intens pe lupta P.C.R împotriva regimului moșieresc, fără de care muncitorii vremii ar fi dus o viață ”mizerabilă”. Deci, dacă instituția monarhică în fruntea căreia se afla dinastia de Hohenzollern era aspru criticată și pusă la zid, activitatea P.C.R era vrednică de laudă și autoarea eliberării poporului român de sub jugul ”dinastiei prusace”. Similar momentului 1918, Roller nu face precizări cu privire la actul din 4 ianuarie 1926, conform căruia prințul Mihai devenea moștenitorul coroanei. De fapt, el nu amintește nici un eveniment legat de viața regilor României ci pedalează mereu doar pe circumstanțele în care deciziile regilor au afectat ”negativ”, cum altfel, viața românilor.

Însă, dacă regele Ferdinand „scapă” oarecum de sub lupa excesiv de critică a comuniștilor, succesorul său, Carol al II-lea, s-a „bucurat” de o atenție specială. Datorită deselor escapade amoroase, văzute de comuniști ca acte de imoralitate, Carol al II-lea este zugrăvit drept un aventurier, care nu avea nici un sentiment de compasiune pentru societatea românească care se confrunta cu un „*nivel de trai scăzut, lipsa condițiilor de cultură și civilizație, creșterea bolilor în rândul populației*”³⁶. Ca și cum aceste deficiențe ale regimului promovat de regele aventurier nu erau suficiente, politica ”burghezo-moșierească” era acuzată pe față că a participat la ”fascizarea țării”. Singura forță care s-ar fi opus acestui fenomen a fost, în accepțiunea lui Mihail Roller, Partidul Comunist Român, care a gândit și înființat Frontul Popular Antifascist, structură care și-a dovedit rosturile imediat după instaurarea regimului carlist.

³² Gabriel Moisa, *Direcții și tendințe în istoriografia românească 1989-2006* (în continuare: *Direcții...*), Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 144

³³ Apud, Mihail Roller, *Manual...*, p. 517

³⁴ Mihail Roller, *Manual...*, p. 517

³⁵ *Ibidem*, p. 547

³⁶ *Ibidem*, p. 619

Regimul de dictatură regală a fost evident pus la zid în mod constant, apreciindu-se că regele Carol al II-lea prin acțiunile sale³⁷ „a vândut Germaniei naziste, bogățiile țării, independența sa economică, pas hotărâtor spre pierderea independenței naționale³⁸”. Prin urmare, conform ideologiei comuniste, asemenea ”agentului prusac” Carol I și regele Carol al II-lea urmărea înstrăinarea României imperialismului hitlerist, punctul culminant fiind considerat din această perspectivă momentul Dictatului de la Viena. Pentru ceea ce s-a întâmplat atunci vinovatul principal era, evident, monarhia. În timp ce Partidul Comunist Român a „fost singurul partid politic care a luat atitudine hotărâtă și a mobilizat masele populare la lupta împotriva dictatului³⁹”. Legat de abdicarea lui Carol al II-lea, Roller specifică faptul că aceasta i-a fost impusă de către Ion Antonescu, considerat la rândul său „trădător” al neamului românesc „care a vândut lui Hitler populația de sex bărbătesc, petrolul și produsele alimentare românești⁴⁰”.

Actul de la 23 august 1944 era considerat unul glorios și atribuit exclusiv „glorioasei Armate Sovietice care a creat și condițiile necesare pentru zdrobirea clasei dominate – moșierii și capitaliștii⁴¹”. Așadar, rolul tânărului rege Mihai I era complet ignorat în organizarea și reușita acestui moment motivul fiind inocularea unei imagini false privind instituția regelui și ascunderea acțiunilor care au adus reale beneficii poporului român. În consecință, Roller în manualul pe care-l redactează nu face altceva decât să ascundă adevărul și să dezinformeze cu privire la realitățile din perioada monarhiei din România.

Activitatea propagandistică antimonarhică era omniprezentă în peisajul istoriografic, pedalându-se pe aceeași linie a denigrării vechiului regim. De asemenea, trebuie specificat că istoricul Roller în scrierea sa aliniază întreaga istorie contemporană a României principalelor evenimente ale istoriei URSS.

Continuând analiza asupra percepției Casei de Hohenzollern în perioada „obsedantului deceniu” trebuie menționat că monopolul deținut asupra scrierii istoriei de către Mihail Roller a urmat o pantă descendentă începând cu mijlocul deceniului șase al secolului trecut. Momentul 1955, când au avut loc o serie de reprimiri în Academia RPR⁴², printre care amintim aici nume sonore din domeniul cercetării istorice precum: Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, N. Bănescu⁴³, dar și Constantin Daicoviciu, Andrei Oțetea, David Prodan a însemnat implicit șubrezirea influenței lui Roller și a rollerienilor în istoriografia română. Acest fapt este întărit de inițiativa elaborării unei noi istorii a României, care să fie mai aproape de respectarea adevărului istoric.

³⁷ Aici mă refer strict la Tratatul asupra promovării raporturilor economice dintre Regatul Românesc și Reichul German semnat la 23 martie 1939

³⁸ Mihail Roller, *Manual...*, p. 631

³⁹ Mihail Roller, *Manual...*, p. 633

⁴⁰ *Ibidem*, p. 661

⁴¹ *Ibidem*, p. 669

⁴² La 10 iunie 1948 Academia Română este transformată în Academia RPR, timp în care sunt alungați din instituție savanți de mare însemnătate și aduși indivizi aserviți regimului

⁴³ Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej* (în continuare: *Istoria...*), Editura Ion Cristoiu, București, 1999, p. 21

Tot în 1955 a avut loc al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Român, desfășurat între 23-28 decembrie⁴⁴. Referitor la scrierea istoriei, Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma în „Raportul” prezentat la forumul suprem al comuniștilor români faptul că „o sarcină de mare răspundere stă în fața istoricilor noștri, aceea de a elabora, o istorie a României, care să sintetizeze, de pe pozițiile învățaturii marxism-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărâmul științei istorice, îndeosebi soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre – probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei⁴⁵”. Am menționat aceste evenimente deoarece sunt importante în înțelegerea contextului, „era rolleristă” a avut un debut triumfător, contribuind la distrugerea istoriografiei românești, însă anul 1955 reprezintă începutul unor deschideri semnificative în zona scrierii istoriei. În conformitate cu cele afirmate de Dej în acel raport în cadrul Congresului P.M.R., trebuiau soluționate problemele legate de formarea poporului român în care istoricii fuseseră nevoiți să evidențieze excesiv bunăoară rolul slavilor în procesul de etnogeneză sau alte probleme sensibile din anii istoriei contemporane.

Cu toate acestea, raportarea la monarhie nu a suferit modificări nici după momentul decembrie 1955. Activitatea propagandistică antimonarhică a continuat. Temele preferate erau cele care evidențiau caracterul prădalnic al dinastiei de Hohenzollern, perioadă comparată adesea cu întunecatul Ev Mediu. Monarhia, în viziunea comunistă, nu a fost doar o instituție feudală incompatibilă cu cerințele desfășurării revoluției socialiste, ci și „un parazit uriaș pe corpul țării noastre⁴⁶”. Analog celorlalte lucrări de epocă care tratează problematica Casei Regale, Costin Murgescu, într-un articol foarte sugestiv din această perspectivă, semnală faptul că situația materială a prințului Carol la venirea sa în țară „era mai mult decât modestă⁴⁷”, iar sosirea lui nu a reprezentat pentru România „decât o grea povară pentru bugetul țării⁴⁸”. Conform autorului, dinastia a început să acapareze proprietăți funciare abia după declararea României ca regat în colaborare cu guvernul trădător, ajutând-o astfel să devină „una din cele mai mari deținătoare de latifundii din România⁴⁹”. Exista consolidată ideea conform căreia modul în care Coroana a izbutit să pună mâna pe atâta avere este negreșit cel pe calea furtului și jafului, ajungându-se acolo încât în septembrie 1940 membrii dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen să posede terenuri agricole în România de peste „150.000 ha^{50*}”. Concomitent cu acapararea de moșii, fosta familie domnitoare s-ar fi orientat în egală măsură spre segmentul industrial și bancar, iar în ciuda averii pe care a agonisit-o, cum altfel decât prin furt, regele era scutit prin lege de plata taxelor. Așadar, dinastia de Hohenzollern ajunsese în pragul

⁴⁴ Ion Istrate, *Romanul „Obsedantul deceniu” 1945-1964*, Editura Diamondia, Cluj-Napoca, 1995, p. 26

⁴⁵ Pavel Țugui, *Istoria...*, p. 35-36

⁴⁶ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Ediția IV, București, 1955, p. 138

⁴⁷ Costin Murgescu, *Caracterul prădalnic al dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen. Unele operații cu deșezee ale fostei case regale, între anii 1935-1940* (în continuare: *Caracterul prădalnic...*), în Studii. Revistă de istorie, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, 11, nr. 4, p. 96

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ Costin Murgescu, *Caracterul prădalnic...*, p. 97

⁵⁰ *Ibidem*, p. 98

* Pentru detalii vezi articolul în întregime

anului 1940, susținea Costin Murgescu, să ocupe „*un loc de frunte în cadrul oligarhiei financiare din țara noastră*”⁵¹. Costin Murgescu își argumentează mereu afirmațiile pe așa zisele documente de epocă, înnegrind imaginea Coroanei și inoculând oamenilor ideea că monarhia nu a fost decât un parazit agresiv care a secătuit averea țării. Desigur acțiunea de ”jaf” se realiza prin exploatarea oamenilor muncii, cu ajutorul moșierimii și burgheziei românești, dar și cu „*monopolurile internaționale interesate de aservirea României*”⁵².

Exemplele pot continua, căci așa cum susține același autor, acestea nu sunt singurele dovezi care să contribuie la întregirea „*profilului prădalnic al casei de Hohenzollern-Sigmaringen*”⁵³. Concluzia lui Costin Murgescu era aceea că monarhia a avut un rol nefast în istoria României, aceasta ducându-și la îndeplinire ”*rolul pe care i-l încredințase imperialismul internațional, sprijinind permanent politica de subjugare economică și politică a României, iar după război fiind un pion sigur și deosebit de activ al coaliției antisovietice*”⁵⁴.

Aceeași abordare o aveau și numeroasele articole din cotidianul *Scânteia* care continuă promovarea unei imagini denaturate a casei de Hohenzollern susținând că „*zeci de ani moșierimea, burghezia și slugile lor savante s-au străduit să falsifice istoria*”⁵⁵, iar monarhia prusacă nu a fost altceva decât „*câinele de pază al intereselor imperialiștilor occidentali la noi în țară*”⁵⁶. În primul rând datorită acestei situații ”*regimul burghezo-moșieresc nimeni nu se interesa de viața și educația copiilor oamenilor muncii*”⁵⁷. Noul regim însă asigură tinerilor nației „*numai în anul școlar 1951-1952 sunt cuprinși în învățământ 98% din numărul copiilor de vârstă școlară*”⁵⁸.

Percepția monarhiei în istoriografia și presa ”obsedantului deceniu” a fost una eminentamente negativă. Situația este explicabilă prin faptul că noul regim politic de la București urmărea să creioneze un trecut sumbru pentru istoria națională, în contrapondere cu noile opțiuni de dezvoltare ale țării bazate pe lumina care venea de la Moscova. Cei care nu au accepta să intre în această grilă interpretativă au avut mult de suferit, mulți dintre istoricii și oamenii de presă care s-au opus ideologiei dominante sfârșind în închisorile României comuniste.

⁵¹ Costin Murgescu, *Caracterul prădalnic...*, p. 102

⁵² *Ibidem*, p. 103

⁵³ *Ibidem*, p. 118

⁵⁴ *Ibidem*

⁵⁵ *Scânteia*, anul XXI, nr. 2343 din 9 mai 1952, p. 1

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ *Pentru tinerele vlăstare ale patriei*, în *Scânteia*, nr. 2332 din 24 aprilie 1952, p. 3

⁵⁸ *Scânteia*, nr. 2332 din 24 aprilie 1952, p. 3

CAMPANII AGRICOLE ÎN REGIUNEA CRIȘANA ÎN ANUL ÎNCHEIERII PROCESULUI DE COLECTIVIZARE A AGRICULTURII

Mircea PEREȘ*

Abstract. *Agricultural Campaigns in the Crișana Region in the Year of Ending the Process of Agriculture Collectivisation.* The article examines aspects regarding production and productivity in our region in the final stage of the collectivization. We do not cover political or social aspect, instead we are focusing on production on that year. The bigger part of the article is focused on the socialist forms of agriculture, where we are intending to dissect the last agricultural campaigns in Crișana region in 1962.

Keywords: agriculture, communism, rural world, peasantry, collectivization.

Pregătirea campaniilor agricole

Conform calendarului agricol, lunile ianuarie-februarie sunt dominate de clasicele deja activități agricole auxiliare ce vizează o pregătire cât mai bună a suprafețelor agricole și a mijloacelor ce vor fi utilizate în campania agricolă ce urma să înceapă.

Până la data de 10 ianuarie, din totalul de 1.051 de tractoare defecte existente în unitățile S.M.T din regiunea noastră, au fost reparate 796. Din punct de vedere procentual, față de 31 decembrie 1961, în cele zece zile scurse de la 1 ianuarie, s-a realizat un salt de 11%, de la 64% cât era îndeplinit din planul de reparații la acea dată, până la 75% din tractoare reparate la sfârșitul primei decade a lunii ianuarie¹.

Cele mai avansate cu aceste lucrări erau S.M.T Episcopia Bihor care îndeplinise 91% din reparații și unitățile din Șicula și Săcueni cu procente cuprinse între 80%-90% din planul de reparații. Unitatea din Săcueni a mai reparat 99 de pluguri, cea din Săcueni 60, iar unitatea din Șicula a reparat 54 de pluguri². La nivel de regiune reparațiile la pluguri erau încheiate până în seara zilei de 10 ianuarie în proporție de 65%, pentru ca semănătorile de păioase să fie reparate în proporție de 56%, cele de porumb în proporție de 63%, iar în altă ordine de idei unitatea din Episcopia Bihorului, deși era foarte avansată cu repararea tractoarelor, stătea mai slab la unelte, de exemplu la semănătorile de păioase nu a reparat decât 13 din totalul de 42³.

---

* Profesor dr. Scoala Gimnazială Iosif Vulcan Holod. E-mail:niculescu@yahoo.com

¹ *Crișana*, 1962, nr. 12, p. 1, art: „Stadiul reparațiilor în S.M.T”.

² În toți acești ani de când am început să urmărim reparațiile și pregătirile pentru campania de primăvară, S.M.T Săcueni s-a dovedit a fi una din cele mai serioase astfel de unități atât prin modul în care și-a planificat aceste reparații, cât și prin modul și timpul de execuție a lor.

³ *Crișana*, 1962, nr. 12, p. 1, art: „Stadiul reparațiilor în S.M.T”.

Până la sfârșitul lunii ianuarie planul de reparații pe regiune la tractoare era acoperit în proporție de 88%, iar la pluguri și semănători în proporție de 83%, respectiv 85%. Observăm din start că mecanicii din S.M.T au acordat o importanță ceva mai mare tractoarelor, ceea ce era și normal, având în vedere că pe umerii acestora apăsa cea mai mare greutate, greutate calculată cu ușurință prin suprafețele pe care acestea trebuiau să le acopere⁴.

S.M.T Nușfalău a fost cea mai activă în privința planului de reparații în luna ianuarie, terminând de reparat toate tractoarele, mașinile agricole și uneltele, urmată la mică distanță de unitatea din Șicula care a reparat 97% din totalul de tractoare, 88% din pluguri și 90% din semănători, cea din Săcueni care a reparat 98% din tractoare, 90% din pluguri și 81% din semănători și cea din Episcopia Bihor care a reparat 91% din tractoare și 72% din pluguri. La polul opus se situa la sfârșit de lună ianuarie S.M.T Tileagd care a reparat doar 80% din tractoare, 84% din pluguri și 50% din semănători, toate aceste S.M.T-uri continuând reparațiile până la sfârșitul lunii februarie, adică șapte-zece zile întârziere față de anii precedenți, însă luna februarie nu a coincis în acest an cu startul campaniei de însămânțare⁵.

Deși cea mai mare parte a reparațiilor de tractoare și mașini agricole reveneau S.M.T-urilor, consecință a faptului că ele dețineau pe regiune cel mai mare parc de tractoare și mașini agricole, nu trebuie să uităm nici de tractoarele și mașinile agricole aflate în posesia gospodăriilor de stat. Și aici, ca și în cazul S.M.T-urilor nu avem o evoluție uniformă a planului de reparații pe unități⁶. Din informațiile pe care le avem la data de 7 februarie, reiese că gospodăriile de stat mai avansate cu lucrările de reparații erau unitățile de la Inand, Marghita, Sălard, Valea lui Mihai, Salonta și Marghita, care erau practic pe final cu reparațiile, însă unități ca cele din Avram Iancu, Dohangia și Balc, au reparat până acum fiecare sub zece tractoare, deși teoretic au început reparațiile în urmă cu mai bine de o lună. Sunt învinovați pentru această situație mecanicii șefi și șefii de ateliere care nu au știut să gestioneze organizarea muncilor și să aprovizioneze din timp unitățile cu suficiente piese de schimb, ajungând să fie nevoiți să improvizeze, confecționând pe plan local piese de schimb a căror calitate lăsa mult de dorit⁷.

Pentru lunile martie-aprilie 1962, spațiul ocupat de chestiunile agricole, atât în documente, cât și în articolele apărute pe plan local era dominat de încheierea procesului de colectivizare a agriculturii, de aceea, în această frenezie orice informație sau fragment de informație ducea chiar și indirect în acea direcție. Un bun exemplu în această direcție este și faptul că atunci când am căutat noi informații despre reparațiile din G.A.S sau S.M.T-uri la începutul lunii martie, nu am mai găsit nimic, în schimb ne erau oferite detalii despre strategia de viitor a G.A.S-urilor sau planurile pe termen scurt și mediu a S.M.T-urilor de-a sprijini gospodăriile colective ajunse la dimensiuni tot mai mari, în consecință vor avea nevoie de o colaborare mai

---

⁴ Idem, 1962, nr. 26, p. 1, art: „De calitatea reparațiilor vor depinde succesele”.

⁵ *Ibidem*.

⁶ De exemplu, G.A.S Balc până la data de 7 februarie nu a reparat decât trei tractoare, de departe cea mai slabă performanță în acest sens, în sectorul G.A.S.

⁷ *Crișana*, 1962, nr. 32, p. 1, art: „Un ritm mai intens reparațiilor în G.A.S”.

strânsă cu G.A.S-urile și S.M.T-urile⁸. Sau când vroiam să urmărim mai îndeaproape aspecte referitoare la aprovizionarea cu semințe și transportul bălegarului de grajd, din nou sunt scoase în față gospodăriile colective ca fiind cele mai avansate și în această privință.

Noi incorporăm oricum aspectele referitoare la gospodăriile colective în mersul campaniilor agricole principale și ne ocupăm de ele ca părți integrante ale sectorului agricol cooperatist în mod separat după ce prezentăm campaniile, dar datorită acestei stări febrile în vederea închiderii unui proces de transformare agricolă și socială început în urmă cu 13 ani, ne vine greu să găsim fie și o situație lunară a campaniei de arături și însămânțări pe raioane. Scoțând din contextul istoric aceste informații și transpunându-le în realitatea zilelor noastre, pare de-a dreptul deranjant, deoarece chiar și comparativ cu anii anteriori, este parcă prea mult, muncile agricole trecând literalmente în plan secund, fiind nevoiți să „înnotăm” prin situații și articole vizând colectivizarea, pentru a reconstitui prima parte a campaniei de primăvară.

Primele date cu ajutorul cărora putem să reîntregim peisajul agricol regional cu detalii concrete pe raioane și să nu mai fim „inundați” cu exemple de gospodării colective sau raioane între care să nu existe o conexiune agricolă între ele fie, le întâlnim abia din 31 martie 1962 și au structura unui buletin informativ în care sunt trecute în revistă ultimele pregătiri în vederea campaniei. Suntem surprinși că, deși suntem la sfârșitul lunii martie, încă nu vin vești și confirmări din raioane despre startul efectiv al campaniei de însămânțări⁹.

Pe parcursul ultimelor două luni au fost condiționate 1.508 tone de semințe și schimbate 1.142 de tone. Din totalul de semințe existent la nivel de regiune, erau asigurate 908 tone de porumb hibrid, 58 de tone de orzoaică, 247 de tone de mazăre și 57 de tone de floarea-soarelui. Profitând de vremea relativ stabilă existentă în regiunea noastră la finele lui martie, au fost transportate pe câmp 283.988 de tone de îngrășământ natural și aproape o 1.000 de tone de îngrășământ chimic, cele mai mari cantități fiind aplicate în raioanele Beiuș și Aleșd, câte 65.000 de tone, respectiv 45.820 de tone¹⁰. În ceea ce privește arăturile de primăvară, lucrările sunt întârziate, până pe 30 martie nefiind arate decât 6.924 de hectare, cele mai bune rezultate în acest sens fiind consemnate în raioanele Ineu și Salonta. Datele care constituie acest așa-zis buletin informativ confirmă o realitate total atipică regiunii noastre și anume că la 31 martie încă nu începuse campania de însămânțări, dată la care ele începeau în anii trecuți, chiar și în raioanele aflate la altitudini mai înalte¹¹.

---

⁸ Constituie concretizarea cea mai fidelă și mai elocventă a direcționării tuturor resurselor existente la dispoziție, în acest caz, presa ca sursă de informare primară, acum în ceasul al 12-lea, spre înfățișarea modelului colectivist ca cel mai de dorit model agricol, întrecând chiar și cutumele și așteptările în acest sens existente în societatea comunistă a vremii.

⁹ Pentru lunile ianuarie-aprilie 1962, suntem deci nevoiți literalmente să „navigăm” printre acest gen de articole și documente care compun aproximativ 90% din știrile și informațiile cu profil agricol ce vizează ultimii pași în regiune spre sfârșitul procesului de colectivizare a agriculturii.

¹⁰ *Crișana*, 1962, nr. 67, p. 1, art: „Pregătiri pentru campanie”.

¹¹ *Ibidem*.

Campania de primăvară

Campania de însămânțări a început abia după data de 1 aprilie, mai exact pe 2 aprilie, confruntându-ne astfel cu unul din cele mai târzii starturi de campanie, însă aflăm și explicația: nu a fost o lună martie ușoară ci una cu temperaturi atipice acestei luni, plouând destul de mult. Această tendință meteorologică s-a menținut din păcate constantă până după data de 20 martie¹².

În raionul Salonta, la Ciumeghiu au fost deja însămânțate 20 de hectare cu orz, 20 cu ovăz și cinci hectare cu mac. Tot în cadrul raionului Salonta, o idee mai la nord-est, colectiviștii din Gurbediu au însămânțat în primele două zile de campanie șase hectare cu mazăre și cinci hectare cu orz, iar la Tinca, doar în ziua de 3 aprilie au fost însămânțate cu orz 12 hectare¹³. Colectiviștii din Cefa au însămânțat în prima săptămână de campanie cinci hectare cu orz, cinci cu ovăz și 25 de hectare cu mazăre, pentru ca cei din Tăut să însămânțeze până la 10 aprilie 150 de hectare cu trifoi, zece cu mazăre, cinci hectare cu mac¹⁴.

În raionul Criș, comuna Caporal Alexa au fost însămânțate în zilele de 2-4 aprilie, 20 de hectare cu mazăre și 50 de hectare cu borceag, în raionul Oradea, membrii gospodăriei colective „Livada Bihorului” din Livada au însămânțat în zilele de 3 și 4 aprilie 12 hectare cu orz, iar în raionul Ineu, la Răpsig au fost însămânțate până în data de 5 aprilie 11 hectare cu orz și trei hectare cu borceag¹⁵.

Până în seara zilei de 11 aprilie, în raioanele regiunii Crișana au fost arate și pregătite pentru însămânțări 19.737 de hectare, din care 9.110 erau deja însămânțate. Referitor la arături de primăvară, frunțase pe regiune erau raioanele Criș, Șimleu și Ineu, care aveau până la acea dată efectuat din planul de arături procente cuprinse între 10,9%-19%. Pare oarecum paradoxal datorită tendinței dominante existente în regiune, ca raioanele Salonta și Oradea care punctează bine, indiferent de tipul de campanie și momentul din campanie la care ne raportăm, să le găsim de această dată în coada clasamentului pe raioane, alături de raioanele Beiuș, Aleșd și Marghita, acest contingent de raioane acoperind între 4%-10% din planul de arături. Raionul Criș continua impresia bună creată datorită realizării celor mai multe lucrări de arătură și la capitolul însămânțări de primăvară, fiind singurul raion care pe 11 aprilie însămânțase deja 10% din suprafața desemnată¹⁶.

Ceea ce se repetă în majoritatea cazurilor din aceste comune sau unități agricole socialiste, sunt promisiunile agricultorilor de a finaliza însămânțările de primăvară până la data de 27 aprilie, când era programată Marea Adunare Națională ce urma să se desfășoare între 27-30 aprilie și care avea să certifice încheierea procesului de colectivizare, eveniment mai degrabă simbolic pentru a marca cu fast sfârșitul acestui fenomen istoric dureros. Terminarea campaniei în doar trei săptămâni, nu doar ar fi validat desfășurarea unei campanii scurte de însămânțare, dar ea nu ar fi putut avea loc decât în contextul unei luni aprilie favorabile meteorologic ieșirii tractoarelor și a atelajelor agricole pe câmp pentru arături și însămânțări.

¹² A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 37/1962, f. 13.

¹³ *Crișana*, 1962, nr. 80, p. 1, art: „Au început însămânțările de primăvară”.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Idem*, 1962, nr. 84, p. 1, art: „Toate forțele pentru desfășurarea din plin a campaniei de primăvară”.

¹⁶ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 39/1962, f. 12.

La mijlocul lunii aprilie arăturile erau terminate în proporție de 22% iar însămânțările în proporție de 9,2%, la însămânțări deja punându-se problema unei recuperări puternice pentru a fi colmat decalajul față de termenul de finalizare a campaniei care a rezultat din dezideratul de a trage cortina peste secvența agricolă de primăvară. Dintre raioane, raionul Criș continuă să genereze cele mai bune rezultate, efectuând arături pe 30% din suprafețe și însămânțând 6.330 de hectare. Raioanele Ineu, Salonta și Șimleu erau singurele raioane, alături de raionul Criș, unde pe 15 aprilie, în dreptul planului de arături și însămânțări găsim un procent alcătuit din două cifre¹⁷. La Marghita, Beiuș și Gurahonț, campania de primăvară înaintea mai anevoios, fiind lucrate suprafețe reprezentând 3,9%-7,2% din plan, în vreme ce raionul Oradea se situează pe o poziție intermediară între cele două contingente de raioane, fiind totuși mai aproape de raioanele fruntașe prin procentul său de 9,2% din planul de însămânțări acoperit¹⁸.

Pentru a rămâne aproape de mersul lucrărilor agricole în această a doua jumătate a lunii aprilie, urmărim campania pe segmente temporale mici și observăm că după încă o săptămână, pe 23 aprilie, pe fondul unor condiții meteorologice stabile, însămânțările de primăvară erau efectuate în proporție de 48,5%. Remarcăm pe lângă raionul Criș, care continuă să ocupe un loc fruntaș în această secvență agricolă, raioanele Gurahonț și Beiuș, care au progresat mult în ultima săptămână, raionul Gurahonț fiind chiar fruntaș pe regiune, cu 67,9% din însămânțări efectuate. Raioanele Beiuș, Oradea, Șimleu și Marghita aveau însămânțate mai mult de jumătate din suprafețele rezervate însămânțărilor, în vreme ce raioanele Aleșd și Ineu aveau însămânțate 34,6% și 48,2%¹⁹.

Campania de primăvară nu a putut fi finalizată până la data de 27 aprilie pe tot cuprinsul regiunii. În seara zilei de 26 aprilie, cu doar o zi înainte de termen, doar raionul Gurahonț a putut raporta sfârșitul campaniei, terminând de însămânțat 28.787 de hectare²⁰. Raionul Beiuș venea foarte aproape de raionul Gurahonț ca procent de realizare a însămânțărilor, fiind de fapt singurul raion cu lucrări în curs de finalizare care depășea procentul de 90%, prin cele 21.596 de hectare însămânțate. Raioanele Șimleu, Criș și Aleșd completau acest grup de raioane fruntașe, cu procente din planul lor raional acoperit între 81,8%-85,2%. La o zi după ratarea termenului impus cu prea mult optimism, raionul Beiuș avea însămânțată o suprafață echivalentă procentului de 96% din planul campaniei de primăvară, urmat de raioanele Marghita, Șimleu și Criș. Toate aceste raioane însămânțaseră până în seara zilei de 28 aprilie 86%-90% din planul de însămânțări, raionul Beiuș a terminat de însămânțat suprafețele de teren rezervate acestei campanii în data de 29 aprilie, pe teritoriul acestui raion fiind însămânțate în total 22.000 de hectare, dată la care procentul pe regiune a urcat la 85,9%²¹. Dezamăgesc în acest final de campanie raioanele Oradea, Criș și Ineu, a

---

¹⁷ *Crișana*, 1962, nr. 90, p. 1, art: „Ritm mai susținut însămânțărilor”.

¹⁸ Procentul de 3,9% era înregistrat în dreptul raionului Gurahonț, făcând astfel din acesta codașul absolut la mijlocul lunii aprilie.

¹⁹ *Crișana*, 1962, nr. 96, p. 1, art: „Să terminăm grabnic semănatul”.

²⁰ Merită reținut acest moment, deoarece constituie unul din puținele momente în care raionul Gurahonț se află printre raioanele fruntașe într-o campanie agricolă și unul din foarte rarele momente în care să ocupe chiar prima poziție în ierarhia pe raioane.

²¹ *Crișana*, 1962, nr. 96, p. 1, art: „Să terminăm grabnic semănatul”.

căror medie se situa sub media pe regiune, lucru neobișnuit ținând cont de potențialul real al raioanelor Oradea și Criș.

Această tendință constatată în raioanele Oradea și Criș, nu este una de durată deoarece la începutul lunii mai ne este adus la cunoștință că aceste două raioane conduc grupul fruntaș, cu 95% din însămânțări efectuate după raioanele Gurahonț, Beiuș și Șimleu, toate trei încheind această campanie înaintea datei de 1 mai²². La data de 4 mai, însămânțările erau finalizate în regiunea Crișana în proporție de 96,8%, cele 3,2% din suprafața rămasă neînsămânțată reprezentând 8.536 de hectare, suprafață distribuită pe teritoriul raioanelor Ineu, Criș și Aleșd, în toate celelalte raioane însămânțările fiind terminate până în seara zilei de 4 mai²³.

Campania de vară

Campania de seceriș a debutat în regiunea Crișana fără ca floarea-soarelui, cartofii și porumbul să fie prășite a treia oară. În ciuda acestor dificultăți, secerișul nu mai putea fi amânat, deoarece în alți ani el a început între 20-30 iunie. Primele raioane de unde avem vești despre recoltarea primelor hectare însămânțate cu păioase sunt în mod nesurprinzător raioanele Criș, Salonta și Oradea. La gospodăria colectivă din Oșorhei a fost deja recoltat orzul pe o suprafață de 12 hectare încă din prima zi, în vreme ce în raioanele Salonta și Criș campania a început de asemenea pe 1 iulie²⁴. În raionul Criș, la Șiclău au fost de asemenea recoltate încă din prima zi zece hectare însămânțate cu orz, în comuna Caporal Alexa au fost recoltate câte 30 de hectare cu grâu și 30 de hectare cu orz, la Grăniceri 20 de hectare însămânțate cu grâu, iar la Pilu 20 de hectare cu orz. În raionul Salonta au fost recoltate în primele două zile zece hectare cu orz și 25 de hectare cu grâu, iar la Ghiorac 30 de hectare cu grâu și trei hectare cu orz²⁵.

În seara zilei de 16 iulie, la două săptămâni și două zile de când primele suprafețe cu păioase erau recoltate în raioanele Criș, Oradea și Salonta, campania de seceriș era dusă la bun sfârșit pe un sfert din suprafața regiunii, mai exact 24,3%. Raioanele Criș și Salonta și-au menținut startul bun de campanie, dar raionul Oradea nu s-a ridicat din nou la înălțimea așteptărilor. În raioanele Criș și Salonta au fost strânse cerealele păioase de pe 67,1%, respectiv 38,1% din suprafețe, singurele alături de raionul Ineu care se situau peste media pe regiune. Raioanele Beiuș, Gurahonț și Șimleu au recoltat mai puțin de 1% din suprafețele rezervate păioaselor, în vreme ce raioanele Aleșd, Marghita și Oradea se situau de asemenea sub media pe regiune, acoperind procente cuprinse între 2%-19%²⁶. Campania de treieriiș era începută și ea de câteva zile, raioanele Criș și Salonta continuau să ducă trena și în această privință, treierând deja 15%, respectiv 7,5% din păioasele recoltate, în vreme ce restul

²² Continuă să impresioneze raionul Gurahonț, deoarece a fost al treilea raion din regiune care a raportat încheierea secvenței agricole de primăvară, însă o impresie la fel de bună vine și din raioanele Beiuș și mai ales Șimleu, acesta, alături de raionul Gurahonț fiind cel mai adesea nominalizat printre raioanele slab performante.

²³ *Crișana*, 1962, nr. 107, p. 1, art: „Alte raioane au terminat semănatul”.

²⁴ *Crișana*, 1962, nr. 156, p. 1, art: „A început recoltatul cerealelor păioase”.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Idem*, 1962, nr. 169, p. 1, art: „Toată atenția lucrărilor agricole de vară”.

raioanelor acopereau procente cuprinse între 0,2%-3,8% din planul de treieriş, situându-se sub media de 4,4%²⁷.

Mijlocul lunii iulie ne oferă și primele exemple de localități sau unități agricole cooperatiste care au terminat acțiunea de recoltare a păioaselor, pe 16 iulie colectiviiști din Ciumeghiu terminând de recoltat grâul de pe o suprafață de 790 de hectare, alte astfel de unități din raion terminând de asemenea recoltarea până pe 16 iulie. Este vorba despre unitățile din Ghiorac, Mădăras și Salonta²⁸. În raionul Criș, gospodăriile colective din Pilu și Olari continuă în aceeași notă, în primul caz fiind recoltate 600 de hectare cu grâu și 53 cu orz, iar în cel de-al doilea caz 580 de hectare cu grâu și 57 de hectare cu orz. Alte astfel de unități care încheiau secerișul în raionul Criș până pe 20 iulie au fost cele din Sepreuş, Iermata Neagră și Zerind, în vreme ce în raionul Ineu secerișul era terminat și de către gospodăriile colective din Berechiu, Apateu și Șicula²⁹.

Vremea constantă și caldă în a doua parte a lunii iulie a permis ca secerișul și treierişul să avanseze în regiunea noastră, până la data de 25 iulie, secerișul fiind încheiat în proporție de 71%, iar treierişul în proporție de 14,4%, la ambele lucrări, raioanele Criș și Salonta conducând ostilitățile. În amândouă raioanele fruntașe secerișul a fost terminat în zilele de 23-24 iulie, iar în raionul Criș au fost treierate aproximativ jumătate din cerealele recoltate³⁰.

Documentele sunt mai generoase pentru luna august decât au fost pentru luna iulie în privința desfășurării lucrărilor agricole, deoarece ne sunt oferite aproape zilnic cantitățile de cereale ce au fost recoltate și treierate până la data respectivă. Ne propunem să urmărim evoluția campaniei de vară din zece în zece zile pe fiecare cultură în parte.

Până la începutul lunii august pe lângă raioanele Criș și Salonta mai terminaseră secerișul grâului și a secarei raioanele Gurahonț, Ineu, Marghita și Oradea, procentul pe regiune ajungând la 99,7%.

La 1 august, din cele 192.583 de hectare însămnate cu grâu și secară au fost recoltate 192.014 hectare, ceea ce însemna că acțiunea de recoltare a acestor două culturi era finalizată în proporție de 99,7%. Tot până la această dată au fost treierate 103.650 de tone de grâu și secară, treierişul la aceste două culturi fiind executat în proporție de 53,5%, iar la orz și orzoaică a fost strânsă recolta de pe 13.505 hectare, cantitate ce reprezenta 99,4% din suprafața de 13.592 de hectare planificată a fi recoltată cu aceste două culturi și au fost treierate 24.906 tone de orz și orzoaică³¹. Ovăzul a fost recoltat doar în proporție de 8%, fiind strânsă recolta de pe 645 de hectare din cele 8.172 de hectare planificate. Procentul existent pe regiune în privința treierişului la ovăz era acoperit doar în proporție de 0,5%, ceea ce însemna că au fost treierate doar 49 de tone de ovăz de pe cele 45 de hectare cu ovăz proiectate a fi recoltate³².

---

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R*, dosar 36/1962, f. 121.

²⁹ *Crișana*, 1962, nr. 174, p. 1, art: „În raionul Criș s-a terminat recoltatul”.

³⁰ *Idem*, 1962, nr. 176, p. 1, art: „S-a terminat recoltatul”.

³¹ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R*, dosar 41/19622, f. 2.

³² *Ibidem*, f. 3.

La 10 august campania de seceriș era finalizată la nivel de regiune. Din cele 192.583 de hectare cultivate cu grâu și seară, au fost treierate 187.199 de tone de pe o suprafață de 150.926 de hectare, ceea adică 68% din planul de treieriș la grâu și seară. Din cele 13.592 de hectare însămânțate și secerate cu orz și orzoaică a fost treierată cantitatea de 27.961 de tone, cantitate strânsă de pe 130.029 de hectare, treierișul orzului și al orzoaicei era astfel încheiat în proporție de 95,9%.³³ Au fost treierate și 1.431 de tone de ovăz, cantitate obținută de pe 1.145 de hectare, însemnând că a fost treierată o cantitate echivalentă procentului de 14%³⁴.

La 20 august 1962 erau treierate deja 247.075 tone de grâu și seară, un plus de 58.876 de tone față de cantitatea treierată până pe 10 august. Această cantitate de grâu și seară treierată a fost obținută din treierarea recoltei strânse de pe 183.053 de hectare, însemnând că până pe 20 august planul de treieriș în regiunea Crișana era acoperit în proporție de 95,1%. Au fost treierate orzul și orzoaica de pe o suprafață de 13.346 de hectare, obținându-se o cantitate de 27.950 de tone, treierișul orzului și al orzoaicei fiind finalizat în proporție de 99,2%³⁵. În privința ovăzului, au fost treierate până în prezent 4.555 de tone, obținute de pe o suprafață de 4.444 de hectare, fiind astfel treierată 54% din cantitatea de ovăz recoltată³⁶.

Ultimele informații concrete pe culturi cu cantitățile treierate și numărul de hectare care au fost treierate datează din data de 30 august 1962, dată la care aflăm că a fost treierată toată cantitatea de orz și orzoaică secerată, în vreme ce cantitatea de grâu și seară recoltată a fost treierată în proporție de 99,4%, iar cea de ovăz în proporție de 98,9%. Tragem cortina peste campania de vară a anului 1962, consemnând că la nivel de regiune au fost treierate 254.035 de tone de grâu și seară, 27.559 de tone de orz și orzoaică și 7.744 de tone de ovăz³⁷. Reținem că, exceptând orzul și orzoaica, nu a fost acoperit în totalitate planul la treieriș, însă campania de vară a luat sfârșit pe 31 august, deoarece diferența dintre cantitatea de grâu, seară și ovăz estimată a fi treierată și cea treierată în realitate a fost una mai degrabă neglijabilă.

Campania de toamnă

Primele trei săptămâni ale lunii septembrie au fost alocate ultimelor pregătiri în vederea însămânțărilor și a arăturilor de toamnă, în paralel cu acțiunea de recoltare a culturilor de toamnă. Elementele de reper principale ale acestei campanii de toamnă au fost identificate ușor, deoarece la fel ca și pentru anul 1961, dispunem și în acest an de date concrete despre suprafețele care trebuiau recoltate, însămânțate și arate. Porumbul urma a fi recoltat de pe o suprafață de 165.384 de hectare, în vreme ce 204.125 de hectare urmau a fi arate și însămânțate, din care 180.050 de hectare cu grâu de toamnă, iar restul cu orz de toamnă.

Campania însămânțărilor de toamnă a debutat în regiunea noastră pe data de 25 septembrie. Au fost însămânțate primele suprafețe cu grâu în raioanele Marghita, Oradea și Ineu. În raionul Marghita, la Valea lui Mihai au fost însămânțate 65 de

³³ *Ibidem*, f. 33.

³⁴ *Crișana*, 1962, nr. 180, p. 1, art: „Situția lucrărilor de treieriș”.

³⁵ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 35.

³⁶ *Crișana*, 1962, nr. 210, p. 1, art: „Un ritm mai susținut lucrărilor agricole”.

³⁷ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 41.

hectare cu grâu, 20 de hectare cu borceag, 20 de hectare cu seară furajeră și 60 de hectare cu orz³⁸. Tot în aceste ultime zile ale lunii septembrie colectiviiști din Diosig au însămânțat 25 de hectare cu grâu și 20 de hectare cu orz de toamnă, în vreme ce mai la sud, în raionul Criș, colectiviiști din Beliu au însămânțat în zilele de 25-26 septembrie 15 hectare cu grâu și opt hectare cu orz³⁹.

La sfârșitul lunii septembrie recoltarea porumbului era acoperită în proporție de 33,1%, iar arăturile în proporție de 32,5%. Cel mai mult porumb a fost recoltat până în data de 30 septembrie în raioanele Salonta, Beiuș, Aleșd și Criș, care au recoltat până la această dată procente cuprinse între 41,9%-47,5%, iar cel mai puțin au recoltat raioanele Șimleu și, culmea, raionul Oradea, care era codaș pe regiune cu doar 9% din porumb recoltat. În privința arăturilor, raioanele Marghita și Salonta au arat cel mai mult, respectiv 46,7% și 36,6% din suprafețele planificate pentru arături. Alături de raionul Beiuș care a efectuat lucrări de arătură pe 26% din suprafața rezervată, constatăm cu stupeoare că raionul Oradea este și în acest caz codașul absolut pe regiune, cu doar 22% din suprafața rezervată arată⁴⁰.

La 4 octombrie 1962 porumbul era cules aproape pe jumătate, la nivel de regiune fiind acoperit până la această dată 47,5% din plan. Cele mai mari procente la culesul porumbului erau înregistrate în raioanele Salonta, Ineu, Aleșd, Beiuș și Criș, cuprinse între 57%-64,4%, iar cel mai puțin porumb a fost recoltat în raioanele Șimleu, Oradea și Gurahonț, între 28,5%- 48%⁴¹. Floarea-soarelui era recoltată la nivel de regiune în proporție de 77,7%, raioanele Gurahonț și Criș au terminat de recoltat până pe 4 octombrie toată cantitatea de floarea-soarelui, în vreme ce raioanele Salonta, Marghita, Aleșd, Ineu și Criș se situau peste media pe regiune cu procente cuprinse între 81%-90,2% din planul de recoltare, situându-se sub media pe regiune aceleași raioane Șimleu și Oradea, singurele raioane care se situau sub media pe regiune, neavând acoperit din planul de recoltare la porumb decât 34,4%, respectiv 70%⁴². În raioanele Oradea și Șimleu constatăm cele mai mari rămăneri în urmă atât la floarea-soarelui, cât și la porumb, lucru la care ne puteam aștepta în raionul Șimleu, dar raionul Oradea nu are absolut nici o scuză pentru a fi chiar pe ultimul loc cu recoltarea porumbului și al florii-soarelui.

În seara zilei de 4 octombrie lucrările de arătură în regiune erau finalizate în proporție de 38%, iar cele de însămânțări în proporție de 12,3%. Raioanele Criș, Marghita, Salonta și Ineu generau cele mai bune rezultate, raionul Salonta efectuând până la 4 octombrie 43% din arături și 21,3% din însămânțări, raionul Marghita efectuând 52% din arături și 18% din însămânțări, iar raionul Criș efectuând până la această dată 37% din arături și 19,2% din însămânțări, în vreme ce raionul Ineu a acoperit 39,4% din planul de arături și 10,6% din cel de însămânțări⁴³. Spre deosebire de campania de recoltare, în privința arăturilor și a însămânțărilor, raioanele Aleșd și Beiuș (care au arat doar 27,8% și 29% din suprafețele rezervate) nu au început încă campania de însămânțare. Raioanele Șimleu și Oradea au arat 31%, respectiv 36%

³⁸ *Crișana*, 1962, nr. 228, p. 1, art: „Cu toate forțele la însămânțări”.

³⁹ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 43.

⁴⁰ *Crișana*, 1962, nr. 232, p. 1, art: „Un ritm mai intens lucrărilor agricole”.

⁴¹ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 46.

⁴² *Crișana*, 1962, nr. 233, p. 1, art: „Toată grija lucrărilor agricole”.

⁴³ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 46.

din suprafețele planificate și au însămânțat până acum 8,8% și 3,5% din suprafețele de teren planificate a fi însămânțate⁴⁴.

Această situație era practic valabilă la începutul lunii octombrie, însă mai departe, începând cu data de 5 octombrie, documentele de arhivă oferă aproape zilnic detalii despre evoluția campaniei de toamnă, prin modificările ei în suprafețe și procente, pe raioane și total pe regiune.

La 10 octombrie 1962, din cele 165.384 de hectare cultivate cu porumb au fost recoltate 113.420 de hectare, recoltarea porumbului fiind până la această dată finalizată în proporție de 68%⁴⁵. Au fost arate până la această dată 98.616 hectare, suprafață ce reprezenta 49,4% din suprafața de 199.623 de hectare. Arăturile erau urmate la scurtă distanță de însămânțări, deoarece din aceeași suprafață totală de 199.623 de hectare au fost însămânțate până în seara zilei de 10 octombrie 53.617 hectare, suprafață ce reprezenta 26,8% din planul de însămânțări, din care 39.203 hectare cu grâu și secară⁴⁶.

Pe 31 octombrie, campania de toamnă se îndrepta deja spre etapa sa finală, atât planul recoltărilor de porumb, cât și cele referitoare la arături și însămânțări, fiind acoperite în proporție de cel puțin 90%. Până în ultima zi a lunii octombrie, porumbul a fost recoltat de pe o suprafață de 161.881 de hectare, nemaifiind de strâns recolta decât de pe o suprafață de 2.503 hectare⁴⁷. Din cele 199.623 de hectare planificate a fi arate și semănate în această campanie de toamnă, până la sfârșitul lunii octombrie au fost arate 187.194 de hectare, reprezentând 93,7% din planul de arături și au fost semănate 182.093 de hectare, reprezentând 91,8% din planul de însămânțări. Procentul la grâu semănat până la sfârșit de lună octombrie, era de 90,7%, fiind deci însămânțate cu grâu 163.309 hectare⁴⁸.

Exceptând arăturile adânci de toamnă, această campanie agricolă începută la mijlocul lunii septembrie putea fi considerată oficial încheiată la data de 8 noiembrie, rămânând neînsămânțate 2.548 de hectare, din care 2.418 hectare au rămas neînsămânțate în raionul Oradea⁴⁹. Recoltarea porumbului s-a terminat în a doua zi a lunii noiembrie, iar arăturile pe data de 4 noiembrie, pentru ca patru zile mai târziu, însămânțările și arăturile de toamnă să fie finalizate, fiind însămânțate 199.031 de hectare, din care 179.744 de hectare cu grâu și secară⁵⁰.

Urmărind situația detaliată pe raioane, constatăm că în raionul Aleșd au fost însămânțate 12.175 de hectare, din care 12.000 cu grâu și secară, în raionul Beiuș fiind însămânțate 17.985 de hectare, din care 17.801 hectare cu grâu și secară, în raionul Criș au fost însămânțate 25.172 de hectare, din care 21.353 cu grâu și secară, în raionul Gurahonț au fost însămânțate 11.540 de hectare, din care 11.305 cu grâu și secară, în raionul Ineu au fost însămânțate 23.577 de hectare din care 21.851 cu grâu și secară, în raionul Marghita au fost însămânțate 24.364 de hectare, din care 22.306 hectare cu grâu și secară, în raionul Oradea au fost însămânțate 26.033 de hectare,

⁴⁴ *Crișana*, 1962, nr. 233, p. 1, art: „Toată grija lucrărilor agricole”.

⁴⁵ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 62.

⁴⁶ *Ibidem*, 58.

⁴⁷ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 111.

⁴⁸ *Crișana*, 1962, nr. 253, p. 1, art: „Însămânțările trebuiesc grabnic terminate”.

⁴⁹ *Idem*, 1962, nr. 261, p. 1, art: „Au terminat însămânțările”.

⁵⁰ *Ibidem*.

din care 24.518 hectare cu grâu și secară, în raionul Salonta au fost însămânțate 26.458 de hectare, din care 23.816 cu grâu și secară, iar în raionul Șimleu au fost însămânțate 14.915 hectare din care 14.472 cu grâu și secară⁵¹.

Odată cu terminarea însămânțărilor la sfârșitul primei săptămâni a lunii noiembrie putem spune că piesele cele mai importante ale secvenței agricole de toamnă au fost așezate la locul lor, însă oficial nu putem considera încheiat sezonul de toamnă fără a face o scurtă trecere în revistă a arăturilor adânci de toamnă care pregătesc campania de anul viitor.

Informațiile existente în arhive și presă referitor la campania arăturilor adânci de toamnă sunt valabile pentru data de 10 decembrie și denotă o situație finală pentru acest tip de arături în anul calendaristic 1962. Faptul că discutăm de suprafețe finale, asupra cărora au fost efectuate arături adânci de toamnă, putem să deducem și din comparația cu anii precedenți pentru care să și existe detalii concrete despre suprafețele asupra cărora s-a efectuat acest gen de arătură. Caracteristic acestor ani este că ultimele date despre acest tip de arătură ne sunt oferite în zilele cuprinse între 10-15 decembrie, ceea ce denotă o anumită logică rezultată din specificul calendarului agricol, pentru 1962, chiar una din ultimele situații cu caracter agricol este cea referitoare la arăturile adânci de toamnă datează din data de 10 decembrie.

La nivel de regiune, aceste lucrări au fost acoperite doar în proporție de 59,26%, fiind arate astfel 126.034 de hectare din cele 212.645 de hectare planificate a fi arate în adâncime. În raionul Aleșd au fost arate 3.747 de hectare, în raionul Beiuș 4.628 de hectare, în raionul Criș 22.975 de hectare, în raionul Gurahonț 4.738 de hectare, în raionul Ineu 12.371 de hectare, în raionul Marghita 16.788 de hectare, în raionul Oradea 15.964 de hectare, în raionul Salonta 14.112 hectare și în raionul Șimleu 5.994 de hectare⁵².

---

⁵¹ A.N.S.J.Bh, *Fond Comitetul Regional Crișana al P.M.R.*, dosar 41/1962, f. 129.

⁵² *Ibidem*, f. 128.

INFORMAȚIA BUCUREȘTIULUI CENZURATĂ (1966-1974)

Carmen UNGUR-BREHOI*

Abstract: *The "information of Bucharest" under Censorship (1966-1974). In the years of communism, censorship (and later on, self-censorship) encompassed all areas of creative activity - from literature, theater, exhibitions, concerts, films, publications and prints of any kind - newspapers, magazines.*

This communication desires to analyze the way the censorship of the Bucharest daily Informatia Bucurestiului was carried out. The period that this article aims to observe is 1966-1974, a period of maximum activity for the puppets of the communist media control - the employees of the Central Press Printing Directorate, those who stopped from the appearance harmful texts to the Romanian Communist Party, made cuts or additions in so many newspaper texts.

The article also wants to capture the procedure by which the texts reached the censors, the work on the page of these readers, how "ready for printing" was obtained, the reaction of media representatives in case of censorship - possible opposition from the newspaper's management team.

Keywords: *censorship, Informatia Bucurestiului, daily newspaper, information, media.*

Informația Bucureștiului apare în 1953, era un ziar al organizației de partid a Bucureștiului, cu mai puțină ideologie și mai multe știri utile, de interes public, ce se vindea la prânz, uneori seara. Informația Bucureștiului era unul din cele mai populare ziare ale vremii sale, o mare parte din echipa redacțională fiind preluată de la fostul ziar Universul¹.

Printre cele mai citite domenii din paginile sale se numărau știrile sociale, culturale și sportive, semnate de multe personalități ale vremii. Era savurat pentru că publica o pagină de satiră pe săptămână, ce scăpa mai ușor de critica cenzorilor, și câte o caricatură pe zi. Urmașul ziarului cu apariție după amiaza, va fi începând cu 22 decembrie 1989 ziarul Libertatea, care există pe piață și în prezent, sub formă de tabloid².

---

* Dr., cadru didactic asociat Universitatea din Oradea, FIRISPSC, e-mail: carmenbrehoi@yahoo.com

¹ La fel ca și celelalte ziare ale vremii, sloganul său apărea pe prima pagină „Proletari din toate țările uniți-vă!”. Imediat sub slogan apărea afilierea publicației „Ziar al comitetului municipal București al PCR și al consiliului popular al municipiului București”. Ziarul costa 30 de bani și de regulă apărea în 8 pagini (uneori, în 4 pagini).

² Fondatorul ziarului Libertatea a fost Octavian Andronic, ziarist al Informației Bucureștiului în perioada 1969-1989. Libertatea era supranumită în decembrie '89 „primul ziar liber al Revoluției române”. Carmen Ungur-Brehoi, *Cenzura presei și a publicațiilor în România*

Informația Bucureștiului apare destul de des în notele interne ale cenzorilor în perioada anilor ‘65-‘68, ‘71-‘74, fiind un ziar foarte citit, dar și examinat în detaliu de către Direcția Tipărirea Presei Centrale (DTPC), subramură a Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri (DGPT), devenită din 1973 Comitetul pentru Presă și Tipărituri (CPT)³.

Cum funcționa cenzura?

*Normele privind regimul de avizare pentru tipărire, multiplicare și difuzare a tuturor categoriilor de materiale destinate informării publice*⁴ fac referiri la procesul în care se desfășura cenzura pentru presa centrală, implicit și pentru ziarul *Informația Bucureștiului*.

Toate paginile (integrale și parțiale) erau trimise de la redacție către DTPC, pentru viză „în forma completă și definitivă”, în „două exemplare identice”. În cazul (rar) în care nu se formulau observații, „unul dintre exemplare se înapoia redacției vizat, iar celălalt se păstra în arhiva compartimentului de cenzură”. Când existau observații, acestea erau „notate distinct pe ambele exemplare”, dintre care unul se restituia redacției, iar celălalt rămânea în compartimentul de cenzură. Viza se acorda în aceste cazuri pe „paginile refăcute, după verificare efectuării modificărilor stabilite, prin lecturarea integrală a materialelor respective, și după asigurarea că paginația nu fusese schimbată de conducerea redacției”. Și în această situație, un exemplar din această „formă finală” se păstra tot în compartimentul de cenzură.

Când redacția modifica paginile deja lecturate la Comitetul pentru Presă și Tipărituri, prin introducerea unor materiale ori texte noi, sau prin modificarea celor inițiale, redacția era „obligată să marcheze distinct, prin încercuire, părțile respective și să le secționeze expres în vederea lecturării lor”. Dacă observațiile făcute permiteau modificări care puteau fi făcute pe loc, prin „eliminări, înlocuirea unor date sau cuvinte”, acestea se efectuau pe ambele exemplare, dintre care „unul se întorcea redacției, iar celălalt se păstra în compartiment”.

Cenzorii păreau să înțeleagă nevoia de corecturi rapide, în timp cât mai scurt, deoarece notau: „în vederea evitării întârzierilor în procesul de apariție a ziarelor, paginile se trimit eșalonat pentru avizare către CPT”, iar rezolvarea lor în compartiment se făcea „operativ”.

Munca pe pagină se realiza în fiecare zi, pentru fiecare număr al ziarului, deoarece „viza CPT era valabilă numai pentru numărul verificat”.

---

comunistă: activitatea Direcției Tipărirea Presei Centrale din cadrul D.G.P.T. (1965-1977), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, p. 227.

³ Ménesi Beáta, *Ultima verigă. Cenzori și structuri ale cenzurii comuniste în România (1949-1977)*, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2019, p.15-32.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 4/1976, f. 3-10.

Informația rescrisă

Orice referiri ce păreau suspecte cenzorilor, dispăreau din texte. Unele paragrafe trebuiau rescrise, conform observațiilor cenzorilor, altele erau pur și simplu tăiate. Nu de puține ori se întâmpla ca texte întregi să fie eliminate⁵.

Astfel au fost scoase niște simple detalii tehnice dintr-un articol de la rubrica „Viața de partid”, ce se refereau la o locomotivă Diesel hidraulică, sau de la secțiunea „Oferte de servicii” menționarea Întreprinderii de stat „Tehnica nouă” - București. Ambele prelucrări sunt operate de lectorul Horvath D⁶, conform dispozițiilor primite de la superiorii săi⁷.

Numărul din 22.VIII.1966 al *Informației Bucureștiului* este supus cenzurii, datorită articolului *Festival August* de Ștefan Iureș. În articol se scria despre realizările obținute de popor în cei 22 de ani de la eliberare, însă „pe 3 coloane, nu se făcea nici o referire la faptul că au fost obținute sub conducerea PCR”. Cum din fiecare articol trebuia să reiasă ideologia socialistă, această idee va fi introdusă în două locuri⁸. Articolul este considerat abia acum apt pentru a primi „bun de tipar”.

Personajele-cheie ale politicii românești trebuiau să apară în articolele de presă, cu participări la diferite evenimente sociale, cum ar fi inaugurările de fabrici și uzine, ori paradele populare. În reportajul *Parada militară și demonstrația oamenilor muncii din capitală* din numărul 4363/1967 al *Informației Bucureștiului*, din alineatul în care erau menționați conducătorii partidului și oamenii de stat prezenți în tribună, lipseau „tovarășii E. Bodnăraș, Al. Drăghici și Paul Niculescu-Mizil”. Cenzorii cer redacției mai multă perseverență și includerea celor trei în articol⁹.

Cele mai multe exemple de materiale cenzurate apar în anul 1968. Într-un articol din 1968 din *Informația Bucureștiului* este eliminată următoarea referire¹⁰: „Institutul de cercetări electronice în colaborare cu fabrica de ferite să elaboreze ferite pentru mașinile de calcul ce se produc în țară”¹¹. Tot ce nu era permis să se publice, apărea în *Caietul de dispoziții*, un fel de abecedar al cenzurii, care era refăcut anual. Documentul era de asemenea strict secret, cunoscut doar de angajații instituției de cenzură.

În același an, dintr-un material ce cuprindea cuvântul reprezentantului Tanzaniei în cadrul dezbaterilor din Comitetul Politic al Adunării Generale a ONU, pe marginea proiectului tratatului de neproliferare, toate referirile făcute de acesta la adresa statelor nenucleare apăreau în text ca referiri la statele nucleare. Sesizarea este

⁵ Ion Zainea, „Aspecte ale cenzurii comuniste (1969-1970/71). Cenzura publicațiilor”, în Ilie Rad, *Cenzura în România*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2012, p. 391.

⁶ Numele complet al cenzorului era Horvath Dezideriu, lector I, de naționalitate maghiară, angajat în DTPC din 1956. Era vorbitor de limba rusă și îl regăsim la analiza textelor *Informației Bucureștiului* doar în anii 1966-1968, deoarece din 1970 va fi transferat la Serviciu de Radiodifuziune-Televiziune.

⁷ Prima intervenție are loc în numărul din 4.I.1965, iar a doua în numărul din 5.I.1965. A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 78/1965, f. 8.

⁸ *Ibidem*, dosar 83/1966, f. 34.

⁹ *Ibidem*, dosar 27/1967, f. 64.

¹⁰ Cenzurarea se face în data de 26 decembrie 1968, fiind o „intervenție pe linia dispozițiilor”, realizată e cenzorul Corcodel I.

¹¹ A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 98/1968, f. 4-5.

considerată „greșeală tehnico-redacțională, cu caracter politic”, semnalată și îndreptată de membrii DTPC¹².

O altă intervenție pe linia dispozițiilor se face în numărul din 10 septembrie 1968. Dintr-un anunț al Școlii Agricole Brănești, precizarea că „elevii pe durata școlii vor beneficia de amânarea serviciului militar”¹³. Din seria intervenției pe linia dispozițiilor fac parte două sesizări din numărul datat 16 noiembrie 1968-o referire la Institutul de proiectare a uzinelor și instalațiilor pentru industria electrotehnică București și denumirea echipei sportive de box Minerul Ciudonovița¹⁴. Din aceeași categorie de intervenții este și un material care prezenta o analiză a modului cum decurg lucrările de construcție pe șantierul de dezvoltare al Uzinei de mașini grele din București¹⁵. Tot pe linia dispozițiilor se scoate o referire la autoturismul Dacia 1300, de către lectorul Zănescu M¹⁶.

Redacției ziarului „s-au semnalat” mai multe „chestiuni” legate de pagina a doua din numărul 4754/1968 intitulată *Unirea Transilvaniei cu România*. Într-o serie de citate din documentele vremii se folosea expresia „de alipire a Transilvaniei la Patria Mumă” și de existență după unire a mai multor „popoare” în Transilvania. În urma discuțiilor cu reprezentanții cenzurii, redacția „a renunțat la respectivele citate”. O altă problemă evidențiată de cenzori era prezentarea unei Ligi naționale române, înființate în SUA, care „a colaborat cu fruntașul ceh Th. Masary, propunându-și să semneze o declarație pentru formarea unei Uniuni medioeuropene de către popoarele subjugate din Imperiul Habsburgic”. De asemenea, în aceeași pagină se făcea o referire la căderea Imperiului Habsburgic, care era „mînjită de sînge, pajura bicefată și celelalte simboluri imperiale se năruiau”. Detaliile ce nu erau pe placul cenzurii-numele cehului „Th.Masary”, „formarea unei formațiuni medioeuropene”, „mînjită de sânge”- sunt subliniate de cenzură și discutate cu conducerea redacției, care „a hotărît modificarea părților respective, renunțînd la părțile subliniate”¹⁷.

O altă „greșeală”, de data aceasta considerată de factură „politico-ideologică”, este cea din numărul 4770. În programul Teatrului de operetă se făcea o referire la marele succes raportat în RFG. „S-a atras atenția redacției că teatrul a dat

¹² Astfel se cerea ca tratatul „să nu reprezinte o amenințare la adresa dezvoltării statelor nucleare”, „să prevadă ajutorarea statelor nucleare amenințate cu arma atomică” și „să nu fie adoptat pînă după conferința statelor nucleare”.

¹³ A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 98/1968, f.115

¹⁴ Semnatarul celor două intervenții era lectorul Paicu St. *Ibidem*, f. 53.

¹⁵ Potrivit *Raportului de intervenții nr. 61/1968*. Intervenția este semnată de Mindirigiu (Avram) L(upu), de naționalitate evreu. Acesta răspundea de ziarele importante ale epocii-*Știința*, apoi *România liberă*. Pentru munca sa de cenzură, va fi premiat în 1974 cu *Medalia jubiliară din partea Biroului executiv al Consiliului de conducere a DGPT*.

¹⁶ Zănescu M(atilda) era printre puținii cenzori-femei din DTPC. Inițial este lector II, apoi lector I. Și ea va fi premiată în 1974 cu *Medalia jubiliară din partea Biroului executiv al Consiliului de conducere a DGPT*, pentru vigența de care dădea dovadă în verificarea și rescrierea articolelor de presă conform dispozițiilor cenzurii. A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 98/1968, f. 107.

¹⁷ Notează lectorul Hoancă G, în *Raportul de intervenții nr. 65*, înregistrat la Direcția Tipărirea Presei Centrale nr. 169/29.XI.1968. Pe numele său complet, Hoancă Gheorghe, de profesie economist, ajunge lector I, fiind și membru PCR. *Ibidem*, f. 46.

spectacole numai în Berlinul Occidental. Redacția a modificat”- precizează lectorul Zănescu M¹⁸.

Alte două greșeli, tot „politico-ideologice”, „observații obligatorii” sunt sesizate în numărul 4778/1968 al *Informației Bucureștiului*, realizate de același lector, Corcodel I¹⁹. Cele două eliminări fuseseră observate în grupajul de angajamente al institutelor de cercetări și proiectări din capitală. Astfel, în angajamentul Institutului de Fizică se făcea referire la asimilarea arseniurii de galiu²⁰ produsă în colaborare cu Institutul pentru metale neferoase și rare, din materii prime indigene, utilizată în realizarea diodelor tunel, a lasezelor. „Luându-se legătura cu Institutul pentru metale neferoase și rare, conducerea acestuia a precizat că tema respectivă figurează în planul secret de cercetare”, ca urmare „acest punct de angajament a fost scos”. Observația cenzorului face ca aceeași informație să fie eliminată și din ziarul *Scînteia*. A doua observație are legătură cu Institutul de cercetări alimentare și cu o informație „potrivit căreia salamul de Sibiu se livrează beneficiarilor externi la prețul de 10lei/kg”. La sesizarea lectorilor, „redacția a eliminat prețul de livrare” din material.

Cenzorii verificau și rubricile de divertisment ale *Informației Bucureștiului*. În careul de cuvinte încrucișate din 25 august 1968, cenzorul Samoilă E²¹ identifică următoarea succesiune suspectă: „Dă laba prietene-Cadru pentru Soldatul Sveig”. Redacția modifică, înlocuind primul titlu²².

„Observații obligatorii” conform dispozițiilor

În 1970, *Informația Bucureștiului* cunoaște o creștere a tirajului, de la 225.000 la 235.000 de exemplare și era un ziar inclus în grupa I, în ceea ce privea calitatea hârtiei folosite²³. În 1973 avea un tiraj de 260.000 de exemplare, zilnic, fiind cotidianul cu cel mai mare tiraj local, la nivelul capitalei²⁴.

În 13 martie 1971, se scoate dintr-un articol din *Informația Bucureștiului*, precizarea legată de limba Esperanto, ce se preda la Casa de Cultură a Sectorului IV, din București²⁵. Lectorul Gîrlea N(icolae) pune în practică o reglementare esențială prezentă în *Caietul de dispoziții*, în toate edițiile sale din 1965 până în 1977, ce interzice orice referire la învățarea sau predarea acestei limbi pe teritoriul țării noastre²⁶.

¹⁸ *Ibidem*, f. 108

¹⁹ Corcodel (Gheorghe) Ion era economist, lector I al DTPC, cu un salariu de 2200 lei. Obține și el Medalia Muncii în 1974.

²⁰ Utilizată în fabricarea de dispozitive, cum ar fi cu microunde frecvență circuite integrate.

²¹ Samoilă E(lena), de naționalitate evreică, lector I, membră PCR.

²² A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 98/1968, f.138.

²³ DGPT oferea presei două tipuri de hârtie. Hârtia grupa I, care era considerată hârtia de ziar și grupa II, hârtia specifică pentru scris și tipărit. A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 89/1969, f. 123.

²⁴ Emilia Șercan, *Cutul secretului. Mecanisme cenzurii în presa comunistă*, Editura Polirom, Iași, 2015, p.70-88.

²⁵ A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1949-1977)*, dosar 85/1971, f. 81

²⁶ Esperanto este o limbă inventată de un evreu, Ludovic Lazarus Zamenhof; fusese interzisă în anii '50 de naziști și de conservatorii francezi, iar mai apoi din anii '60 folosirea ei este interzisă în regimurile comuniste. Unul din motivele ce duce la interzicerea ei în România

Două zile mai târziu, în numărul din 15 martie 1971, lectorul Muller M(atei)²⁷ elimină dintr-un articol despre munca de prevenire a incendiilor, cifrele incendiilor petrecute în capitală în acel an, din același considerent: o altă reglementare a *Caietului de dispoziții* din 1970, prin care se interzicea publicarea detaliilor despre paza contra incendiilor, paza obiectelor și cea civilă contractuală - efectivele de paznici, punctele de observare-pândă...²⁸

În 1974 se fac mai multe rectificări în articolele din *Informația Bucureștiului*, pe baza dispozițiilor de muncă. Unele materiale sunt eliminate, cum s-a întâmplat și cu un subiect ce prezenta temele componente ale programului prioritar de cercetare în domeniul electronicii. Articolul trebuia să apară în numărul 6385, din data de 15 martie 1974²⁹.

Alte materiale din lunile octombrie-noiembrie 1974 vor fi analizate de către cenzori. În numărul 1561/25 octombrie, dintr-un material despre Săptămâna economiei „s-a eliminat cifra de 5.000.000.000 lei, reprezentând creditele acordate Bucureștiului pentru construirea de locuințe proprietate personală”, „conform dispoziției”. Într-un reportaj de la Uzinele de mașini grele din București, din numărul 1562/26 octombrie, se elimină tot conform dispoziției, mențiune legată de „construirea unor standuri pentru grupuri termoelectrice de 1200 MW”. În numărul 6563 din 5 noiembrie 1974, s-a amânat pentru a primi viza corespunzătoare o știre în care se relata despre experimentarea la URMDAS a unui filtru pentru reținere pulberilor nocive și combaterea poluării sonore, rezultate de a fabricile de ciment și de a cuptoarele industriale³⁰.

Pe parcursul anilor 75-77, *Informația Bucureștiului* rămâne în vizorul lectorilor, dar sporadic sunt punctate intervențiile din acest ziar, probabil deoarece ziaristii practicau auto-cenzura, modalitate prin care scriau respectând cerințele CPT și care le asigura publicarea.

Concluzii

Cenzura presei comuniste s-a manifestat asupra ziarului cotidian *Informația Bucureștiului*, prin verificarea zilnică materialelor ce apăreau în paginile sale. Cenzorii care răspundeau de apariția conformă a ziarului erau angajați ai Direcției Tipărirea Presei Centrale, care verifica toate publicațiile, ziarele și revistele ce se tipăreau în țară, atât în limba română, cât și în limbile minorităților (maghiară, germană).

Exemplele prezentate de această comunicare, extrase din documentele inedite de arhivă, din mai multe dosare ale *Fondului Comitetului pentru Presă și Tipărituri (1944-1977)*, arată că cenzura s-a manifestat prin rescrierea unor paragrafe,

---

comunistă e că este considerată o limbă neutră, nu una națională, care nu aparține unui popor sau unei țări. Ceaușescu a îngrădit organizarea adeptilor ei în organizații. Esperanto era numită limba „păsărească”, pe care n-o înțelegeau securiștii.

²⁷ Acesta răspundea mai ales de materialele din presa minorităților, în limbile gerană și maghiară.

²⁸ A.N.I.C., *Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (1944-1977)*, dosar 72/1970, f. 21.

²⁹ *Ibidem*, dosar 34/1974, f. 37. Eliminare făcea parte din „semnalările cu caracter politic făcute conducerii redacțiilor”.

³⁰ *Ibidem*, dosar 34/1974, f. 69 verso.

eliminarea de cuvinte sau de sintagme ce erau interzise conform *Caietului de dispoziții*, pentru păzirea secretului de stat în Republica Socialistă România.

Cele mai multe exemple de cenzură asupra *Informației Bucureștiului* regăsite în dosarele de arhivă apar între anii 1965-1968, când are loc o modificare sensibilă a atitudinii statului față de libertatea de expresie: „libertatea cuvântului, presei, întrunirilor (...) nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste și intereselor celor ce muncesc”³¹.

---

³¹ Conform art. 29 al Noii Constituții din 1965. Marian Petcu, „Cenzura în România”, în Marian Petcu (coord.), *Cenzura în spațiul cultural românesc*, comunicare.ro, București, 2005, p. 86.

TRAIAN DORZ ȘI DOSARELE SECURITĂȚII¹

*Motto: "Nu va fi ultima judecată, domnule colonel!
Va mai fi una: a Istoriei și a lui Dumnezeu!" (Traian Dorz)*

Ioana Cosmina BOLBA*

Abstract: *Traian Dorz and the Security Files. Prominent personalities of a culture, whose community impact has influenced many lives, are always worth highlighting, and even studied very carefully. Traian Dorz is a prominent figure, still insufficiently known in public. Benefiting from an average education, fulfilled by an amazing biography during the two totalitarian epochs of twentieth century Romania, Traian Dorz illustrates through his memoirs and poetic writings, the condition of the religious mentor, who became both a fighter, in a political system hostile to freedom of movement. expression. Known and valued in the small circle of a persecuted community, but recognized as a religious figure: famous among the many informants who accompanied him, thus archiving his existence.*

Keywords: *faith, communism, the files of Securitate, martyrs, the Lord's Army*

Dintre figurile cele mai proeminente ale mișcării religioase "Oastea Domnului", Traian Dorz este cea mai complexă personalitate interbelică, postbelică și contemporană². Asumarea totală a celui care ÎL urmează pe Hristos pe drumul unei

---

¹ Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul „SmartDoct – Programe de înaltă calitate pentru doctoranzii și cercetătorii postdoctorat ai Universității din Oradea pentru creșterea relevanței cercetării și inovării în contextul economiei regionale”, ID/Cod proiect: 123008, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

* Drd. Universitatea din Oradea

² S-a născut la 25 decembrie 1914, în satul Rături (azi, Livada Beiușului), județul Bihor. La vârsta de 16 ani, aderă la „Oastea Domnului”, mișcare religioasă inițiată de preotul Iosif Trifa la Sibiu în 1923, având drept scop renașterea spirituală „a Bisericii noastre [Ortodoxe – n.n.] și saltul calitativ moral, cultural și social, în Hristos, al poporului nostru” (Traian Dorz, Hristos, mărturia mea, Simeria, Editura „Traian Dorz”, 1993, p. 242). De prin 1933 începe să scrie poezii de factură mistică, pe care le trimite spre publicare la Centrul „Oastei Domnului” din Sibiu. Începând din 1934, Dorz devine colaborator apropiat al preotului Trifa. Continuă să scrie și să publice în libertate până la sfârșitul lui 1947, când este arestat de Securitate. Cu foarte puține întreruperi, a petrecut 17 ani în închisorile comuniste, acuzat fiind pentru apartenența sa la mișcarea „Oastea Domnului” (organizație ce fusese scoasă în afara legii), pentru activitatea intensă și bogată în cadrul acesteia, pentru implicarea în coordonarea ei la nivel național, pentru scrierea, posesia și răspândirea de materiale religioase neautorizate. În ciuda condițiilor de detenție, a repetatelor arestări, anchete, percheziții, amenințări, amenzi etc., Traian Dorz creează sute și mii de poezii. În perioada regimului comunist, volumele sale au putut circula numai sub formă dactilografată sau

credințe autentice este de cele mai multe ori ”încununată” de neazuri, încercări și suferință. Creștinul autentic, asumat până în străfundurile sale, iese din zona de confort a existenței sale pentru a deveni ”moartea” lumii și ”învierea” morții. Nevoințele martirilor întrec uneori orice limită umană. Și asta îi face eroii unui neam. ”Având o încredere nezdruncinată în Dumnezeu, ca un mărturisitor autentic al credinței, Traian Dorz a ales să-L mărturisească pe Hristos suportând cele mai cumplite pedepse (torturi, închisoare, urmărirea asiduă și intimidarea continuă din partea Securității etc)”³.

Conștient de consecințele acțiunilor sale religioase și culturale, Traian Dorz a avut convingerea că, justiția divină este mai presus decât cea lumească. Acest adevăr l-a făcut să își ducă misiunea mai departe în spiritul autenticei ortodoxii românești sfidând opresiunea comunistă, informatorii, interogatoriile, călăii de serviciu. Exemplul lui de rezistență anticomunistă se alătură altor personalități marcante ale intelectualității românești din temnițele comuniste. ”Un credincios autentic trebuie să-și cunoască înaintașii, istoria pătimirii lor pentru credință și neam, pentru a putea să-și formeze propria sa identitate în spiritul valorilor autentice”⁴.

Devotamentul lui Dorz pentru mișcarea religioasă ”Oastea Domnului” a fost total: ”pentru a putea apăra această cauză și-a sacrificat propria viață, liniștea, sănătatea, familia, într-un cuvânt, totul, pentru că altfel nu era cu putință să reziste în fața atacurilor furibunde și crunte ale vrăjmașilor credinței din vremea totalitarismului comunist, care nega existența lui Dumnezeu”⁵.

Dosarele lui Traian Dorz sunt importante pentru istoria noastră postdecembristă, nu doar pentru mărturia neclintită a unei mărturisiri de credință, ci și pentru un studiu antropologic, sociologic, istoric, teologic chiar. Figura complexă și totuși simplă a celui mai urmărit ”ostaș” al ”Oastei Domnului” este de departe ”gornistul” de serviciu al unei conștiințe colective, o reflecție de umanitate ce poartă în ea rănilor unei nații ce s-a vrut îngenunchiată în fața ateismului și a regimului totalitar.

Acest țăran simplu, fără studii înalte, din tinda Mizieșului de Beiuș, a fost închis de nenumărate ori în cele două dictaturi: cea antonesciană⁶ și cea comunistă. Așa se face că, Dorz este arestat pentru prima dată sub dictatura lui Ion Antonescu, în februarie 1942, pentru că la rugămintea lui Richard Wurmbrand a tipărit broșura ”Păcatele evreilor”, comunitatea acestora neavând autorizație de a tipări ceva⁷.

---

copiate de mână, iar o parte dintre poezii au văzut lumina tiparului în străinătate, prin bunăvoința unor creștini care au apreciat talentul creator, spiritul profund religios și vocația de „misionar laic” a acestui poet român. Traian Dorz a trecut la cele veșnice la 20 iunie 1989, în localitatea natală. După 1990, multe dintre scrierile sale (poezii sau meditații) au fost publicate în țară.

³ Corneliu Clop, *Traian Dorz în dosarele Securității*, vol. 2, Oradea, 2012, p. 11.

⁴ *Ibidem*, p. 12

⁵ Corneliu Clop, *Traian Dorz în dosarele Securității*, vol. 1, Editura ” Oastea Domnului”, Sibiu, 2008, p. 8.

⁶ Fiindcă Viorel Trifa a dus o politică legionară, membrii Oastei Domnului au fost urmăriți și de către regimul lui Antonescu.

⁷ Traian Dorz, *Hristos-mărturia mea*, ediția a II a, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2005, p. 162.

Numele de cod sub care era urmărit Traian Dorz – Alecu, “Canal -82” sau “Sfântul” considerat un obiectiv și nu un cetățean, apare în toate dosarele Securității⁸. Informatorii, sursele- uneltele cu care organele comuniste colaborau, de multe ori erau racolate din apropierea “victimei”. Așa se face că, în jurul lui Dorz erau grupați informatori sub pseudonim din zona Beiușului: **Mihailovici, Pădureanu, Pantea, Sabău** sub directa atenție a locotenentului-major Mihăeș Gheorghe; **Marius, Remus, Mihai, Mircea** sub atenția maiorului Rațiu Alexandru; **Tudorel, Cristea, Păcurar, Marina, Boris** sub îndrumarea locotenentului colonel Moroșanu Ioan⁹.

Calvarul penitenciarelor, anchete la limita terorii

Calvarul lui Traian Dorz începe cu adevărat la sfârșitul anului **1947**, când a fost reținut din 30 decembrie până în aprilie 1948, la Penitenciarul din Oradea și Gherla: “Fă-ți testamentul, banditul!(...) Acum s-a sfârșit cu tine și cu Dumnezeuul tău”¹⁰. Anul **1950** îl găsește timp de 9 luni pe Traian Dorz la Penitenciarul din Beiuș și Oradea în condiții dure de înfometare și exterminare.

Perioada anilor **1952-1956** se vedește a fi un periplu de anchete și detenții pentru Dorz. Anchetat la Deva, ajunge aici în închisoare, iar în următorul an este trimis la Ghencea. Este mutat câteva luni mai târziu la colonia de muncă Popești-Leordeni, ca apoi să fie trimis la penitenciarul din Caransebeș până în iulie 1954. Restul de pedeapsă până în 1956 este efectuat în comuna Dropia ca domiciliu forțat.

Între **1959-1964** în urma unei anchete lungi și istovitoare în beciurile Securității Cluj-Napoca este încarcerat la Gherla dus ulterior la colonia de muncă Periprava-Grind până în 1962, când a fost readus la Gherla până în 1964.

Ultima detenție a avut loc între **august 1982-ianuarie 1983** la penitenciarul din Satu-Mare¹¹.

Se știe că, regimul penitenciarelor din România comunistă era conceput în așa fel încât deținuții să fie exterminați nu numai fizic, cât și psihic. Anchetele erau de cele mai multe ori niște simulacre ordinare menite să distrugă orice demnitate umană.

Dosarele Securității

Loturile de arestați ale Oastei Domnului

1952- Lotul de la Deva¹² arestați în frunte cu Dorz în ziua de Crăciun, în număr de patru. Locuințele lor au fost percheziționate , iar materialele religioase confiscate.

1959- Lotul de la Cluj¹³, unul destul de important, deoarece au fost aduși din țară frați ai Oastei în număr de 22 de persoane în frunte cu Traian Dorz, considerat de autorități, conducătorul pe țară a mișcării religioase.

⁸ 12 dosare de urmărire penală conform ACNSAS.

⁹ ACNSAS, Fond penal, dosar nr.41398, f. 2.

¹⁰ Traian Dorz, *Hristos-mărturia mea...*, p. 203.

¹¹ Evenimentele din perioadele de detenție sunt descrise de Traian Dorz în cartea sa ” Hristos –mărturia mea.;

¹² ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 16677.

¹³ ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 932, dosar compus din 13 volume.

1959- Lotul de la Timișoara¹⁴ a fost compus din 13 frați ai Oastei arestați la începutul lunii aprilie.

1959- Lotul de la Deva¹⁵ format din 11 frați a fost arestat în luna august.

1959- Lotul de la Marga¹⁶ format din 10 membrii ce au fost arestați în 16 septembrie.

1965- Lotul de la Suceava¹⁷ compus din 11 frați a fost prins în 9 mai la o adunare în comuna Striești-Gura Humorului. Cercetarea penală s-a terminat fără arestarea lor.

1982- Lotul de la Alba Iulia¹⁸ în număr de 5 frați în frunte cu Traian Dorz au fost condamnați pentru așa zisele infracțiuni prevăzute de legea presei. (multiplicare și difuzare de materiale religioase neautorizate).

Studiile efectuate de unii cercetători asupra dosarelor întocmite de Securitate, au concluzionat că acestea se împart în: *dosar de obiectiv*, *dosar de mediu*, *dosar de problemă*, *dosar de rețea* (personal), *dosar de verificare*, *dosar de urmărire informativă* (chiar și dosare de grup) și *dosar de urmărire penală* (de anchetă)¹⁹. Ultimele 2 tipuri fac și obiceiul cercetării lui Traian Dorz. Aceste dosare (13 la număr) cu un număr impresionant de pagini (aproximativ 3000 de pagini) ne prezintă nu numai figura “invinuitului” Dorz Traian, ci și, modul de acțiune a Securității asupra celor bănuși de propagandă anticomunistă. Dosarele cuprindeau: note informative, declarații, mărturii, fișe personale, diverse cereri, procese verbale de la percheziții domiciliare, corespondență interceptată, comunicări între diferite direcții de Securitate. De asemenea, dosarele erau păstrate pe mai multe **fonduri**: *fond operativ*, *fond neoperativ*, *fond anchetă*, *fond de documentare*, *fond de corespondență*.

Mistificarea adevărului și distorsionarea realității sunt metodele Securității, și de aceea, interpretarea dosarelor lui Traian Dorz trebuie făcută cu multă acribie, dar și cu studierea materialelor puse la dispoziția publicului de către urmașii săi. “Fr. Traian este prezentat sub diferite chipuri deformatate în mod voit, doar pentru a justifica acțiunile și măsurile represive care s-au luat împotriva lui”²⁰.

Principala vină a lui Dorz din perspectiva comunistă este aceea de dușman al clasei muncitoare și de reacționar. Cu alte cuvinte, un fel de vinovat de “activitate dușmănoasă”. În fișa autobiografică întocmită de Securitate este acuzat de faptul că, desfășoară propagandă și este descris astfel: “Țăran inteligent, are o capacitate superioară (înțeles în categoria țărănească), fanatic religios are influență în sînul populației, este viclean și face muncă subversivă, însă foarte vigilent”²¹. Acest ostaș al “Oastei Domnului” a fost urmărit toată viața de Securitate în problema sectelor religioase interzise. “Lipsa unor probe și indicii temeinice, contradicțiile flagrante

¹⁴ ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 13110, dosar compus din 6 volume.

¹⁵ Cf. ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 13110, vol. I, f. 10.

¹⁶ Cf. ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 17047, dosar compus din 13 volume.

¹⁷ Cf. ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 46799, f. 158.

¹⁸ Cf. ACNSAS, Fond penal, dosar nr. 3724.

¹⁹ Chivu Carmen, Mihai Albu, *Noi și securitatea. viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*, Editura Paralela 45, Pitesti, 2006, p. 206-207.

²⁰ Corneliu Clop, *op. cit.*, p. 110.

²¹ ACNSAS, I, 4965, f. 7.

din dosarele întocmite de Securitate și mărturiile autobiografice întocmite de Traian Dorz, precum și acțiunile sale, prin care i-a ajutat pe mulți evrei, salvându-i de represiunile regimului Antonescu și expunându-se pe sine unor mari pericole, ne dovedesc că aceste acuzații sunt false și nu au nici un temei legal”²².

Istoria vieții lui Traian Dorz, zburciunată până la sfârșitul vieții sale, e o lecție de demnitate, un simbol de rezistență anticomunistă, un semn de conștiință morală, un act asumat până la capăt, o pagină de nedreptate socială, care va rămâne pentru posteritate un reper moral al poporului român: “Ca să poți vedea bine înainte, trebuie mai întâi să privești bine înapoi. Ca să te poți orienta bine în viitor, trebuie mai întâi să știi trage învățămintele din trecut. Și ca să știi bine să-ți îndrumi copiii tăi, trebuie mai întâi să iei seama bine la felul cum ți-au trăit părinții. Cine nu știe să folosească bine învățămintele trecutului său, acela își va neferici sigur viitorul lui.”²³.

Harta locurilor de detenție ale lui Traian Dorz

²² Corneliu Clop, *op.cit.*, p. 114.

²³ Traian Dorz, *Zile și adevăruri istorice*, Editura ”Oastea Domnului”, Sibiu, 1993, p. 99.

DIN CORESPONDENȚA LUI CONSTANTIN DAICOVICIU CU ARHEOLOGI ȘI ISTORICI ROMÂNI

Mihaela GOMAN*

Abstract: *From Constantin Daicoviciu's Correspondence with Romanian Archaeologists and Historians. In this article we wanted to present through seven letters sent between 1959 and 1972 to Professor Constantin Daicoviciu the scientific and personal relationships that have united people and destinies in the name of History.*

Keywords: *Constantin Daicoviciu, personal relationships, letter, archaeologist, historian*

În reconstituirea activității științifice a lui Constantin Daicoviciu un loc aparte îl ocupă vasta sa corespondență cu arheologi și istorici atât din țară cât și din străinătate. În cele ce urmează dorim să ne referim la câteva scrisori păstrate în *Fondul Constantin Daicoviciu* de la Muzeul Național de Istorie din Cluj-Napoca, primite de arheologul și istoricul Constantin Daicoviciu de la prieteni, colegi, colaboratori apropiați, foști studenți, cu toții slujitori ai muzei Clio. Am ales aleatoriu câteva scrisori și anume una din anul 1959, două din anul 1966, două din anul 1968, una din anul 1969 și una din anul 1972. Semnatarul primei scrisori, din data de 11 august 1959, este Kurt Horedt, specialist în preistorie și istorie veche, cu precădere în cultura Wietenberg din Transilvania (cu un doctorat luat în Germania pe această temă la prof. Kurt Tackenberg), care a profesat o vreme la muzeul Brukenthal din Sibiu și apoi la Universitatea din Cluj. Acesta se afla la data respectivă pe șantierul arheologic de la Porumbenii Mici, jud. Harghita, împreună cu Zoltán Székely de la Muzeul din Sf. Gheorghe. În scrisoarea trimisă academicianului Constantin Daicoviciu acesta îi aducea la cunoștință faptul că „De la 2 august noi săpăm aici pe *Galath* și am reușit... să delimităm materialul destul de răzleț și amestecat... în total deci patru 3-4 faze. Către sfârșitul lunii sper că vom termina campania și prin aceasta și săpăturile de la Porumbenii Mici”¹. Cele două scrisori din anul 1966 sunt semnate de Ion Horațiu Crișan și respectiv Dumitru Protase. În scrisoarea din 24 iulie 1966 trimisă profesorului Constantin Daicoviciu, Ion Horațiu Crișan îl informa pe acesta despre o importantă descoperire făcută la Grădiștea Muncelului și anume un zid de terasă². În scrisoarea din 31 iulie 1966, Dumitru Protase îi aducea la cunoștință profesorului Daicoviciu rezultatele săpăturilor arheologice din așezarea dacică de epocă romană de la Obreja: gropi de provizii și locuințe-bordeie, olărie romană

---

* Lector univ.dr. Departamentul de Istorie, Universitatea din Oradea. E-mail: mihaela_goman@yahoo.com

¹ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, *Fondul Constantin Daicoviciu* (în continuare MNIT, *Fondul...*), C₂2889

² MNIT, *Fondul...*, C₂5517

diversă împreună cu fragmente de vase dacice modelate cu mâna sau lucrate la roată, inclusiv ceștile-afumătoare tipice și fibule romane de bronz³. Semnatarii celor două scrisori din anul 1968 sunt Hadrian Daicoviciu și Ioan Hurdubețiu. Fiul reputatului arheolog și istoric, Hadrian, îi scria tatălui său în data de 11 august 1968 de pe șantierul arheologic de la Costești⁴, iar profesorul de istorie Ion Hurdubețiu, de la Câmpulung Muscel, în scrisoarea din 29 aprilie 1968 îl felicita pe rectorul Universității clujene pentru decernarea Premiului Herder⁵. În scrisoarea din 5 mai 1969 semnatul acesteia, Valeriu Curticăpeanu, îi mulțumea academicianului Constantin Daicoviciu „pentru cuvintele calde și încurajatoare” adresate cu prilejul apariției cărții acestuia dedicată unirii din anul 1918⁶. Scrisoarea din 20 aprilie 1972 este trimisă profesorului clujean de Nicolae Gudea, care se afla pe șantierul arheologic de la Pojejena, jud. Caraș-Severin, unde efectua săpături la castrul roman de aici⁷. Cele șapte scrisori și semnatarii acestora, la care ne-am referit mai sus și care constituie subiectul studiului nostru, reprezintă doar un mic procent din corespondența profesorului clujean, însă, credem noi, suficient de sugestiv pentru a evidenția relații personale de durată, care au deschis noi orizonturi științei istorice și arheologice românești, au trecut dincolo de granițe și de regimurile politice ale vremii și au unit oameni și destine, în numele celei mai umane dintre științe – Istoria.

---

³ MNIT, *Fondul...*, C₂2522

⁴ MNIT, *Fondul...*, C₂3550

⁵ MNIT, *Fondul...*, C₂2969

⁶ MNIT, *Fondul...*, C₂3062

⁷ MNIT, *Fondul...*, C₂6544

ANEXE

C22889

Pomurenii Muz., 11. VII 1953

Mult stimatelor tovaroșe academicieni,

vă mulțumesc pentru rîndurile Dr. Brin care mi sînt încredințate și scriu un articol de 10 pagini de etnografică pentru Stockholm.

Mă gîndesc să scriu și despre "Transilvania și Micene" ori "Catalul de locuințe din sec. VII-X din regiunea catelului Mergului". Fiind vorba de numai 10 pag. sper că îl pot redacta în săptămîni pînă la data fixată. Numai să nu fie ocaz pînă la unu din volum, ca al pentru Roma.

De la 2 august voi săpîm aici pe "Salati" și am reușit în sfîrșit să delimităm după anumite complexe în dreptul materialul destul de răzleț și amestecat, stabilind diferitele faze și construcțiile și fortificațiile existente.

După cultura Wittenberg începe o fază nouă și aproape în sec. III și după aceea una de aspect "ceramic horizont" circa sec. IV. Ultimele sînt cea de tip albăstru sec. VI. În total deci patru 3-4 faze.

Cu toate acestea lucrul pe care îl vom termina compuneri și în aceste și săptămîni de la Pomurenii Muz.

Cu salutații respectuoase și din partea tovaroșilor

al Dr. K. Horedt

Adresa mea este: Coșta, Muzeul Național

Scrisoarea trimisă de Kurt Horedt, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Fondul Constantin Daicoviciu (în continuare MNIT, Fondul...), C22889

C25517

Grădăria Suceleului
24 iulie 1966

Multe stimate Doamne Profesor,

În săptămâna care a trecut am lucrat la obiectivele pe care le amosăteți. Am o nouă tate. Am procedat la curățirea terenului m. II cel care se găsește sub terasa sa-ctualelor. Dezvelindu-l complet am văzut că el se continuă în un splendid zid de terasă pe care îl urmărim acum. Pro- curadată într-o singură direcție, concomi- tent îl ni refacem.

Alte noutăți nu avem. Totul merge bine. Pe prima parte a lunii iulie am cheltuit nouă sute și civa de lei, mai pu- tîn de 1000 lei.

Am rugat să ni se trimită 10 secuni.

Cu deosebită stimate
C. Crișan

Scrisoarea trimisă de Ion Horațiu Crișan, MNIT, Fondul..., C25517

C2522
Obreja, 31 iulie 1966.

Mult stimată domnule profesor,

Despre rezultatele săpăturilor în aşezarea dacică de epocă romană de la Obreja intenționez să vă prezint o dare de seamă detaliată, verbal sau în scris, numai după terminarea lucrărilor, așa cum am făcut și în anii trecuți. Dar, din convorbirea telefonică de miercuri trecută, am înțeles că dvs. ați dori să știți rezultatele obținute chiar în primele zile care s-au scurs de la începerea cercetărilor din acest an.

Până acum, abia după câteva zile de săpătură, lucruri senzationale nu avem, dar ne gândim mereu la ele, le așteptăm. Vă pot spune doar că ceea ce altădată era senzational în problema dacilor sub romani a devenit acum ceva firesc, obișnuit — așa cum dvs. ați intuit și preconizat admirabil de aproape trei decenii. Mă refer la prezenta unor elemente de cultură materială dacică în ambianța elementelor de

Prima filă din scrisoarea trimisă de Dumitru Protase, MNIT, Fondul..., C2522

C23550

Costate, 11 VIII - 1968

Draga tata,

Iti trimit, in 5 exemplare, prima mea contributie pentru catalogul Köhn.

Pe aici, toate bune; santianul merge perfect si sper ca puti sa sfinstit sa aveu o imagine mai clara despre intreaga tevina pe care o sapau.

Vale!

Hadrian

Scrisoarea trimisa de Hadrian Daicoviciu, MNIT, *Fondul...*, C23550

Câmpulung, 29. IV. 1968.
C2969

Prof. dr. ION HURDUBETIU
CÂMPULUNG-MUSCEL
Str. Negru-Vodă, 115

Mult stimat
domnule Rector,

M-am bucurat din toată
inima, aflând că Vi s-a decernat
premiul Herder pentru contribuția
dvoastră la lămurirea și dovedirea
continuității noastre sae-
romane, problemă ce m-a îndem-
nat a vă scrie cu interes și drag,
căci și pe mine mă preocupă.

Vă felicit în mod deosebit de
călduros și vă urez deplină sănătate
dvoastră personal și întregii familii
de care mă leagă sentimente de
profundă încredință și de încredere recunoscută.

Hurdubetiu.

Scrisoarea trimisă de Ion Hurdubețiu, MNIT, Fondul..., C2969

Act
C₂3062

București, 5 mai 1969.

Mult stimate tovarășe academician,

Scrisoarea dumneavoastră din 28 și partea din 29 mai a.c. mi-au făcut o mare bucurie la întoarcerea mea din scurta vacanță petrecută în aceste zile pe plaiurile Transilvaniei.

Sînt desebdit de năpoca de cuvintele calde și încurajatoare ce mi-le adresați cu prilejul apariției cântărilor mele dedicate unirii din 1918. Sînt satisfăcut de care o are prinul de vultur care poruncește în primele sale zboruri, urmînd de prinutele secretitoare ale părintelui său. Sugestiunile pe care mi-le faceți sînt neprețuite sfaturi care-mi deschid noi porți pe căile cercetării trecutului de luptă al încercărilor noastre popor.

Vă mulțumesc din inimă tovarășe academician pentru generoasele cuvinte care mă onorează atît de mult.

Rămîn profund recunoscător pentru sursele indicate de dumneavoastră, în care sînt sigur că voi găsi informații valoroase pentru domeniul ce mă interesează în cercetările mele.

Al dumneavoastră, cu cele mai alinare
sentimente de profund respect și
fratinitate,
V. Curticăpeanu

Scrisoarea trimisă de V. Curticăpeanu, MNIT, Fondul..., C₂3062

Topajena Topajena 20. IV. 1942
C₂6544

Mult Stimatelor d. le Profelor

Ah cum s-au promis, îndrăznesc să vă
divinez pe această scrisoare. Săpăturile
de la Topajena sînt limitate ca spațiu
datorită faptului că întreg terenul a fost
deja semănat. Din această cauză a
trebuit, după intervenție și cu ajutorul
organelor locale să ne mărginim doar
la două porțiuni și anume pe latura de
N, unde în dreptul porții castrelui se
află o grămadă de piatră, și pe latura
de S. care nu este lucrată decât
parțial.

Vom detalia cele două porți aflate
pe aceste laturi. În calca pietrelor se
a terenului foarte uscat săpătură în
terea greci. Totuși pot să vă spun că por-
țile au fortificație patrate probabil.

Apoi mergeți să vă uitați cu stampila legiunii
a VII Claudia de tipul: leg(io) VII Claudia

Prima filă din scrisoarea trimisă de Nicolae Gudea, MNIT, Fondul..., C₂6544

ÎNSEMNĂRILE LUI TABÉRY GÉZA DESPRE ÎNFIINȚAREA MUZEULUI MEMORIAL “ADY ENDRE” DIN ORADEA

Mariann SZAMOS*

Abstract: *Notes from Tabéry Géza about the Founding of the „Ady Endre” Memorial Museum in Oradea.* This paper aims to contribute to the history of the “Ady Endre” Memorial Museum by presenting the local commemorative intentions and achievements in order to preserve the great poet’s memory in the city he greatly appreciated, via the notes of Tabéry Géza, one of the museums founders and it’s first museologist, a close friend of Ady and of his family.

Ady Endre spent in Oradea three and a half determinative years as a young journalist between 1900-1903, these years unquestionably contributing to his future life of fame, directing his thoughts and acts towards the so-called radicalism, a new political way of thinking, popular in those times among his fellow colleagues, young journalists and writers.

Oradea answered with the same appreciation towards Ady’s person. These appraisements manifested more accentuated after his death on 27 January 1919, culminating on 26 November 1955, when the memorial museum which today bears his name was opened. This long process and its essential moments are outlined in Tabéry Géza’s notes, representing a remarkable and unique source on this topic.

Keywords: *notes, memorial museum, Oradea, Ady Endre, Tabéry Géza*

În anul 2020 Muzeul Memorial „Ady Endre” a împlinit 65 de ani de la deschidere (26 noiembrie 1955) și într-un fel, la 28 februarie 2020 a sărbătorit această aniversare cu o expoziție permanentă nouă. Această expoziție bilingvă poartă titlul *Ím, megtaláltam magamat Ady Endre és Nagyvárad/Iatã, pe mine însumi m-am găsit! Ady Endre și Oradea*, și sugerează cât de important a fost rolul „Parisului de pe malul Peței” (cum îi plăcea lui Ady să numească acest oraș) în dezvoltarea personalității poetului.

Perioada de trei ani și jumătate în care a lucrat ca și jurnalist la cotidianul *Szabadság (Libertatea)* (între 3 ianuarie 1900 – 18 mai 1901), respectiv la *Nagyváradí Napló (Jurnal Orădean)* (între 22 mai 1901 – 7 octombrie 1903) reprezintă o etapă determinantă din biografia lui Ady, el fiind legat de acest oraș prin experiențe care au marcat personalitatea sa și au direcționat cursul vieții sale, oferind în viitor temeiul înființării unui muzeu în cinstea marelui poet¹.

---

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; email: mariannszamos@gmail.com

¹ Péter I. Zoltán, *Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon (Biografia romanțată a lui Ady Endre la Oradea)*, Editura Noran Libro, Budapesta, 2007

Desigur, mai trebuie menționat și faptul că Oradea în general, reprezenta pentru tânărul sătean primul oraș mare, agitat, în plină dezvoltare, și de asemenea, aici a găsit pentru prima oară subiecte politice și sociale variate, fiind îndrumat de colegi profesioniști, gazetari recunoscuți ai orașului, precum Fehér Dezső, Várady Zsigmond, Halász Lajos, iar unii au devenit chiar prieteni de o viață, printre care Nagy Endre, Biró Lajos, Dutka Ákos².

Luând în considerare cele menționate mai sus, se poate afirma că anii petrecuți la Oradea au stat la baza vieții și carierei fulminante parcurse de Ady Endre, astfel intențiile și primele încercări de a comemora această prezență erau evidente.

Ady Endre s-a stins din viață la Budapesta, la 27 ianuarie 1919. După moartea poetului, continuând activitățile de ziariști împreună cu cei nou-veniți, prietenii și colegii lui Ady din Oradea au făcut primul pas cu scopul de a păstra memoria poetului³, datorită lor au început să se contureze încet ideile și acțiunile de cinstire a memoriei lui Ady.

Indiscutabil, cele mai multe dintre aceste eforturi au fost făcute de Tabéry Géza, prietenul poetului și ai familiei acestuia, el fiind cunoscut drept fondatorul și primul muzeograf al instituției. Noua expoziție a muzeului memorial dedică pentru prima oară lui Tabéry și activității desfășurate de el un loc accentuat față de expozițiile anterioare⁴.

Tabéry Géza⁵, scriitor și jurnalist orădean, pionier al romanului istoric transilvănean⁶, membru al Societății Literare Szigligeti, Societății Helikon, Erdélyi Irodalmi Társaság și Erdélyi Szépmíves Céh, a îngrijit memoria și cultul poetului în Oradea, iar principala dovadă a devotamentului său a fost organizarea Muzeului Memorial „Ady Endre”.

El s-a născut la Oradea la 17 iulie 1890. Aici face școala primară și liceul, și după bacalaureat se înscrie la Facultatea de Drept din Oradea, continuându-și studiile la Geneva, în Elveția. În anii studenției începe să scrie poezii, care apar în revista *A Hét (Săptămâna)* la Budapesta. Facultatea o termină la Cluj și își ia doctoratul în

² Despre istoria presei maghiare din Oradea vezi: Fehér Dezső – Hönig Dávid, *Bihar-Biharmegye, Oradea-Nagyvárad Kultúrtörténete és Öregdiákjainak Emlékkönyve 1933-1937 (Istoria culturală a Oradei și Albumul elevilor săi Bătrâni)*, Editura Sonnenfeld Adolf Rt., Oradea, 1937 p. 162-183; Indig Ottó, *A nagyváradi újságírás története (Istoria jurnalismului din Oradea)*, Editura Bihari Napló, Oradea, 1999

³ Despre aceste activități vezi: Péter I. Zoltán, *op.cit.*, p. 421-422

⁴ Pentru expozițiile anterioare vezi: Tóth János, *Muzeul Memorial Ady Endre Oradea Ady Endre Emlékmúzeum Nagyvárad*, Editura Muzeului, Oradea, 1974

⁵ <https://kriterion.ro/glossary/tabery-geza/> – *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon (Enciclopedia Literaturii Maghiare din România)* (accesat ultima oară în data de 4 septembrie 2022); <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/488.html> – Szabolcsi Miklós, *Magyar irodalom Romániában. A magyar irodalom története (Literatură maghiară în România. Istoria literaturii maghiare)*, vol. 6 (accesat ultima oară în data de 4 septembrie 2022)

⁶ Despre această activitate de pionierat vezi: Tabéry Géza, *Emlékkönyv*, Editura Erdélyi Szépmíves Céh, Cluj-Napoca, 1930; Gaál Gábor, *Új folyóirat Erdélyben (Erdélyi Helikon) (O nouă revistă în Transilvania. Erdélyi Helikon)*, in Gaál Gábor, *Válogatott írások (Scrieri alese)*, I, București, 1964, p. 246-249; Ibidem, *Az Erdélyi Helikon. A kiadó (Erdélyi Helikon. Editura)*, p. 557-560; Ibidem, *Az Erdélyi Helikon. Az írói csoportosulás (Erdélyi Helikon. Grupul de scriitori)*, p. 562-564

1912, după care se întoarce la Oradea, și din 1913 lucrează la cotidianul *Nagyvárad* *Napló*. Din martie 1914 începe să lucreze la Carei în administrația publică ca și funcționar stagiar. Din 1 iunie 1914 efectuează serviciul militar obligatoriu la Segedin, și odată cu izbucnirea primului război mondial este încorporat în armată și pleacă pe front, însă este rănit și este trimis la vatră în iarna anului 1914⁷.

În timpul Revoluției Crizantemelor este secretarul prefectului Ágoston Péter, dar după căderea dictaturii proletare își pierde postul în administrație și este reținut pentru activitatea revoluționară. După ce iese din închisoare, înființează o nouă revistă literară sub titlul *Magyar Szó (Cuvânt Maghiar)*⁸, el fiind printre primii literați din Transilvania în căutarea unor noi direcții în condițiile realităților administrativ-teritoriale apărute după primul război mondial și după tratatul de la Trianon. Își continuă activitatea de ziarist, însă în anii celui de-al doilea război mondial este exclus din viața literară și socială din cauze politice⁹, până când este solicitat să organizeze Muzeul Memorial „Ady Endre”.

Tabéry a condus muzeul memorial între 1955-1958, până la decesul său la 6 ianuarie 1958¹⁰. Însemnările sale despre înființarea muzeului memorial, *Miképpen jött létre a nagyvárad* *Ady-Múzeum? (Cum a luat ființă Muzeul Ady din Oradea?)* din septembrie 1955, păstrate în arhivele muzeului memorial sub numărul de inventar 1507, reprezintă una dintre cele mai importante surse primare referitoare la istoria muzeului memorial, fiind de fapt un document care sintetizează/etapizează succint (este vorba de 4 pagini dactilografiate) demersurile de a păstra memoria poetului în Oradea¹¹.

Demersurile de comemorare, cu implicarea constantă a lui Tabéry, au un interval destul de lung: din februarie 1919 până în noiembrie 1955 (36 de ani), înființarea unui muzeu reprezentând practic apogeul acestor propuneri și încercări. Astfel, acest document cuprinde informații referitoare la primele propuneri de cinstire a memoriei lui Ady, inițiate de Fehér Dezső imediat după moartea lui Ady și sprijinite de alți jurnaliști, cum au fost de exemplu redenumirea străzii Szent János în strada Ady Endre sau ridicarea unei statui¹².

⁷ În ultimii ani de viață, Tabéry a început să scrie o autobiografie, însă din cele trei volume planificate a reușit să termine doar prima parte, cuprinzând anii din copilărie până la sfârșitul primului război mondial: *Tabéry Géza, Két kor küszöbén (Între două epoci)*, Editura Kriterion, București, 1970, p. 102-194. Date biografice vezi și în: Robotos Imre, *Eszmék ütközésében. Tabéry Géza pályáíve. Kismonográfia (Confruntare de idei. Cariera lui Tabéry Géza. Monografie scurtă)*, Editura Dacia, Kolozsvár-Napoca, 1979.

⁸ Revistă săptămânală apărută între 15 iunie 1919 – 11 aprilie 1920

⁹ Din cauza publicării unei broșuri intitulat *Manifestum*, scrisă împotriva execuției lui Sallai Imre și Fürst Sándor din 1932.

¹⁰ Robotos Imre, *Eszmék ütközésében...*, p. 166-168

¹¹ Alte surse referitoare: Hlatky Endre, *Ady Endre és A Holnap múzeuma Nagyváradon (Ady Endre și Muzeul A Holnap din Oradea)*, in *Magyar Csillag (Stea Maghiară)*, III., nr. 5., 1 martie 1943, p. 302-305; Dutka Ákos, *A Holnap városa (Orașul A Holnap)*, Editura Magvető, Budapesta, 1964, p. 198-206

¹² Nu dorim să intrăm în detalii, dar trebuie menționat că Tabéry de asemenea ne informează că aceste propuneri și încercări au rămas fără rezultate, iar din banii strânși de către jurnaliști pentru ridicarea unei statui, între timp devalorizați, au fost turnate două verighete de aur făcute cadou părinților Ady cu ocazia aniversării nunții de aur în 1924. În ceea ce privește

Ca și o altă încercare a fost înființată Societatea Ady Endre la 19 februarie 1919 (fiind prima societate Ady), însă din cauza tulburărilor politice, funcționarea publică a societății a fost interzisă la 29 decembrie 1920. Societatea l-a avut ca și organizator și președinte al departamentului de literatură pe Tabéry Géza¹³.

Conform însemnărilor, înființarea unui muzeu ca și o următoare etapă în șirul activităților comemorative a fost o idee care a apărut mult mai târziu, în 1942, în realitățile celui de-al doilea război mondial, după dictatul de la Viena încheiat la 30 august 1940. Atunci s-au conturat posibilitățile de a deschide un muzeu dedicat memoriei lui Ady¹⁴, fiind găsite și relicvele pentru a crea baza colecției muzeale. Este vorba despre relicvele colecționate de scriitorul și traducătorul Rozsnyay Kálmán: peste 400 de cărți, manuscrise și alte amintiri legate de Ady¹⁵. Tabéry ne oferă totodată și câteva date biografice despre Rozsnyay¹⁶. Însă colecția achiziționată și adusă la Oradea de către Tabéry și păstrată la etajul primăriei, a suferit și ea mari pierderi, primăria fiind bombardată și asediată pe la sfârșitul luptelor, astfel încât mai multe documente și relicve valoroase au fost distruse sau au dispărut, iar planurile de organizare și de amenajare ale muzeului au fost amânate din nou.

Ideea înființării unui muzeu memorial a reapărut, de data aceasta cu succesul realizării, după peripețiile celui de-al doilea război mondial și după instaurarea regimului comunist în România, respectiv în orașul de pe malul Crișului Repede. Acest proces îndelungat a fost definitivat prin Deciziunea nr. 790 al Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional Oradea din 19 ianuarie 1955 și prin Hotărârea nr. 2123 a Ministerului Culturii din 22 februarie 1955, prin care la colecția Rozsnyay au fost adăugate obiectele donate de către mama poetului, Pásztor Mária și de fratele său, Ady Lajos colegiului Wesselényi din Zaláu, fiind păstrate până la deschiderea muzeului din Oradea la Consiliul Popular al Raionului din Zaláu. Colecția muzeului memorial are la bază astfel două colecții private: colecția Rozsnyay și colecția din Zaláu.

În ceea ce privește încheierea relatărilor lui Tabéry, el folosește în acest pasaj un limbaj specific erei comuniste: menționează câteva relicve remarcabile din colecțiile muzeului, și încheie aceste însemnări cu mulțumiri Guvernului Republicii Populare Române pentru *sprijinul financiar și moral*, în special tovarășului Petru Groza, președintele Adunării Naționale.

---

redenumirea străzii Szent János și ridicarea unei statui, vezi mai departe: Péter I. Zoltán, *op.cit.*, p. 422.

¹³ Tóth János, *Societatea Ady Endre din Oradea – La Société Ady Endre de la ville d’Oradea*, in *Crisia*, XXIV, Oradea, 1994, 431-435.o.; Bakó Endre, *Az első (nagyváradi) Ady Társaság (Prima Societate Ady Endre (din Oradea))*, in *Rejtett vízjelek*, Debrecen, 2008, 224-229.o.

¹⁴ Această idee fiind ridicată de prefectul Oradiei, Hlatky Endre jr.; vezi mai detaliat în: Hlatky Endre, *op.cit.*, p. 302-303

¹⁵ Rozsnyay după primul război mondial s-a mutat la Nógrádverőce, aproape de Budapesta, și a început să-și vândă colecția din necesitate. Orașul Oradea l-a încredințat pe Tabéry să se deplaseze la Nógrádverőce și să încheie acordul de vânzare-cumpărare la 4 decembrie 1942, colecția fiind cumpărată cu zece mii de penghei/pengő, și fiind expusă la etajul primăriei. Informațiile sunt afirmate și în: Hlatky Endre, *op.cit.*, p. 304-305.

¹⁶ Pentru mai multe detalii vezi: Dutka Ákos, *op.cit.*

Până la urmă, Muzeul Memorial „Ady Endre” a fost inaugurat la 26 noiembrie 1955¹⁷, în clădirea fostei cofetării Müllerei, chioșcul de vară a lui Müller Salamon, locul frecventat de Ady și de prietenii și colegii săi.

Prin însemnările sale care deopotrivă reprezintă mărturiile unui muzeograf, Tabéry ne oferă informații fundamentale legate de istoria acestei instituții, precum și de împrejurările care au făcut posibilă sau dimpotrivă, au făcut imposibilă realizarea intențiilor de a păstra memoria lui Ady de-a lungul deceniilor. Tabéry și-a dedicat și ultimii doi ani din viață acestei cauze, și a murit în incinta clădirii muzeului memorial.¹⁸

---

¹⁷ Despre inaugurarea muzeului vezi articolele de presă: *Felavatták Nagyváradon az Ady Endre emlékmúzeumot (A fost inaugurat la Oradea Muzeul Memorial Ady Endre)*, în *Előre*, IX., nr. 2521, 27 noiembrie 1955; *Inaugurarea Muzeului Memorial Ady Endre*, în *Scânteia*, XXIV., nr. 3451, 27 noiembrie 1955; Jancsó Elemér, *Ady-ünnepély. Felavatták az Ady-emlékmúzeumot (Festivitate Ady. A fost inaugurat Muzeul Memorial Ady Endre)*, în *Utunk*, X, nr. 36, 2 decembrie 1955; Gh. Șanta, *Muzeul Memorial Ady Endre*, în *Crișana*, X, nr. 281, 27 noiembrie 1955

¹⁸ Informația că Tabéry ar fi decedat în incinta muzeului memorial, în timpul serviciului lângă biroul său, apare în: Robotos Imre, *op.cit.*, p. 167-168

VARIA

VARIA

NĂSTRAPA – VARIETATEA FORMEI ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

Niculina BARBU*

Abstract: *The Chalice - Variety of Form between Tradition and Modernity.*

In this work we had in attention as an artistical inspiration an object, the chalice, that had over the time a lot of uses in society, starting as serving object, then an object that could be offered as a gift and a liturgic object. Starting with the traditional form of this object we tried to make designs adapting modern techniques that have in the center this ancient object. We also tried to put in value different materials that can be shaped in the mentioned form, such as pottery and glass, or can be support for it, as textiles.

Keywords: *chalice, tradition, modern techniques, materials, computer design*

Lucrarea are ca sursă de inspirație un cuvânt care este rar utilizat în vocabularul poporului român, întâlnit în dicționar ca sinonim potir, pahar¹. Am avut curiozitatea de a afla despre existența acestuia chiar și în sistemul informațional, urmând să redăm în cele ce urmează mai în detaliu despre această formă de obiect, începând de la descoperirea lui după denumirea prin cuvântul „năstrapa”, până la utilizarea în compoziții artistice.

Dintre multiplele surse concrete de utilizare a cuvântului (în religie, în tradiție-basm, ca obiect), cel mai des întâlnit a fost componenta acestuia cu rang regal, așadar vom da ca exemplu astfel de obiecte ce se regăsesc în Serviciul de cristal al principesei Maria la Muzeul Național Cotroceni-București (*Anexa Palatul Cotroceni*). Această formă a fost aplicată în cadrul lucrării în diferite compoziții (ambientale) și tehnici (electronic: Adobe Photoshop, 3 D max, Corel, html; modelaj; batic) și are ca suport-bază un obiect simbol cu o anumită formă ce se adaptează, modifică în funcție de context, gust, utilitate, cultură, destinație, performanță, economie, practicisim, valoare etc. Obiectul descoperit în bazele de date pe Internet (www.cimec.ro) reprezintă un segment din istoria cunoscută, o conjunctură fericită, oferită de evenimentul anilor 1906, piesă componentă dintr-un set de masă comandată de regina Maria, soția regelui Ferdinand, fiind direct legată de ambientarea „Sufrageriei bizantine” de la Palatul Cotroceni², corespunde momentului

---

* profesor școală gimnazială; email: brbniculina@yahoo.com

¹ <https://dexonline.ro/definitie/nastrapa> (accesat în 19.12.2020, ora 16.00)

² Hannah Pakula, *Ultima romantică - Viața Reginei Maria a României*, București, Editura Lider, Editura Cartea pentru toți, traducere: Sanda-Ileana Racoviceanu, 1984 (comentariu explicativ - „Ducky-sora reginei Maria, ajutând-o să își realizeze viziunile sale exotice. Aventura decorării încăperilor, aveau toate aceiași ton al curentului bizantin, Renaissance sau Art Nouveau, un mediu domestic teatral cu elemente de cadru ca: plafon cu chesoane, pereți ciudați, frize pictate, completează încăperile cu mobile sculptate și aurite, piei de

naționalismului premergător primului război mondial și confirmă atașamentul apus al Casei Regale față de valorile „artei naționale” (*Anexa Setul cu Nastrapa pe verticală*). Obiectul, ca sursă de inspirație în cazul nostru, face parte dintr-o cercetare științifico-artistică fundamentată pe un studiu comparativ năstrapă - potir - pahar, analize calitative și cantitative temporal-stilistice.

Cercetarea este axată pe studiul formei de-a lungul timpului, simbolurilor românești și internaționale, bizantine etc., începând cu secolul al XIX-lea, și pe dezvoltarea unui proiect centrat pe o serie de aplicații ale formei în domenii și tehnici diferite, argument vizual al cercetării teoretice. În cartea *Culisele Palatului Regal – Un aventurier pe tron Carol al II-lea*, de Neagu Cosma, apare obiectul în descrierea cadoului oferit de regină în scop de încurajare, devotament și generozitate, un dar: „Ferdinand rămânea întotdeauna plin de intenții bune, pentru că uneori găsea în el curajul să le ducă până la capăt (când își amintea, probabil, de ceea ce *gravase soția lui pe cupa de aur* pe care i-o dăruise în octombrie 1914, când i s-a pus coroana pe cap: «Ziua de mâine poate va fi a ta, dacă îți va fi mâna destul de puternică pentru a o cuprinde»”³, trecând mai ușor peste momentul de despărțire de Carol I.

Acesta este un exemplu motivant pentru latura artistului care se oprește și își alege ca și motiv de inspirație acest set de cristal - prin elementul simbol și prin denumirea neutilizată frecvent, năstrapă, ce a dus la descoperirea lui.

Studiul are ca obiectiv-țintă influențele locale tradiționale simbolistică precum pasărea-vulturul, pasărea phoenix, leul, peștele, de pe un component al setului, dar și influențele venite din afara spațiului românesc, internaționale, fiind un obiect prin care s-a redat inspirația și cultura unui creator, un străin Carl George Reichenbach, cu studii la Poschmeyer, Oberwieslau, München, având așadar și alte perspective, bagaj cultural, stilistic și simbolic diferit. Cele două componente se contopesc într-un mod armonios.

Studierea atentă a varietății formelor în diferite domenii și tehnici noi aplicate, ce pun în umbră vechile tehnici ce par demodate sau revenirea sub alte forme și din alte materiale, cum ar fi de exemplu ceramica, care a evoluat până în zilele noastre sub diferite forme mai viabile, durabile, estetice, economice, cu un design, aerodinamică, neimaginabile, ce încântă privirea, în cromatici, texturi, materiale noi sau chiar și sticla obișnuită ce se regăsește sub alte forme de utilitate, ce prin tehnologia de obținere a obiectului ajunge să ne furnizeze o compoziție ce ne încântă ochiul. Jocul cu formele ca și design (proiectare) se poate face facil, computerizat, robotizat cu diverse variante ornamentale create sau culori, cât și materiale (pereți de sticlă securizată, blaturi etc.).

I. Tehnici tradiționale și moderne în aplicabilitatea năstrapei, ca și temă Privire contextuală

---

animale și perne de mătase, rame de tablouri din argint și statuete de jad, cu miresma ce plutea din grămezile de flori încorsetate în vase, numeric pornind de la cifra unu sau doi și jardinierele imense pe podea”. Descriere pentru a vă face o impresie personală, într-un asemenea interior al palatului, setul cu cele 6 componente, nu putea fi mai prejos, din punct de vedere ornamental, al simbolisticii și bogăției decorative), p.173-175.

³ Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal - Un aventurier pe tron Carol al II-lea (1930-40)*, București, Editura Globus, 1990, p. 32-33.

- Tehnica ceramicii (*Anexa ceramica*) îndeletnicire străveche tradițională pe zone de extracție a lutului diferit alb (ex. Vadul Crișului), roșu (ex. Lelești), material de bază străvechi, fiind printre primele materii prime care s-a folosit încă din preistorie pentru obținerea unui obiect casnic util

- Tehnica prelucrării metalelor

- Tehnica batic-imprimeu (*Anexa Batic*), tehnică mai puțin răspândită la noi, aparținând Indoneziei, insula Java, Malaiezia, Africa, Asia, îndeosebi în China, India, și Egipt.

- Tehnica colajului. Asemeni pictorilor cubiști Georges Braque și Pablo Picasso am încercat prin metoda sau tehnica hârtiei mototolite (pentru imitarea vechimii) o compoziție cu efecte aurii a culorii regalității și distincției coroanei (*Anexa Colaj*)

- Tehnica informațională, electronică. Bază prelucrare în Adobe Photoshop. (*Anexa Electronică*)

Perspectiva (în general) fenomen și tradiție

1. *Sacralitate*: „Crăciunul” varianta în care e baza, în care e prezentă năstrapa în sărbătorile religioase. Interpretarea religioasă în cazul profanării euharistiei. Descrierea poveștii religioase unde paharul înseamnă patimi. Definiția sfântului potir. Alte înțelesuri religioase (*Anexa Sacralitate și Anexa Religios*)

2. *Profan*. Uterul maternal, fecunditate, germinare, basm, muzica de pahare. Cosmic: Soarele (năstrapa) ca sursă de energie a planetei Terra, paralela în această lucrare sunt copiii *planeta vie*, plină de viață în jurul soarelui (*Anexa Profan*)

II. Proiectul propriu-zis

1. Olăritul - Faze de lucru, sursa de inspirație: ceramica nouă cu aplicabilitate în foarte multe domenii.

2. Baticul - Procurarea materialului, faze de lucru:

1. Așezarea satenului;

2. Scoaterea schiței în format;

3. Aplicarea schiței pe material;

4. Aplicarea detaliilor;

5. Aplicarea cerii;

6. Aplicarea vopselei;

7. Finisajul sau ceruirea completă cu efecte.

3. Variante electronice de aplicație a năstrapei în:

1. Power Point;

2. Adobe Photoshop;

3. 3 D Max;

4. Html.

Exemplificarea lor și studiul din punct de vedere istoric, al setului cu componente ce pot fi denumite cu termenul de năstrapă, analiza simbolisticii elementelor încrustate în materialul structurii năstrapei, simboluri folosite de-a lungul timpului în monede, sculpturi, arhitecturi, în alte materiale.

Concluzie

Năstrapa a fost martor al evenimentelor „Casei Regale”, purtător al imaginii arhetipale a potirului, a semnificației religioase în varietatea formei și măiestriei

artiștilor creatori ale valoroaselor potire încă din neolitic, martor și în zilele noastre la Sf. Liturghie zilnică, a interpretării religioase, a pomenirii, a paharului în diferite momente (“Treci de la mine Paharul acesta”⁴), ca simbol exemplificat, precum și varietatea formei și modernitatea lui, a utilității în *variate compoziții ambientale, semnificația germinativă, a fertilității și cosmogonică*. În sensul de aplicabilitate în ambient în tehnici diferite, vom exemplifica fazele de realizare, precum și descrierea și interpretarea compoziției.

Redarea lor (*Anexă Html*) și în animația în 3 D Max (*Anexa „Năstrapa“ creată în 3 D Max*) vin să completeze varietatea formei și aplicabilitatea diversă a unei forme sau a diferitelor forme, a unui obiect - „Năstrapa”, în cazul nostru. Versiunea programelor utilizate pentru compoziția care are ca motiv central năstrapa, este în continuă dezvoltare, mai mult apar noi programe de design și creare, de prelucrarea a imaginii, pozei etc. performante, în proiectul nostru am dorit doar să exemplificăm și să evidențiem posibilitățile tehnice în care putem să punem în evidență un obiect vechi, dar cu foarte multe valențe și încărcătură istorică, dar și religioasă.

BIBLIOGRAFIE

- Berger, R., *Artă și comunicare*, Editura Meridiane, București, 1973-76, p.97
 Bouleau, Charles, *Geometria secretă a pictorilor*, Editura Meridiane, București, 1970
 Brion, Marcel, *Arta abstracției*, Editura Meridiane, București, 1972
 Brion-Guerry, Liliane, *Cezanne și exprimare în spațiu*, Editura Meridiane, București, 1977
 Cosma, Neagu, *Culisele Palatului Regal - Un aventurier pe tron Carol al II-lea (1930-40)*, București, Editura Globus, 1990
 Dumitrescu, Z., *Structuri geometrice, structuri plastice*, Ed. Meridiane, București, 1984
 Focillon, Henri, *Vie de formes*, Paris, 1939. *Viața formelor*, Editura Meridiane, București, 1978
 Francastel, Pierre, *Pictură și societate*, Editura Meridiane, București, 1970
 Kandinsky, W., *Du spirituel dans l'art*, Paris, 1954
 Klein, Robert, *Forma și inteligibilul*, Editura Meridiane, București, 1982
 Nadin, Mihai, *A trăi arta. Elemente de metaestetică*, Editura Eminescu, 1972
 Pakula, Hannah, *Ultima romantică - Viața Reginei Maria a României*, București, 1984

Web

<http://www.muzeulcotroceni.ro/colectii.html>
<http://www.bucatarianoastra.com/t3509-aprilie>
<http://adaflorek.daportfolio.com/gallerv/243484>
www.BAZILICA.RO

⁴ www.BAZILICA.RO-Părufe/e *Meu de este cu puțință, treacă de la mine paharul acesta*; Pr.Conf.Dr.Dionisie Stamatoiu, *Patimile Mântuitorului după Sfintele Evanghelii*, în rev. Mitropolia Olteniei, an 2000, nr. 1 -2.

<http://ro.wikipedia.org/wiki/Batik>

<http://www.povesti-pentru-copii.com/petre-ispirescu/cele-douasprezece-fete-de-imparat-si-palatul-cel-fermecat.html>.

<http://www.youtube.com/watch?v=vBGZfaGsDbE>; <http://www.youtube.com/watch?v=vF3IW>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Arta_%C8%99i_cultura_Indoneziei

<http://dexonline.ro>

Anexe

1. Anexa. Palatul Cotroceni

Palatul Cotroceni jud. Ilfov.2.Anexa: setul cu Nastrapa pe verticala|

Serviciul de cristal al principesei Maria, 1906

<http://www.muzeulcotroceni.ro/colectii.html>

Face parte din "Colecția de sticlă" de la Muzeului Național Cotroceni

cecuprinde obiecte,particomponente a serviciului,valoaroase din punct de vedere artistic, istoric sau memorialisticîn stil neobizantin.

Astfel componentele serviciului sunt:

- *Cupa cu picior- mic,*
- *Cupa cu picior-mare,*
- *Pahar,*
- *Bol,*
- *Cupa,*
- *Carafa-vas.*

Unde varietatea formei, a ornamentației decorative și simbolisticii elementelor ce o reprezintă sunt de o frumusetecompozitională deosebită.

Anexa: Setul cu Năstrapa

Cupa - Reichenbach, Carl George von		Copyright:	
<i>Cupă cu picior-înălțat</i>			
	Descriere / Description	Deținător / Owner	Muzeul Național Cotroceni - București
	Talpa circulară, picior masiv cilindric, ambele aurii mat; cupă sălășă, alungită; pe baza sunt plasate ochiștii caboșoase	Domeniu / Domain	Artă decorativă
		Nr. inventar / Accession number	1054/37 st.
		Tip / Type	Cupa
		Autor / Author / Issuer	Reichenbach, Carl George von --
		Titlu / Subtip / Title / Subtype	Cupa cu picior
		Scoală / School	Pöschmeyer, Oberwieslitz, München
		Material / Tehnică (text) / Material / Technique (text)	Cristal auriu; pietre caboșoase
		Datarea / Dating	1906
		Fișă întocmită de / Record made by	Marius Constantin
		Ordin de clasare / Classification order	2009/ 09.02.2007 - Tezaur Poziția 18

Fig. 1.

Cupa - Reichenbach, Carl Georg von ~ <i>Cupă cu picior-mere</i>		
Copyright:		
	Deținător / Owner	Muzeul Național Cotroceni - București
	Domeniul / Domain	Artă decorativă
	Nr. inventar / Accession number	1054/37 st.
	Tip / Type	Cupă
	Autor/Emitent / Author/Issuer	Reichenbach, Carl Georg von -
	Titlu/Subtitlu / Title/Subtype	Cupă cu picior
	Școală / School	Poschmeyer, Oberwieslau, München
	Material/Tehnica (text) / Material/Technique (text)	Colțul aurit; pietate; caboșoane
	Datare / Dating	1906
	Fișă întocmită de / Record made by	Marian, Constantin
Ordin de clasare / Classification order	2009/09.02.2007 - Izuar Poziția 18	
Descriere / Description		
<p>Talpa circulară, picior masiv cilindric, ambelo aurit mat; cupă sălăci, alungită; pe bază sunt plasate echidistant caboșoane mici turecoaz; pe picior sunt amplasate caboșoane de diferite mărimi, forme și culori (turcoaz, verde, violet) cupruse în rezerve colorate cu paură în roșu-carmaziu. Cupa prezintă trei modelare aurit lațite sub bază, punctate cu trei caboșoane. Face parte dintr-un serviciu de masă a cărui comanda, fiind direct legată de ambientarea "Sărbătorii bizantine" de la Palatul Cotroceni, corespunde momentului de maximă afirmare a naționalismului premergător primului război mondial și atestă atașamentul Casei Regale la valorile "artei naționale".</p>		
<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">Fig. 2</div>		

Pahar - Reichenbach, Carl George von -, Pahar	
Copyright:	
Definiție / Owner	Muzeul Național Cotroceni – București
Domeniu / Domain	Artă Decorativă
Nr. inventar / Accession number	1050/33 st.
Tip / Type	Pahar
Autor/Emitent / Author/Issuer	Reichenbach, Carl George von -
Titlu/Subtip / Title/Subtype	Pahar
Școală / School	Poschmeyor, Oberwieslau, Mitaclon
Material/Tehtea (text) / Material/Technique (text)	Cristal aurit; pictat; caboșoane
Datare / Dating	1906
Fișă întocmită de / Record made by	Maria, Constanta
Ordin de clasificare / Classification order	2069 / 09.02.2007 – Tezaur Poziția 14

Descriere / Description

Talpa circulară, picior masiv cilindric ușor retras, cupă sferică. Decor aplicat pe fundul așchi mai al piciorului, format din trei registre de caboșoane colorate: albastru, violet, verde, roz; pe cupă sunt trasate patru meridiane aurii ușor ligite sub buzi, punctate cu patru caboșoane turcoaz. Face parte dintr-un serviciu de masă a cărei răsădă, fiind direct legată de ambientarea "Sălișerei bizantine" de la Palatul Cotroceni, corespunde momentului de maximă afirmare a naționalismului promergător primul război mondial și atesta atașamentul Casei Regale la valoarea "artei naționale".

Bol - Reichenbach, Carl Georg von ~ Bol	Definitor / Owner	Muzeul Național Cotroceni - București
Copyright:		
	Domeniu / Domain	Artă Decorativă
	Nimn. / Accession number	1066/33 st.
	Tip / Type	Bol
	Autor/ Emiteat / Author/ Issuer	Reichenbach, Carl George von ~
Descriere / Description	Titlu/ Subtitl. / Title/ Subtype	Bol
	Secundă / School	Porcelanosa, Oberwiesental, München
<p>Semisferic, cu baza circulară aurită; de la baza porțeză trei meridiane trasate cu mare măș, puțin lățite sub bază, unde este înscrisă câte un cabouca verde; baza subțilată de un contur lat aurit decelat cu un șirag de perle deseante cu roșu cărămidă. Face parte dintr-un serviciu de masă a cărei comandă, fiind direct legată de umbilicatura "Săfrangerii bizantine" de la Palatul Cotroceni, corespunde momentului de maximă alianță a naționalismului premergător primului război mondial și acestui atașament al Casei Regale la valorile "nației naționale".</p>	Material/ Technic (text)/ Material/ Technique (text)	Cristal aurit; pictat; cabouca
	Datare / Dating	1906
	Fișă fotocantă de /Record made by	Marlan, Constanța
	Ordină de clasare / Classif. cultura ordor	2069/ 99.02.2007 - Tezaur Poziția 4

Fișă4

<p>Cupă Reichsbach, Carl George von.- Cupă cu pictor</p>	<p>Deținător / Owner</p>	<p>Muzeul Național Cetarcești – București</p>
<p>Copyright:</p>	<p>Domeniul / Domain</p>	<p>Artă decorativă</p>
	<p>Ne lavantar / Accession number</p>	<p>1044/27 st.</p>
	<p>Tip / Type</p>	<p>Cupă</p>
	<p>Artist / Artist / Author / Issuer</p>	<p>Reichsbach, Carl George von -</p>
	<p>Titlu / Subtit / Title / Subtype</p>	<p>Cupă cu pictor</p>
	<p>Școală / School</p>	<p>Pöschmeyer, Oberrieslau, München</p>
<p>Descriere / Description</p> <p>Talpa sferică, pictor masiv reliefat ușor roșu, cupă semilafe-rică; baza și piciorul aurite la lustregios; decoreul trasat cu penița în roșu chiniziu e compus dintr-o suită de rezerve dreptunghiulare în care sunt plasate ca-hopano difuzi colorate - violet, verde, maro, albastru, roșu sau colorate animale - pești, pasărea Phoenix, un leu, o acvilă cu aripile desfăcute. Pe cupă sunt trasate patru medii aurii punctate de patru calosnane verzi. Face parte dintr-un serviciu de masă a căru comandă, fiind direct legată de ambianța "Sărbătorii înaltului" de la Palatul Cetarcești, corespunde numelui de uzină afirmare a naționalismului premergător primului război mondial și atestă atașamentul Casei Regale la valorile "artelor înalte".</p>	<p>Materiale/Tehnici (text) / Material/Technique (text)</p>	<p>Cristal aurit; pictat; calosnane</p>
	<p>Datare / Dating</p>	<p>1906</p>
	<p>Fișă Intocmită de / Record made by</p>	<p>Marian, Constantia</p>
	<p>Ordin de clasificare / Classification order</p>	<p>2019; 09.02.2007 - Tezaur Poziția 8</p>
	<p>Figă</p>	<p>Figă</p>

Fig. 5

Vas - Reichenbach, Carl George von

Copyright:

- Carafă cu dop

Descriere / Description

Baza circulară plată, corp piriform, buza modulată cu cioc scurt și dop cu buton, asă tabulară srenită. În partea inferioară a corpului un bandou lat, aurie mat pe care sunt aplicate schilistat patru caboșoane mari, ovale, violet, înconjurate de altele mai mici albastre, vasei, tureoaz. Într-o caboșoane suprafața aurie e acoperită cu volute mărunte țesute cu pești în roșu cărămiziu. Face parte dintr-un serviciu de masă a căru comandă, fiind direct legată de nădăntarea "Sufrageriei bizantine" de la Palatul Cotroceni, corespunde momentului de maximă afirmare a naționalismului premergător primului război mondial și atestă atașamentul Casei Regale la valorile "artei naționale".

Deținător / Owner	Muzeul Național Cotroceni - BUCUREȘTI
Domeniu / Domain	Artă decorativă
Nr. inventar / Accession number	1038/21 st.
Tip / Type	Vas
Autor Eminent / Author/Issuer	Reichenbach, Carl George von -
Titlu/Subtitlu / Title/Subtype	Carafă cu dop
Școală / School	Poschmeyor, Oberevlosan, Mlinchou
Material/Technică (text)	Cristal aurit; pictat; caboșoane
Material/Technică (text)	
Datare /	1906
Dating	
Fișă Intocmită de /	Marian Constantin
Record made by	
Ordin de clasare /	1069/ 08.02.2007 -
Classification order	Tezaur Poziția 2

Fig. 5

3. Anexa ceramicii

poza, înregistrări

4. Anexa tehnica batic

5. Anexa colajului

6. Anexa electronică

3. 3 D Max

Imaginea "Nastrapei" (fig. 1) variată, la original, păstrând aproximativ doar elementele principale ca de exemplu, inelul meridian, cabosoane, material, forma etc. creat în acest program, existent pe DVD din anexă, ca prezentare și animația transpusă prin *Windows Media Player* pt. a se putea vizualiza(la capitolul II pag. 132)

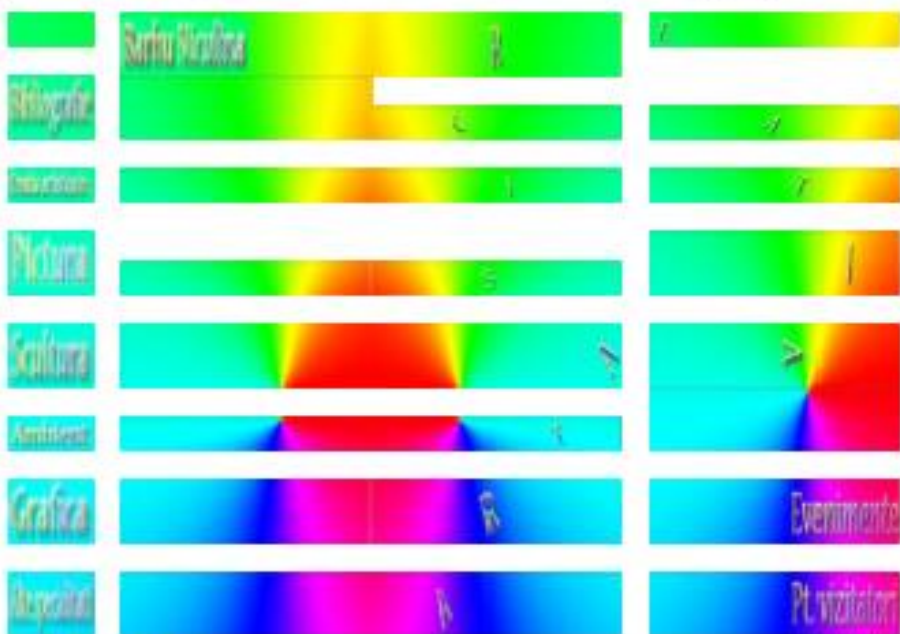

Anexă "Nastrapea"
creație: 3 D Max
pt. vizualizarea elem.

S-a creat o altănastrapă de o altăformă,
fără elementele principale ce o deosebesc, creat pt. animație, se
poate vede separat (fig. 2)

HTML-site (Anexă)
 În cadrul masteratului la orele de informatică, ne-am completat cunoștințele în informatică printr-un nou limbaj, HTML, cu care se creează un site, o modalitate de a informa lumea despre *tradiție, modernitate, viață artistică, influențe culturale, creativitatea la un moment dat*, și de ce nu *concuranța, impulsivitate*, unde este prezentă *năstrapa în lucrările artistice*, și eventual va fi prezent și în modificările-imbunătățirile ce urmează. Poza a primei pagini web-Home page (fig.1) ↓

Site

 fig.1

Home page color

7. Anexa sacralitate Crăciunul. 8. Anexa Religios

9. Anexa profundă. Centrulucrării, lăcaș al sevei vieții,uterul maternal.

Cosmic soarele (*năstrapa*) sursa de energie a planetei Terra, *paralelă* în care stă lucrarea sunt *copii* planeta vie plină de viață în jurul soarelui. *Asocieră* pe *planetă-locay-copii-viață*

RECENZII
BOOK REVIEWS

Ioan DEGĂU, Cristian APATI, *Începuturile administrației românești în Beiuș. Documente (1918-1920)*, Ed. Primus, Oradea, 2020, 320 p.

Mihai D. DRECIN*

Autorii sunt veritabili împătimiți slujitori ai Istoriei, care ca sponsori și cercetători au publicat în ultimii ani volume de istorie, etnografie și folclor privind Țara Beiușului. Domnul economist Ioan Degău, în calitate de sponsor al acestui volum, Cristian Apati, doctor în Istorie al Universității din Oradea, fostul meu student, arhivist în cadrul Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale.

Volumul cuprinde 172 de documente păstrate în fonduri ale Arhivelor Naționale Bihor, marea lor majoritate inedite. Ele acoperă o perioadă de timp foarte importantă (noiembrie 1918-1923), timp în care elita politică românească din Beiuș a organizat Țara Beiușului în plan administrativ, atât în preajma Unirii de la Alba Iulia, cât și în perioada imediat următoare, sub teroarea armatei „albe” și „roșii/bolșevice” maghiare, apoi a regimului de libertate românesc.

Autorii partajează documentele pe care le publică în patru grupe, după cum se precizează în „Cuvântul introductiv” al volumului.

Prima grupă, *Comisiile reunite ale celor trei consilii din Beiuș. Procese verbale* (17 documente) acoperă perioada 25 noiembrie 1918-12 februarie 1919. Este vorba de activitatea Consiliilor naționale român, maghiar și a Consiliului administrativ al orașului Beiuș. Rezultă o anume cooperare între ele în vederea asigurării liniștii și proprietății cetățenilor orașului, a alimentației zilnice, plata ajutoarelor și pensiilor de război pentru văduve și orfani, organizarea și susținerea bănească și cu armament a gărzilor naționale. Sosirea în zona Beiușului a celor 150 de soldați maghiari bolșevici la sfârșitul lui ianuarie 1919 întrerupe brutal activitatea Consiliului Național Român, declanșând o vânătoare împotriva liderilor românilor din Beiuș și comunele învecinate.

A doua grupă de documente privesc *Procesele verbale ale legislativului* (24 de documente), elaborate între 22 aprilie 1919-24 noiembrie 1920, toate inedite. Este o perioadă foarte ferventă legată de organizarea administrației românești după eliberarea Țării Beiușului de către Armata Română. Documentele prezintă numirea primarului și viceprimarilor orașului, situația funcționarilor și salarizarea acestora, numirea juraților interimari, stabilirea sigiliului orașului, redenumirea străzilor și numerotarea caselor, organizarea jandarmeriei rurale și a companiei de pompieri, înființarea cercului sanitar, reorganizarea finanțelor orașului, stabilirea prețurilor la produsele alimentare și de altă natură, repararea străzilor orașului și a digurilor de-a lungul râurilor etc. Un subiect important pus în discuție imediat după eliberarea orașului la 22 aprilie 1919 a fost efortul administrației românești și al Armatei Române cantonată în Beiuș de a afla soarta celor două personalități locale, dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș, arestate de militarii secui bolșevici și duși în zona

---

* Universitatea din Oradea, e-mail: drecin_mihai@yahoo.com

Vaşcău, despre care nu se mai ştie dacă trăiesc sau au fost ucişi. Din păcate, trupurile celor doi fruntaşi români vor fi găsite îngropate superficial într-o comună, pe marginea unui râu, cu urme evidente de maltratare şi schingiuire.

Alte 59 de documente sunt grupate într-un capitol aparte dedicat organizării *Jandarmeriei Beiuş (1919-1925)*. Aici putem observa traseul organizatoric al forţei de ordine publică locală de la Garda Naţională Română, Geandarmeria rurală Beiuş şi comunele din jur, până la Jandarmeria naţională. Companiei de Jandarmi Oradea Mare, înfiinţată la 6 iunie 1919, i se vor subordona structurile locale din judeţul Bihor, la nivel de oraşe, plase şi comune. Documentele păstrate reţin istoricul instituţiei, din toamna anului 1918 până la zi, respectiv cine le-a înfiinţat, membri nominali ai structurii, cum au fost plătiţi şi din ce surse băneşti etc.

În final, o ultimă grupă de materiale cuprinde *Documente diverse privind administraţia şi funcţionarii (1919-1923)*. Ele se referă la activitatea unor funcţionari; anchete administrative; numiri, transferuri şi destituiri din funcţii; conflicte între funcţionarii la vârf din conducerea Beiuşului, lista nominală a membrilor Gărzii Naţionale Române şi arhivei acesteia din Beiuş; lista primarilor şi secretarilor comunali din Plasa Beiuş; lista avocaţilor din Beiuş.

Studierea cu atenţie a documentelor ne permite să observăm capacitatea comunităţii româneşti din Beiuş şi comunele din jur de-a organiza rapid şi cu succes propria administraţie care o va înlocui pe cea maghiară. Această realitate vine să combată teoria istoriografiei maghiare, mai vechi şi mai noi, potrivit căreia românii nu ar fi în stare să se conducă prin propriile forţe în toate planurile vieţii: administrativ-politic, economic, cultural. Această etichetă rezultă din atitudinea arogantă a statului maghiar faţă de toate naţiunile pe care le stăpânea până în 1918, mentalitate de sorginte feudal-nobiliară, inclusiv în vremuri noi, moderne, care puneau la bază noile principii democratice şi naţionale impuse după Marele Război în întreaga Europă.

Ioan DEGĂU, Cristian APATI, *Al treilea deceniu de administrație românească din Beiuș. Documente (1940-1950)*, Ed. Primus, Oradea, 2020, 708 p.

Mihai D. DRECIN*

Autorii și-au propus să editeze patru volume de documente care să scoată la lumină principalele acte emise de administrația românească din Beiuș, începând din noiembrie 1918 până în 1950. Acesta este ultimul volum din proiectul de cercetare științifică pe care și l-au propus și realizat. Celelalte s-au axat pe anii noiembrie 1918-1920, 1921-1930, 1931-1940.

Volumul pe care-l recenzăm cuprinde 465 de acte/documente, aranjate în ordine cronologică pe anii de emiterie. Pentru a „facilita munca celor interesați s-a realizat o listă a documentelor, care indică numărul documentului în cadrul culegerii, data emiterii și o descriere pe scurt a acestuia” (vezi Nota editorilor, p. 4).

Documentele provin din Fondul *Primăria Orașului Beiuș* aflat în păstrare la Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor. Din păcate, constată autorii, nu s-au păstrat toate actele emise de Consiliul local în 1940. Tragedia declanșată de Dictatul de la Viena, mutarea precipitată a administrației județene de la Oradea la Beiuș, explică numărul redus de documente care s-au păstrat pentru 1940. Pentru următorii nouă ani s-au selectat cele mai importante acte emise. Totuși, anii 1944-1946 sunt reprezentați tot prin mai puține documente – perioada de timp fiind marcată de luptele desfășurate în Țara Beiușului între armatele germano-maghiare și româno-sovietice eliberatoare. Totodată, instaurarea treptată a controlului PCR asupra administrației locale, mai mult prin forță decât prin lege, explică numărul mic de documente emise de Primăria Beiuș și păstrate în consecință.

Documentele sunt procese-verbale ale Consiliului local (doar în parte păstrate), regulamente adoptate pentru buna funcționare a serviciilor locale (învățământ, biserici, spitale, pompieri, piețele de alimente și animale, abator, producerea și distribuția energiei electrice), date demografice, repartizarea populației pe profesii și starea ei materială, suprafața comunei Beiuș și categoriile de terenuri din cadrul ei.

Tema funcționarilor este bine reprezentată prin liste și statistici privind numele și numărul lor, repartizarea pe servicii, salarizarea, modul de ocupare a posturilor, contestații privind concursurile pe posturi și modul de soluționare.

Inspecțiile efectuate de autoritățile superioare: Inspectoratul General Administrativ și Prim-pretorul, situațiile constatate cu această ocazie, răspunsurile Primăriei – sunt interesante prin prisma modului de lucru în Primărie, apoi prin îndreptarea greșelilor și abuzurilor acesteia față de cetățeni.

Formele pe care le-a îmbrăcat în acest interval de timp Consiliul local, de la înființare, constituire, activitate, membrii lui – de la formula statului democratic interbelic până la cea comunistă – sunt interesante pentru evoluția lor.

---

* Universitatea din Oradea, e-mail: drecin_mihai@yahoo.com

Autorii precizează că în volum au fost selecționate doar o parte din documente, altele urmând să stea în atenția viitoarelor cercetări.

Publicarea de documente privind diferite aspecte ale vieții economice, sociale, culturale și politice este o întreprindere necesară și onestă. Pe baza lor, completate cu alte izvoare (presa vremii, istorie orală ș.a.), cercetătorul poate să scrie mai ușor, fără a pierde timp pentru selectarea documentelor și valorificarea lor.

Editarea de documente, indiferent de categoria lor, este o întreprindere care necesită competență, răbdare, generozitate, ceea ce constatăm și în rezultatul muncii autorilor volumului.

Anca STÂNGACIU, *Securitatea și exilul intelectualilor români în Italia*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2019, 399 p.

Mihai D. DRECIN*

Conferențiar universitar la Facultatea de Studii Europene, Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, autoarea a beneficiat de-a lungul a aproape două decenii, de stagii de cercetare în Italia, Belgia, Franța, predând cursuri ca visiting profesor la Universitățile de Studii din Milano și Padova.

La început autoarea s-a orientat spre cercetări de istorie economică, susținându-și în 2003, un doctorat în Istorie, în cadrul Facultății de Istorie-Filosofie din Cluj-Napoca. Tema tezei a fost "Capitalul italian în economia românească între anii 1919-1939", publicată în 2004. Comunicări pe linia istoriei capitalului bancar italian în România interbelică, a susținut în aproape toate Simpozioanele internaționale de istorie financiar-bancară pe care Universitatea din Oradea le-a organizat după 2004.

Cum se dovedește, prima dragoste – Italia, nu se uită. De aici, în anii următori, și-a extins cercetările pe linia raporturilor româno-italiene, în viața economică, diplomație, politică, inclusiv în etapa europenizării și democratizării postdecembriste a țării noastre.

Lucrarea prezintă revine la istoria raporturilor româno-italiene, abordând un subiect necercetat sistematic de istoricii români și italieni. Implicarea Securității comuniste în exilul intelectualilor români din Italia anilor 1941-1989, este prezentată pe bază de documente inedite din țară (Arhiva CNSAS) și străinătate (DIMMR, Fond: George Ciorănescu, Radio Free Europa, 1948-1976), ziare și reviste ale emigrației române, o bogată literatură edită din țară și străinătate. Acest apreciabil material documentar este prezentat și interpretat într-o manieră echilibrată, scoțând în evidență structura politică complexă a emigrației anticomuniste române din Italia, atât ca origine politică (legionari, intelectuali de dreapta din partidele istorice democratice, persoane neînregimentate politic) cât și comportamentul ei față de România comunistă. Oscilarea de la o statornică atitudine anticomunistă până la o anume colaborare cu țara - implică activitatea rezidenților Securității din Italia. Aceștia au reușit să-i transforme pe unii exilați în prieteni ai regimului, exploatând dragostea și nostalgia pentru pământul natal. Pe de altă parte, succesul parțial al Securității în divizarea unității exilului românesc, abătându-l de la caracteristica lui de bază - anitocomunismul, se explică prin tradiționala confruntare interromânească, care elimină unirea forțelor întru slujirea idealului național.

Metodele pe care Securitatea le-a folosit pentru a penetra exilul românesc din Italia, foarte diverse, sunt detaliat prezentate: de la oferirea de cadouri, împrumuturi bănești, finanțări profesionale, recompensarea efectivă sub forma susținerii familiei din România, posibilitatea de a reveni în țară ca turiști, etc.

---

* Universitatea din Oradea, e-mail: drecin_mihai@yahoo.com

Se urmăresc toate mediile în care activau emigranții: în structuri religioase, organizații culturale, rezistența politică. Funcțiile și particularitățile exilului românesc sunt nuanțat prezentate. Se scot în evidență reacții speciale ale acesteia, uneori aproape incredibile. Baza acestora o reprezintă focul interior al dragostei de țară, speculată subtil, chiar ”intelectual”, de noua generație de agenți și rezidenți ai Securității, indiscutabil cu o pregătire intelectuală net superioară înaintașilor din anii `50.

În finalul lucrării avem o listă, credem completă, a intelectualilor români din exilul italian al anilor 1941-1989. Datele biografice ale acestora scot în evidență calitatea intelectuală a acestora, element de integrare în marea cultură vest-europeană.

Ne gândim că o astfel de cercetare, la nivelul Franței, Republicii Federale a Germaniei, Spaniei, Portugaliei, Marii Britanii, SUA, Australiei și țărilor din America de Sud - ar completa istoria exilului anticomunist al românilor de până în 1989.

Lucian ROPA, *Organizarea administrativ-teritorială a României în perioada regimului comunist*, Academia Română-Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020, 666 p.

Gabriel MOISA*

Ieșirea istoriografiei române din zodia controlului ideologic acum mai bine de trei decenii a conturat posibilități de exprimare extrem de diverse și complexe. Urmărind evoluția scrisului istoric din acest interval de timp constatăm, într-adevăr, o diversificare exponențială a problematicilor atinse, cercetarea istorică românească racordându-se treptat la principalele curente istoriografice existente în plan internațional și de care fusese ruptă brutal odată cu instaurarea regimului comunist din România.

Există încă și teritorii de nișă puțin exploatare. Unul dintre acestea este cel al istoriei administrației, o problematică destul de puțin atinsă în general de istoriografia românească de-a lungul timpului. Lucrarea istoricului Lucian Ropa, *Organizarea administrativ-teritorială a României în perioada regimului comunist*, se înscrie tocmai în acest spațiu al reconstituirilor menite a devoala, special în acest caz, modul în care a evoluat organizarea administrativ teritorială a României în anii regimului comunist.

Volumul, unul de un inedit absolut, este primul din istoriografia națională care dezbate aprofundat și profesionist problematica în cauză. Bazat pe o solidă dosumentare arhivistică și bibliografică, acesta contopește în paginile sale informații edite și mai ales inedite care conturează o imagine clară asupra modului în care regimul comunist din România a gândit și organizat țara din punct de vedere administrativ-teritorial. Generalul și particularul se întâlnesc aici în chip fericit oferindu-ne o imagine de ansamblu mai mult decât edificatoare pentru obiectivele cercetării urmărindu-se o cronologie integratoare asupra evenimentelor.

Pentru mai buna înțelegere a lucrurilor, domnul Lucian Ropa a plonjat în realitățile administrativ-teritoriale ale României interbelice, realități necesare a fi cunoscute întrucât pe ele se vor construi cele din anii regimului comunist.

Autorul abordează integrat problematica analizată navigând cu finețe și înțelepciune printre chestiunile politice și cele administrative. Lucian Ropa a înțeles foarte bine că pentru a aborda cu succes dezvoltările administrativ-teritoriale din perioada analizată este imperios necesar a cunoaște conținutul noii puteri politice instaurate la București începând cu anul 1945. Politica noului regim în materie administrativă era puternic influențată și sugerată de Moscova, iar acest lucru reiese foarte bine din clarificările aduse de autor. Aceasta este și explicația pentru modul în care Lucian Ropa a înțeles să realizeze o lucrare integratoare, interdisciplinară în care istoria se întâlnește cu geografia, sociologia, poliologia, dreptul administrativ și știința administrației publice.

---

* Universitatea din Oradea, e-mail: gmoisa@uoradea.ro

Aici trebuie căutată atât modernitatea abordării cât mai ales a discursului autorului. Acesta ne-a oferit o lucrare foarte bine articulată și una în care aria de cercetare a fost excelent delimitată. În egală măsură constatăm o stăpânire ireproșabilă a atelierului de lucru, făcând posibile analize descriptive și interpretative solide, care ne conduc spre ideea că avem în față un istoric matur și bine consolidat intelectual din perspectiva cunoașterii problematicii dar nu numai.

Cercetarea domnului Lucian Ropa este o lucrare lucidă, nepărtinitoare și care trece dincolo de subiectivismele multora dintre cercetările consacrate regimului comunist. Abordarea sa detașată, pătrunsă de un spirit analitic bine conturat, ne devoalează în același timp și un spirit critic bine ancorat în realitățile epocii. În același timp nu putem să nu remarcăm spiritul descriptiv al autorului, unul complex, dar și nivelul interpretativ superior la care realizează întreaga analiză. Calitățile lucrării sunt numeroase, celor invocate deja li se adaugă claritatea discursului, limbajul adecvat și echilibrat, calități greu de găsit la multe dintre lucrările consacrate regimului comunist din România.

Lucrarea *Organizarea administrativ-teritorială a României în perioada regimului comunist* este una de o noutate absolută. Istoriografia românească nu mai cunoaște asemenea abordări complexe în ultimele trei decenii. Originalitatea investigației este dublată de o documentație deosebită și de o pasiune cu totul specială pentru reconstituirea istorică. Toate acestea au adus în fața cititorului o lucrare plină de calități, originală și de o înaltă ținută academică.